

13

Ennek a számnak a legkorábbi időktől fogva külön jelentősége van a babonák között. A leggyakrabban az utolsó vacsorával társítják, melyen tudvalévőleg Krisztus és tizenkét apostola volt jelen. Azóta – néhány agyament amerikait leszámítva – kevés házigazda veszi a bátorságot magának, hogy ilyen számú társaságot hívjon egybe. Ha ez mégis megtörténne, az első, aki feláll az asztaltól, egy éven belül elhalálozik.

Ezt a számot ritkán találjuk hivatalokon vagy üzleteken, még ritkábban szállodák, vendégházak számaként. A hotelekben gyakorta ilyen számú szoba sem található, sok helyütt még ilyen emelet sem. Légitársaságok sem indítanak ilyen számú járatot, sőt a gépeken ilyen számú ülés sincs.

Egész Párizsban alig találhatunk egyetlen olyan házat, melyet e baljóslatú számmal jelölnének. A francia hidegvér jele, hogy a tizenhármass számot *douze bis*-nek „tizenkettő b-ének” (12/b) mondják.

Péntek, tizenharmadika igazán peches nap. Bármilyen, ami ezzel kapcsolatos, elkerülendő.

*

A numerológia szerint $1+3 = 4$, azaz Uránusz befolyásolta szám ez. Az ilyen számúak lázadó típusok, de könnyen sérülők. A zsidó hitben például szerencsés szám volt a 13. A triszkaidekafóbia (a 13-as számtól való félelem) nem bénít meg mindenkit. Amerikában van egy társaság, amely mindig 13-án és pénteken gyűl össze.

NAPKUT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 9. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft.. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőség titkár: **Láncos Sára**. Laptev: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztik: **Balázs Géza** (nyelvmuvelés), **Bognár Antal** (próza), **Király Farkas** (vers),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Pencz Levente** (környezet),
Szondi Bence (tördelés), **Vincze Ferenc** (műbírálat).

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Gráfik Imre, Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár,
Osztoivits Levente, Sánta Ferenc, Schwajda György, Konrad Sutarski,
sütő András, Székely Magda** (tiszteletbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@t-online.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Temesi Ferenc: Részlet a Babonáskönyvből
(a borítóbelsőn)
Bernhart Tibor: Tizenhárom aforizma
(a hátsó borítóbelsőn)

XIII.

Rácz Péter: A Margit-sziget és az írók 3
Temesi Ferenc: Újlipótváros 15
Sebeők János: 1134, Váci út, József Attila-díj 22
Tábori László: Pesti ember járműveken 26
Sok kicsi sokra megy (Szij Rezsővel
Solymosy Zsuzsanna beszélget). 29
Hárs György: Hatvan előtt; Vadnóta 32

Tizenhárom

Pintér Lajos: Würtz Ádám emlékére
(Würtz Ádám rajzával) 34
Lászlóffy Csaba: Tizenhárom ébredés
az álomudvarban – 2005-ben 36
Gyárfás Endre: A nyerő nap: tizenharmadika 46
Csorba Simon: Aradi tizenhárom. 48
Bajnóczy Zoltán versfüzére. 53
Kárpáti Tünde verse 55
Tandori Dezső diptichonja 56
P. Papp Zoltán versei. 58

Szótár

Balázs Géza: A borívó tízparancsolata 59
Kicsi Sándor András: A fogas és a süllő. 64

Tárlat

Az Újlipótvárosi Klub Galéria kiállító művészeinek
képei (a színes mellékleten)
Zalán Tibor: Megnyitó tíz hangra 65

Mustra

Polcz Alaine–Ablonczy Anna: A titok útra kel . 69
Vig Balázs novellái. 82
Nyilas Atilla versjegyzetei. 89
Karácsonyi Zsolt verse. 90
Pollágh Péter versei 91
Loschitz Ferenc verse 92
magolcsay nagy gábor verse. 92

Ablak

- Lukáts János: Jelentés a Vizes utcából
(Jámborné Balog Tünde:
Árapály a Vizes utcán) 93
- Fodor Miklós: Teremtő művész a színpadon
(A művészszerp
Szarka Tamás dalszövegeiben). 95
- Marcinka Csaba: Thanatosz mester erotikája
(Sajó László: Dögcédulák) 103

Kikötő

- Szakolczay Lajos: Lélekmértan
(A XIX. Művészetterápiás Kiállítás
a Pillanat Galériában). 105

Téka

- Erdődi Gábor: Univerzumot tápláló csontok
(Dylan Thomas világa). 107
- Tornai József: Mindennapi miértek
(Szécsi Margit: Költő a Holdban). . . . 111
- Alföldy Jenő: Valóság és mítosz
(Nagy László: Hölderlin vascipője) . . . 114
- Friedrich Hölderlin: A tavasz; A nyár; Az ősz;
A tél (Eszes Boldizsár fordításai). . . . 118
- Ortutay Péter: Egy csodálatos történet
(Szalay Károly: Párhuzamos viszonyok) 119

Könyvleletek

- Vincze Ferenc: A bácskai James Bond
(Lovas Ildikó: Kijárat az Adriára) 127

Illusztrációk: az Újlipótvárosi Klub Galéria
kiállító művészeinek képei 21, 47, 63

Melléklet

József Attila-emlékév 9.

Lászlóffy Csaba, Jámborné Balog Tünde,
Fejtő Ferenc, Janecskó Katalin, Dede Éva

Folyóiratunk támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 9. szám

Tizenhárom

KOPASZ TAMÁS
BAROKK

E számunk kétszeresen is egy szám-jegy jegyében készült **A XIII. kerület Közművelődéséért Közalapítvány** és a **XIII. kerületi Önkormányzat Oktatási, Kulturális és Sport Bizottság** támogatásával. Tárlat rovatunk vendégei a Budapest XIII. kerületében működő Újlipótvárosi Klub Galéria tízéves évfordulóján kiállító alkotók, akikhez – a tizenhárom szám jegyében – itt ugyane kerületben élő írók társulnak olyan alkotótársaikkal együtt, akik felkérésünkre távolabbról pedzették meg, kerülgetik szövegeikben a kerület sorszámmelével egybevágó 13-ast.

Rácz Péter

A Margit-sziget és az írók

Ahogy mondani szokták, a Margit-sziget „Budapest szívében fekszik”, mintegy 100 hektár területű, 2,5 km hosszú és 500 m széles földterület. Hordaléklerakó tevékenysége során a Duna több ágra szakadva zátonyszigeteket épített, majd e zátonyszigetek összeolvadtak. A XIX. sz. közepén nyerte mai alakját, akkor az északi, különálló Fürdőszigetet részint elkotorták, részint a főszigethez (Palatinus sziget) kapcsolták a déli Festőszigettel és a budai Kis Szigettel együtt. Amint kiépültek a kő védfalak, az északi részen megszűnt a folyamatos erodálódás, délen pedig a feltöltődés. Vastag termőrétege és alacsony fekvése miatt dús a növényzete. A XIV. század óta, a csodás gyógyulások hatására Margit nevét viseli, de volt még Buda szigete, Duna szigete (II. Endre oklevelében: a budai szigeten – in insula Budensi – alapított Szent Mihály egyháza számára rendelt adományt, IV. Béla pedig 1259-ben azt írja, hogy in insula Danubii építtetett kolostort), Nyúlsziget (insula Leporum 1243), Boldogasszony Szigete (Insula Beatae Virginis 1264), mégpedig több változatban: Szűz Mária szigete, Boldogságos Szűz szigete, Dicsőséges Szűz szigete, Boldogságos Szűz Mária szigete; Boldog Margit szigete. Történelmi elnevezései még: Úr Szigeth, mert királyaink gyakran jártak oda vadászni főurak társaságában, a XV–XVI. században Leánysziget (törökül: Kis Adázi), a XIX. században Palatinus/Nádor sziget.

A megtalált római temető arra utal, hogy része volt a Pannónia nevű provinciának, volt helyőrsége és lakossága. Északon kerek torony védte, közepén egy négyszögletes torony állt, a Fürdő szigethez híd vezetett, amelynek megkövesedett maradványait megtalálták. A magyar időkben a királyi család birtoka, a római maradványokat beépítették a szigetbe. A XIII. században királyi tartózkodásra utaló épületek is voltak itt, ekkor gazdag vadállománnyal rendelkezett (a vadak részint télen, a befagyott budai Duna-szakaszon jöttek át, részint alacsony vízállásnál átgázoltak). 1243-ban IV. Béla a várhegyre készült építeni várát, és a szigeten egy védelmi pontot tervezett kialakítani.

A Margit-szigeti apácakolostor vagy Boldogasszony zárda rendelkezett a legnagyobb területtel, jobbagyfaluja is volt, de a plébániajogokat a premontreiek gyakorolták. Alapítólevele 1259-ből származik. IV. Béla legkedvesebb lányának építtette, előbb lakhelyül, aztán mint apacánövendék Margit tizenkettő magával érkezett a szigetre Veszprémből. Az ágostonosok, majd a domonkosok irányítják, birtokai nagyságára jellemző, hogy 80 falu fölött rendelkezett, volt vámjoga, és pápai támogatásban is részesült. Országos események helye (békekötés), a király, valamint IV. László testvére, Erzsébet is itt halt meg, gyarapította a zárdát. Margit szentté avatási eljárásának megkezdése miatt jelentősége tovább nőtt, csodás események kapcsolódnak nevéhez (gyógyítás). V. István kezdeményezte tiszteletét. A Margit-legenda egyik változatát Ráskai Lea fordította le, aki apáca volt a helyen és több kódexet leírt 1510 körül. A tö-

rök időkben teljesen elpusztult. A kolostor feltárását a természet, az 1838-as árvíz „kezdté”, midőn az áradás kimosta a romokat.

Margitról. Margit születése: IV. Béla és a görög császár lánya, Mária a tatár elől menekülven, még Visegrádon megfogadták, hogy ha az ország megmenekül, születendő gyermeküket Istennek ajánlják. Margit Dalmáciában született, két nővére meghalt a menekülés közben, így Margit sorsát meghatározta szülei fogadalma: az egyház jegyese lett, ahogy annak idején mondták. Kisgyerekként a veszprémi zárda lakója volt, szellemileg gyorsan fejlődött, beilleszkedett a szerzetesi életbe, vezeklőövet már ötévesen kért. Tízévesen Veszprémből a Nyulak szigetére kerül a nagy gazdagsággal felépített, Boldogságos Szűzről elnevezett kolostorba, amely az építőművészet remeke volt akkor (1245–46). Tizenkét évesen leteszi az egyszerű szerzetesi fogadalmat, amivel egy időben a királyi család szintén gazdag adományokkal látta el a kolostort. Vezeklőöve két ujnyi széles volt, saruiból pedig szögek álltak ki. Margit alázatossága abban is megnyilvánult, hogy évente nagycsüörtökön megmosta a sororok lábát, akik hetvenen voltak. A legpiszkosabb és legfárasztóbb munkákat magának követelte, és míg mások elhagyták a zárdát, ő annál szigorúbban vezetett. Előbb egy lengyel herceget kosarazott ki, majd II. Ottokár cseh király házassági ajánlatát utasította vissza, holott utóbbi az egész országot Bélának ajánlotta föl érte. Hogy az effajta világi dolgoktól végleg megszabaduljon, 1262-ben kérte a fekete fátyollal való felszentelését, ami a királyi szülők, a püspöki kar és az udvar nagyjai előtt megtörtént. 1262-ben atya és testvére, István herceg egymás ellen hadakozott, ami megviselte Margitot. Béla 1270-ben halt meg, Margit pedig 1271-ben. Életelve volt: „Istent szeretni, önmagát megutálni, senkit meg nem utálni, senkit meg nem ítélni”. Imahelye alatt temették el, amelynek később nyoma veszett.

Csodatételeiről mint a szentté avatás feltételeiről, nem századokkal később, hanem szinte megtörténtük után készültek feljegyzések. Egyszer lángoló fazekat emelt ki a tűzből és nem sérült meg. Saját skapuláréja nem lett piszkos a hústól. Egyszer a feje felett glóriaszerű tüzet láttak lángolni. Kitalálta mások világi gondolatait. Panaszkodása nyomán hirtelen megemelkedett a víz, hogy így jelezze a tartományi főnököknek az árvíz fenyegetésének örökös veszélyét. Koporsója közelében sokan meggyógyultak, többnyire végtagsugorodásból, vakságból, de történt halottaiból való feltámadás is, két gyerek esetében.

A Margit-legendák gyűjteményét, melynek szerzősége Marcel domonkos rendi atya nevéhez kapcsolódik, latinra fordították, majd ismét magyarra. Ezt másolta le a szintén domonkos rendi apáca, Ráskai Lea a XV. sz. elején. (Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényének szolgált alapjául.) Margit szentté avatása évszázadokig eltartott. Már testvére, V. István kezdeményezte X. Gergelynél, később III. Endre és Mátyás is kérte 1464-ben, de csak a XX. században, 1943-ban, XII. Pius által sikerült. A nép száján azonban már évszázadokkal korábban szent lett Margit.

További épületek a régi szigeten: *Szent Mihály-templom* (a sziget legrégebbi egyházi épülete), 1225-ben említi először egyházi oklevél mint az itteni település templomát, II. András adta a premontreieknek, akik helyébe építették a premontrei kolostort; pontos építési idejét nem ismerjük, a XIII. sz. vé-

gén már állt, és az apácakolostorral volt kénytelen rivalizálni, amelyik erősen terjeszkedett.

Az első, a *Szent Mihály-kápolnában* kezdettől a premontrei rend működött (alapítója a francia Szent Norbert, Premontre településen magányában határozta el, hogy rendet alapít; Szent Ágoston reguláit tartották szem előtt, amelynek első mondatával szabta meg hitük irányát: Legkedvesebb testvéreim, mindenekfelett Istent szeressétek, azután a felebarátot, mert ezt a parancsolatot kaptátok.) Ugyancsak működtek itt beginák (olyan lányok és özvegyasszonyok, akik nem léptek be szerzetesi rendbe, hanem magányosan, szüleik házában éltek Istennek szentelt életet). Amikor megindult a Margit temetkezési helyére a zarándoklat, mert sokan reméltek ettől gyógyulást, nagy szükség volt a beginák áldozatos munkájára. Ráskay Lea is leír egy ilyen esetet:

„Vala Megyeren egy asszony, kinek neve Mária. Térdei megzsugorodnak annyira, hogy semmiképpen ki nem nyújthatja vala. Ezért férje felvéve őt egy taligára, és hozá ez szigetbe. Ennek utána felvéve az ő ura és vivé Szent Margit asszonynak koporsójához. De meg nem gyógyula az asszony, hanem az ő ura hagy őt némely apácáknál vagy szesztráknál ezen szigetben, kik lakoznak vala az klastromnak mellette, kívül, hogy őt minden nap elhoznák az koporsóhoz. Mikoron ez szesztrák minden napon elhozák a taligán e beteget az egyházig, és a koporsóhoz önnön maga csúszna, két egész hétig nem gyógyula meg. De azután ime az Úristen Szent Margit asszonynak érdeme miatt tökéletességgel megvigasztalja az szegény beteg asszonyt mind az nagy sokaságnak előtte.”

A török időben a szerzetesek elhagyták a kápolnát. A modern korban feltárták, és helyére épült a premontrei kápolna a maradványokból.

A *ferences kolostort* IV. Béla alapította, valószínűleg a tatárjárás után. A király, még életében, támogatta a rendet, később azonban sorsa, anyagi helyzete bizonytalanná vált, és az apácakolostorral is rivalizálnia kellett. Tartozott hozzá temető és temetőkápolna is. 1796-ban a nádori villa építésekor tárták fel, és anyagát emez építéséhez használták fel.

Érseki vár épült a sziget északi részén, erődítmény, toronnyal, faluval. A tatárjárás utáni erődrendszer kiépítésével függhet össze. Először 1278-ban említik, a XIV. sz. után nem említik többé. A XIX. században még 80 m hosszú falairól tesznek említést.

A *johannita vár* a sziget déli részén épült a XIII. században, a kéttornyos római erőd felhasználásával. A védelmi rendszer része lehetett ez is. A négy sarkotornyos várak legkorábbi példája, 1253 előtről.

A török korban a sziget pusztult, ekkor az apácák nyomán *Lányok szigetének* (*Kizlar adaszi*) nevezték. 1686 után a klarisszák visszatelepültek, ám II. József a javaikat a vallási alapítványokhoz csatolta.

A szigetet 1851-ben így említi egy forrás:

Pest Vármegy. Ó Budához tartozik, 's a' Budai Apátzáknak jószágok vala, e' Szigetnek a' felső végén, a' Duna vizének közepette egy meleg forrás a' földből fakad ki, szemlélhetni a' régi roppant Klastromnak, és Templomnak, még rész szerént fel álló maradványait, most a' Pesti, és Budai lakosoknak mulató helyül szolgál.

Törs Kálmán hírlapíró 1872-ben feldolgozta a sziget történetét. Tőle tudjuk, hogy miután a szigeti apácák birtoka a vallás- és közoktatási alapítványhoz került, fűtermő földje kaszáló lett, melynek utolsó bérlője Majer óbudai lakos volt, aki szőlőt is ültetett. 1790-ben a pozsonyi országgyűlés Lipót király negyedik fiának, Sándor főhercegnek, illetve *nádornak* királyi rendelettel a Margit-sziget *mulatóhelyül* jelöltetett ki. Olyan kikötéssel, hogy a kincstár 500 forintot fizessen évente a közalapítványok pénztárába. Halála után 1795-ben József főherceg helytartó, majd nádor lett, megtetszett neki a sziget és kedvenc helye lett, itt ejtőzött, és mivel szenvedélyes kertész volt, gyönyörű parkot rendezett itt be, „kezében kertésztkéssel és fűrésszel órákig elmulatott a fák nyesegetésével, virágültetéssel, gyomlálással”. A premontrei apátság romjain nyári lakot épített, ennek falán egy vörösmárvány kéz mutatta az 1838-as árvíz magasságát. Azt óhajtotta, hogy a közalapítványokat illető piliscsabai uradalom (és vele a sziget) cseréltesse ki a kincstár püspökladányi uradalmával. Miután a felterjesztést elfogadták, a tulajdonjogok ki- és bekebelezése kölcsönösen végbement, a nádor tulajdonosa lett a piliscsabai uradalomnak, amelynek tartozéka volt a Margit-sziget. Az 1870-es években már József főhercegé lett, aki felvirágoztatta azt.

Törs Kálmán a város jelenéről írva 1872-ben mesészerű felvirágzásról, ragyogó palotákról, a zakatoló gyárainak égbe nyúló, sudár kéményeiről mint modern templomtornyokról beszél, ahol „a munka a legszebb istenimádás”, nyilvános épületekről, amelyeket a közszellem monumentumokká emel, a kebellet eltöltő megelégedésről, amely abban bíz, hogy Magyarország napja egykor még magasan fog ragyogni Európa egén. De sem rajongónak, sem poétának nem kell lenni ahhoz, hogy az ember lássa, az ország szíve hamarosan világváros lesz. És valóban, a Lipótváros házsorainak helyén néhány évtizeddel korábban vadkacsáztak az urak, és Széchenyi István a nemzeti színházat nem akarta a Kerepesi útra – a mai Rákóczi útra – tenni, mert az messze volt a várostól. Ugyanígy a Rókus Kórház is – járványkórház lévén – a városon kívül volt, ma a Nagykorúton belül van. De voltak már akkor is Pestnek hátrányai, ilyenek: a példátlan rossz kövezet, a zöld terek ritkasága, a meztelen épületek fárasztó egyhangúsága, hogy fojtó a levegő, és ha szellő jön, az Rákosmezőről szabadon hozza be a homokot. Ha Pest ekkor valamiről világhírű, akkor a poráról az, és csak a Margit-sziget az, amely menedéket nyújt e viszontagság ellen. Ehhez a félóránként járó Fecske hajó siet segítségükre, amely a Rudas fürdőt elhagyva megáll a pesti plébániatemplom előtt, és a svájci modorban épült épületben 20 krajcárért jegyet lehet váltani a Margit-szigetre vivő útra. Az 1838-as árvíz ugyan ellepte (a nyíl mutatja mértékét a főhercegi nyári lak falán), de inkább csak termő iszapot hordott rá, és mélyedéseit elplanírozta. A platánok, nyárok, hársak megmaradtak és a víz feltárta az apácák boldogasszonyról elnevezett templomának romjait. Csak a pesti oldal felső részének ártott, mert átcsapott az érseki vár védfalán. De a hol elhordott, hol visszaépített részek megerősödtek, s mint Törs Kálmán írja, „ma már kevésbé alakul alakja olyan szeszélyesen”. A Fecske megérkezik, két hatalmas vármegyei hajdú (ma: rendőr) áll és vigyáz az emberre. A parkosodás első jelei, bokrok, díszfák, padok, gyepek. A virágcsemetét József főherceg szállíttatja ide alcsúti díszkertjéből, idén hetvenezret. De van „öntöző vízvezeték” is a Margit fürdőtől egészen a déli ré-

szig, három főcsövön keresztül, amelyek mindenfelé mellékcsovekkel bírnak, ami rengetegbe került: a vízemelő berendezés 20, a csővezet 40 ezer forintba, holott ebből egyenes haszon nincs, viszont megvéd a szárazságtól, mint 1863-ban is, és sűrű bozótot képez. A déli csúcsról szinte Csepelig ellátni, csak a Lánczhíd veszi el a kilátást, meg *egy másik híd* építésének kezdete. Ui. a szigetet dél felé meg fogják hosszabbítani, mert ott fog haladni az északi és déli indóházakat összekötő *vaspálya(!)*: középen gőzvonatok, oldalt egyéb járművek, és függő erkélyként a gyalogosoknak járda, ahonnan lépcső vezet majd a szigetre.

Volt még ekkor itt egy kis sziget is a déli, budai oldalon, amelyet csak keskeny csatorna választott el a Margit-szigettől, ez vadon áll, Budától béreli a szigetet, hogy Budáról ne jöjjenek ezen át idegenek. E két sziget egyesülhetne, ha elrekesztenék lent, magától megtelne, de Buda nem szívesen adja (később elhordták), holott kis tehenészetet, virágkertészetet terveztek ide; egyébként vasútpálya sem épült.

A déli részen volt egy alsó vendéglő több száz vendég számára, táncparkettel, vele szemben szökőkút. De e vendéglő helyén korábban majorság állt, cselédlakásokkal. Amikor elbontották, 10 láb széles falakat találtak, vártornyokat, amelyeknek sehol nem volt írásos nyoma. Innen két út vezetett, a budai és pesti oldalon a Margit fürdőig (ma gyógyfürdő). A budai oldalon vezetett a lóvasút, a felső kikötő és az alsó vendéglő között!

Törs Kálmán büszkén említi: a szigeten volt két kikötő, postahivatal, vízvezeték, szolgabíró, gázvilágítás, „távírda a vasút mentén, amely megőrzi a karambol ellen, ahogy ma az összeütközéseket műnyelven elnevezni szokás”.

„A sziget felső részén vannak a melegvízű források. Itt volt állítólag Szent Pál faluja; Óbuda felé a felső kikötő van most. Látszik felbugyogni a meleg forrásvíz, néha pára szállt a víz fölé, és nem fagyott meg a jég egy darabon. József nádor második felesége, Hermine, Anhalt-Bernburg-Schaumburgi hercegnő a forrást védfallal akarta körülvétni, és fölé fürdőházat építtetni, a tervek is megvoltak már, de idejekorán meghalt. Később itt ártézi kutakat fúrtak, mert a víz hőfoka csak ott szabadon 8 R fokkal volt magasabb. Az így létrejött fürdőházban és forrásban egy oroszlánfejből bugyog a víz, amelynek jóvedelmét a főherceg az árvalányháznak adományozta (két hónap alatt 450 forint az adakozásból a bevétel). A felesleges vizet öt ölnyi magas csőből szökeltetik, ide épül egy épület, amelyben lesz a belégzési terem mellbetegek számára, kényelmes berendezéssel, vastag, öntött üvegablakkal. A vizet pedig az épület tetejéről romos falakon csurgatják le a Duna felé, mivel a víz mindent, amivel érintkezik, zöld vízi mohával von be.”

Zsigmondy Vilmos geológusnak köszönhető a szökőkút megteremtése, az ő nevéhez fűződnek a fúrások. A szigeti és fürdőzátonyi források vize 26-33 R fokosak. Azt azonban tudnunk kell (én nem tudtam eddig), hogy ez a sok hőforrás honnan jön. Nem máshonnan, mint a légbeli csapadék beszivárgása, felhevülése, majd feltörése révén, miközben a víz kioldja azokat az alkotórészeket, amelyek miatt ezeket a vizeket becsüljük. 1866/67-ben történt a fúrás az óbudai zsinagógával szemközt, összes mélysége: 62 fok 3'. „Elszigetelő csöveket kellett alkalmazni, amelynek külső átmérője 10,5”, belső átmérője 7,5” vastag volt. Csak hogy tudjuk: a vízmennyiséget akóban, a hőfokát R fokban, a mélységet ölben, illetve fok, perc,

másodpercben adták meg: „fúrlyuk, elszigetelő cső, 35 R fok”. Vascsővet nem lehetett használni, mert szita módjára kilyukadt néhány hónap alatt, míg a rézcső is csak három évig bírta, de itt nem kilyukadt, hanem rézkovand réteg rakódott rá. Ezért veres fenyőből készült facsőveket „szorítottak le” (!).

Erre a forrásra építették a Margit fürdőt, a sziget legtekintélyesebb épületét, amely Európát járt utazók szerint is párját ritkítóan fényűző volt. A pompázatos leírás ismertetésétől eltekintve a lényeg: 21 kádfürdő, a két szárnyban a kő-, márvány-, porcelán- és tükörfürdők száma még 31, tehát összesen 52, ezekből tíz kettes fürdő. A vizet belülről is úgy folyatták le, hogy az a lerakódások által zöld függőnyt képezett a falon. A fürdőteremnek vastag üvegablakai voltak. A viszonyokról: „amikor a fürdő vizébe lépünk, gyöngye pezsgést érzünk testünkön és a víz felszínét rövid időn ellepi a bőrünkéről leoldott zsírválladék...” A fürdőkhöz toaletszoba tartozik, és a medence mellett „távirda”, amelynek csak gombját kell megnyomni, hogy a fürdőszemélyzet a szolgálatunkra legyen. A csövek, láncok, csapok vagy meg vannak horgonyozva, vagy olajfestékkel vastagon bekenve a korrózió ellen. Légfűtés.

A 35 R, azaz 43 C fokos, a közelben kénes, de aztán tiszta, szénsavas, színtelen víz „vegyszerét” mintegy száznegyven évvel ezelőtt a következő szavakkal írták le: szénsavas mészeny, kénsavas mészeny, szézeny, éleny, kovany, szénélegkény stb.

A korabeli szakvélemény szerint „a fürdők mindenekelőtt a bőr tisztántartását és rendes működését segítik elő. A bőrre száradt por, izzadság és bőrfaggyú fölpuhíttatik és eltávolíttatik, a felbőr újraképződése gyorsíttatik stb. A meleg fürdők izgatólag és éltetőleg hatnak az ideg- és edényrendszerre, gyorsítják a szívmozgást, a légzést és a vérmozgást, elősegítik a kiválasztást (izzadság, vizelet). Így elősegítik a kóros lerakódások felszívását. A langyos fürdők lassítólag hatnak a szív működésre, lehangolják az idegrendszer kóros izgékonyosságát, tehát zsábákra, görcsökre, méhszervi bántalmakra alkalmasak.

Belső használat: anyagcsere-gyorsításra, fölös húgysav, vesekövek ellen, légzőszervek idült hurutja, gyomorsavany ellen.

Ami ellen sikerrel használtatott:

1. köszvény külsőleg és belsőleg, az anyagcsere felgyorsul, és a köszvényes vérveny (fölös húgysav) megváltozik 2. az ízületek és izmok, a csonthártyák, inak és ideghüvelyek idült csúza 3. idegbetegség: csúz, köszvény, erőművi behatás, ólommérgezés, hagymás és diftéria utáni hűdések, zsábák, méhszervi bajok 4. görvélykór mirigydagokkal 5. idült bőrbetegségek, csontbántalmak mint angolkór és csontszú, ízületi bajok, fekélyek, húgykövek, méh- és hüvelybántalmak, méhtömlő, hószámi rendellenesség.

Általános szabályok: a legcélszerűbb időpont, amidőn a gyomor a legkevésebbé van étkekkel megterhelve, délelőtti órák, reggeli előtt, vagy utána egy órával. Ételek és italok tekintetében a mérsékletesség a fő szabály. Jól táplált, pozsgás egyének, habár jó étvággal bírnak is, kevésbé tápláló ételeket fogyasszanak. A gyenge testalkatúak vagy vérszegények húsételekkel, jó sörrel vagy könnyű borral éljenek. Petyhüdt izomzatú, elhízott egyének kizárólag húsételekre szorítkozzanak, és kerüljenek minden zsír-, cukor- és keményítőtartalmú étkeket.

Mozgás: ki járni képes, naponta tegyen hosszabb sétákat. A nap folytáni vagy ebéd utáni alvás csak gyenge, ideges embereknek engedhető meg, míg

erős, vértorlódásra hajlammal bíró egyéneknek szigorúan tiltva van. Erőltetett szellemi foglalkozás, kedélyizgatottság és nemi kihágások ártalmasak.

A Margit fürdő – fájdalom ezt mondani – a 2. világháborúban annyira megsérült, hogy az 1956-os nagy árvíz után 58-ban lebontották, és 1979-ben helyére épült a hotel Thermal 206 szobával, 70 C fokos vízzel, minden kényelemmel és csúnyasággal.

Törs Kálmán leírása olyan világról tudósít, amelyből szinte semmi nem maradt: „Nem messze van az egyemeletes kis szálloda, homlokzatával a Margit fürdőre néz. És csak azért kicsi, hogy a most épülő nagy szállodától megkülönböztessék. Ötven szoba, ebből 2-2 egymásba nyílik, de külön is kivehető. Kényelem és elegancia, pamlagok, fotelek, asztalok, mosdószekrények, ruhaszekrények, posta az épületben. Az épülettől északra cselédlakások vannak. És állítólag érseki vár is volt itt, alapfalai láthatók. Általában a sétáló utak a régi épületek romjaival vannak kitöltve.

A Margit fürdő és a kis szálloda között a pesti oldalon van a felső vendéglő, előtte a tér üveg légszesz lámpákkal van kivilágítva.

Mellette a mosóház, kéménnyel, gőzgép hajtja a vízemelő gépezetet is, amely a szigetet ellátja locsoló Duna-vízzel. Két tíz lóerős gőzgép szivattyúzza a vizet az épület mellett álló torony alakú oszlop vascsövébe, létrehozva azt a nyomást, amely a kaucsukcsövekből aztán locsolja a növényzetet. Bal szárnyában van a két mosógép, amely igazán szellemdús szerkezet lehet, mert 100 ember helyett végzi a munkát. (...)

A parton kivágták a nyárfákat és most öntik a nagyszálló alapját, vagyis aszfaltot (talán betont?) használnak alapozásnak, majd emelik rá a 120 szobásra tervezett épületet. Egy év alatt tervezik befejezni, Ybl M. tervei szerint.”

A szigetet József főherceg tulajdonából az 1908. XLVIII. tc. közkertté nyilvánítja, majd 1909. január 1-jétől a Fővárosi Közmunkák Tanácsa tulajdonába adja. Látogatását 1919-ben ingyenessé tették. Miután 1873-ban felépül a Grand Hotel, 1900-ban elkészül a szárnyhíd, a sziget élete megváltozik, az építkezések felgyorsulnak.

Előtte azonban nézzük még meg, hogy a Royal szállóból hirtelen a szigetre költözni kényszerült Krúdy Gyula hogyan látta a sziget múltját.

„Akkoriban az volt a divat Magyarországon, hogy a férfiak a kirándulásra sötét napernyőt vettek a kezükbe és a nők ébelaszting cipőt [everlasting = könnyű, de erős gyapjúszövet, magas szárú cipők felsőrészét csinálták belőle] vontak a lábukra, a szerelmeskedésen kívül a dalolás volt a legfőbb gyönyörűség. Gyerekkoromban az apámmal gyakran üldögéltünk a romoknál, hallgattuk a fülemüléket, megbámultuk a turnűrös pesti dámákat, akik kis párnácskákat kötöttek a hátuk alá a derekukra – ma már nem tudom, miféle okból [hogy teltebbnek látsszanak] – és bevésték nevüket, mint vidékiek a fába. Másodszor mint boldogtalan fiatalember kerültem ide, abban a korszakban, amikor a divatos fiatalemberek éppen olyan rövid dorongokat hordtak sétapálca címén a kezükben, mint mostanában a nők napernyőjüket. – A fejemen ugyan Stanley-sisak volt, amelynek hátul is volt lehajtója, mintha ott volna szeme az embernek. – Harmadszorra akkor telepedtem meg huzamosabb időre, amikor egyéni divatokat kezdtem, behorpasztott kalapokban jártam, bő zsebbű felöltőket viseltem, amelyeket többnyire könyvekkel, kéziratokkal

raktam meg. Kedvenc időszakom sem volt már a tavasz, amelyért a diákok rajonganak, sem a nyár, amely a vendéglősnek és a szállodaportásnak a rajongása, azokat a hosszú őszeit kezdtem szeretni, amelyek úgy hangzanak, mint a magányos gordonkahang, a falevél csörög a tarka kertészlányok seprűje alatt, és a romoknál elgondolkozó arccal olvasta egy magányos, ismerkedni nem vágyó hölgy az Aranyembert, amikor azok a bárányszőrű telek lettek a kedveseim. (...)

József főherceg írókkal, költőkkel szeretne volna benépesíteni családi birtokát, amikor nem volt híd, hanem csónakkal jártak át párbajozni nőkért, vagy ugyancsak értük öngyilkosságot követtek el. A csikósgazda kinézetű öregúr bölcsen kiókumlálta magában, hogy ha már kipusztultak a nyulak, akkor költőket kell itt tenyészetni, mert ez a klíma szerfelett alkalmas a költészet gyakorlásához. Az »öreg Rágóczi« [ahogy gúnyosan őt Bécsben nevezték], nemcsak távoli növényeket, hanem költőket is telepített szigetre. De honnan vegyen költőket, akik nem akartak kimozdulni, legfeljebb a Fiume kávéházig, természetimádó poétákat, amikor azok a budai hegyek közé is csak akkor jártak, ha betegek voltak a szerelemtől vagy a korhelyeskedéstől. ...Akik vagy arról vitatkoztak, hogyan magyarosítsák a német Pestet. Vagy a drótszigetre jártak táncolni Schumayer kisaszonnyal. A költői megszökdöstek, pedig volt, akinek mosása is volt a főhercegi mosókonyhán, Arany János csak nyaranta üldögélt itt, Bródy S. pedig rögtön megszökött, amint hallotta, hogy vidéki dámák érkeztek a budai oldalra, az ódon Császárfürdőbe. Pedig rózsákat ültetett, vasárnap katonamuzsikát fúvatott, és ispánjával tudakozódott az egészségi állapotuk felől."

Krúdy Gyula több mint tíz évig a „kastélyban” lakott, a legrégebbi épületben (korábban barát-kolostor, majd a szigetet őrző fegyveresek háza, majd József főherceg nyári kastélya). Ezért jól ismerte a legendákat, hogy itt a XIX. században egy szeszélyes hercegnőért párbajoztak volna, de látta a barátok temetőjének kertészek általi kiásását is (32 koponya), majd visszahelyezését. Vörös barátok (Margit zárdájának védői) temetője volt ez, az ő épületük falmaradványaiból építtetett 1790-ben „Palatinus Jóska” (József Nádor budai helytartó) palotát, kastélyt magának.

Krúdy látta (vagy látni vélte) a kor neves személyiségeit, megörökitette az előbb idézett Törs Kálmánt, aki pedánsan világjáró angolnak öltözött, ha a kiskocsmába ment is – nagyon szeretett vacsorázni, és R-telen hónapokba ráklevest evett, saját recept szerint: petrezselymes rizskásával, amelybe a rák belső részeit is elkeverték, az epe kivételével. Volt törzsasztala a szigeten is, nem merték megrövidíteni a Fővárosi Lapok tárcaíróját, aki kegyben állt a főhercegnél, és Klotild hercegnő vele kísértette magát a szigeten, neki mesélte el, hogy egy délután 150 rákot evett meg egy ültő helyében – igen, de hideg lábvíz kellett utána vennie... Végül megírta a családi birtok (a sziget) történetét. – De itt töltötte a tavaszi-nyári-őszi hónapokat a takarékos Arany János is, mert nem a maga szerény zsebére mentek a költségek. Hamarabb ebédelt, mert nem szeretne, hogy a pesti nép megbámulja régi szokását, hogy a saját késével szeldesi a kenyeret. Mogorva, hallgatag ember volt, mint egy kálvinista varjú. Krúdy ebből az időből már világiasnak nevezi a szigetet, ahová gyerekhad, mindenféle nők, mindenféle célzattal ellátogattak, holott csak vízi úton lehetett még megközelíteni. „Eredj oda a bácsihoz és csókolj neki kezét”

– mondják a nevelők a gyerekeknek, Aranyra, aki talán éppen a *Tölgyek alatt* vagy a *Tetemrehívás* című versét írta.

Atléták nyári bált rendeznek, kereskedők, bankárok, vidéki plébánosok járnak a rózsafák között, a főherceg valójában divatba hozta a szigetet, amely egyébként is ott feküdt, csak lakhatóvá kellett tenni. A fülemilék, feketerigók, majd az írók (később) elmaradnak, Arany János szobor alakjában íratkozik fel a kurlistába. Aranynak állítólag sok pénze volt, bár ott olvasgatta titokban, hogy mit takaríthatna meg a vendéglős elől – a főherceg pedig cigányszótárt csinált Arany ihletésére.

A Kisszállóban lakik egy hóbortos író, Bródy Sándor is, aki a zajló Dunán csónakon viteti magát a Császárhoz, egy vidéki zsidónő udvarlására. Ő nyitja meg a hidat – és most már minden percben bárki bejöhet a szigetre, a magyar Habsburg pedig elballagott onnan végleg.

Kiss József, az irodalmi közvélemény mára alig ismert alakja, de kiváló verselő, friss, bölcs „öregke”, ahogy K. Gy. mondja, „nyilván nem zsidó, mert ha az lenne, akkor nem lenne antiszemitizmus”, ő is több mint egy évtizedig élt ott, „a szigeten a napsugaras részekben megtalálod őt, amint a Rózsadombot, a Gül Baba sírját messziről nézegeti a túlsó parton. Életében sokat járt konflison, amíg lapkiadó volt, most a betegszéken üldögél legszívesebben. Asszonyok lelkesednek körülötte, akikhez első verseit írta, kisasszonyok pirosodnak a társaságában, akik mostani verseit várják. – Az Est Lapok kiadója volt.

Nemcsak írók, hanem Jászai Mari őfelsége is járt itt, itt tanulta a szerepeit, a szivattyús kút dombjánál, a Hét Testvér fájánál, Elektra, Gertrudis, Shakespeare királynőinek szerepét, amíg a házban felébredt a mérnökné, hogy kezdetét vegye az angollecke, amelyet Jászai Mari adott!!! barátjának... „Példakép, szent volt, akitől magatartást tanultak a közönség soraiban ülő asszonyok és dámák. Bizonyosan tudom, mert hiszen kiszolgáltam manipuláns éveimet a pesti városi életben, hogy a fővárosi nők jobbik fele, amely legalább hetenként egyszer meglátogatja az Isten házát, ugyanannyiszor a Múzsák hajlékát: nagyon sokat tanult Jászai Mari fenségéből. Ismétlem, nem azokra a nőkre gondolok, akik egyébként is rejtett színésznők a polgári életben, szívesen utánoznak minden divatos primadonnát, hanem gondolok most azokra a derék, halk szavú, mély érzésű nőkre, akik életüket a polgári otthonok négy fala között töltik, akiknek a lelke tele van üde ábrándokkal az élet iránt, akik személyesen ismerik a tűt és a cérnát és a főzőkanalat, akiket nem látni mindig az utcán, amikor déli verseiket mondják a harangszók.”

Írók laktak a szállodában télen is, amikor háromszögletű deszkaalkotmánnyal kaparták el a havat, hogy a városba vagy a kertészlakba lehessen menni. „A cipők az ajtók előtt füleltek, kivéve a numero 7 előtt, mert Salamon Ödön előkelőségéből úgy akarta feltüntetni a dolgot, mint aki soha nincs otthon (!), különösen olyankor nem, amikor a számlás emberek kukucskáltak be a kulcslyukon.” – Bródy – a szigeti násznagy – elküldi a György portást az igazgatósági épületbe, hogy telefonozzon az Otthon körbe a Dohány utcába, Lajos, a fiákeres már ott áll a ház előtt (!), hozzon ki a szigetre gulyásnak való húst, mondják be a telefonba, hogy a húst a Lövéde téri mészárosnál vegye. – Bródy benyit Molnár Ferenchez, meghívja, meg a szabót is; mindenütt valami jele az életnek, holott csak három szobához hoznak fát a tüzeléshez (vagyis hárman laknak ott éppen, de az ajtó előtt

itt egy csizma, ott egy női cipő, meg reggeliző edények – mindez Salamon Ödön kedvéért, mert nem akart olyan helyen lakni, amely elhagyatottnak – látszik!!)

Bródy a gulyásnak való hússal egy színésznőt vár, hogy az megmutathassa a lábát: nem görbe, mint írták a lapok, ezért gulyást főzet, meghívja rá Molnár Ferencet is. A hús megjön, Anna, a szobalány krumplit hámoz, és közben felkéri az írót násznagynak a katolikus óbudai templomba, miközben Salamon Ödön feljelentéssel fenyegetőzik, ha a mosodában nem vigyáznak a párizsi fehéreneműjére (már csak hárman vannak, mert a tisztességes vendégek a nyár végén elmennek). Anna átkiáltja Drapcseket, a hajóst a túlsó partról (!), hogy lista alapján megvásárolja a szükséges dolgokat az óbudai Reichenfeldnél. Bródy elújságolja a násznagyságot Molnárnak „– Cselédkaland? Nem is lesz magából echt író.” Az asztalfőre a szobalányt ülteti, mert a színésznő – persze – nem jön el.

Szép Ernő évtizedekig lakott a szigeten – állítólag minden rigót név szerint ismert, 1922–28 között írta itt verseit, amelyek 1928-ban jelentek meg *Jó szó* címen, „a régi formák mákonyosa, aki szerint nem csak a parkett-táncosnők tudnak táncolni, hanem a hold különös sugarai vagy az alkony néma árnyai is. Verseinek szivecske-dobogása van, minek olvasása után a nagyvilági hölgy, meg a varrónőcske is felkiált: Ejnye, de furcsát álmodtam az éjszaka. Boldogok azok, akik első jeladásra megértik Szép Ernő verseskönyvét, de azok sem boldogtalanok, akik elgondolkozva hajtják le fejüket, mint valamely állomáson, ahol sok éve nem voltak. Ejnye, te bűvészinás, hová is ragadtál, amikor gyanútlanul kezdet fogtunk veled.”

Itt írta Krúdy az *Álmoskönyvet*, amit saját álmai alapján kezdett el, majd lassan mindenki eljött, az őrmester, kertész, a dámák és lánykaik, mindenki beletette különös álmát...

A huszáros bajszú, szalmakalapos, kertészkedő József főherceg 1900 előtt kiköltözött a szigetről, hogy Fiumében, Alcsúton és Budán lakjon. Híres rózsakertjét később egy francia grófnő csodálta, akiről Bródy Sándor megírta, hogy szerette összeveszejteni hódolóit, akik aztán ott helyben karddal vettek elégtételt. Ez a párbajosdi, nemcsak a grófnő kedvéért, egészen a századfordulóig volt szokás a szigeten, a szárnyhíd megépítése után a sziget benépesedett, és tovább nem lehetett titokban tartani ezeket a gáláns kalandokat. Előkelő családok laktak már ekkor a lakásokra osztott termekben, például nászutasok. Télen magányos nők, fent két-három író, de sosem vigasztalódtak ezen nők a férfiakkal – Berner bácsi szerint.

A szigeten volt Pünkösdi királynőválasztás, a húszas évek közepén kezdődött (régen Balatonfüreden volt ilyesmi és Szívhalászatnak nevezték, Vörösmarty írt róla), valójában szépségkirálynő-választás, ártatlanul, szépen, nem volt még manipulált. A *Színházi élet* című lap szervezte.

Rendeztek disznóölést is a szigeten, jóllehet import disznót öltek, Dabasról. Három engedély kellett hozzá, a szigeti kormányzóságtól, a tűzoltóságtól és a dunai kapitánytól. A hentesnek ugyanúgy kendővel integettek Óbuda felé, és onnan, Reichenfeldtől származtak a fűszerek is.

A főposta naponta négyszer küldi ki a leveleket, ugyanannyiszor viteti el a levélszekrények tartalmát. Táviratot rögtön kézbesítenek. A telefont pedig még „ebben az évben” remélik bevezetni.

Zeneszolgáltatás: a fürdő mögött álló pavilonban reggel 7–10, du. 5–10 között mindennap nemzeti cigányzene, az alsó vendégfogadónál pedig hetente négszer hallgatható.

A fürdőévad május 1-jétől szeptember végéig tart.

Levél- és távirdacímzések: A Margit-szigeti fürdő felügyelőségének, Budapest, Margit-sziget.

A hajóst, aki átvitte arra az embert (akkor is, amikor volt már szárnyhíd), Drapcsiknak hívták, félmeszelyeseket szeretett inni, amit a porciójára írtak.

Lóvasút is járt a szigeten 1927-ig, Bandi volt az egyik leghíresebb lova, akit ismertek a szerelmi fájdalomukat feledni kívánó hölgyek („mert mégiscsak nobilisabb dolog szerelem miatt szenvedni, mint mondjuk falékonyaságtól”). Ő volt az utolsó ló, megbámulták.

Krúdy még találkozott olyan öregemberekkel, akik látták a kontrapalatinust, vagyis a cigánypalatinust, akinek nagy ezüstgombos vajdabotja volt, lobogó sötét haja és szép lánya, Zirzilla. (A szigeten élt cigány Piros Józsi, hegedűs, főhercegi primás, aki úgy vonta, hogy majd megszakadt a szíve annak, akit a szeretője aznap elhagyott. De Radics Bélának sincs köze a cigánypalatinushoz, aki mostanában muzsikál a vendéglő teraszán.) A cigánypalatinus hivatalos állásban volt, a felsőszigeti tűz óre volt, a hajósoknak jelezte a zátonyokat, mert régen a sziget nagyobb és sekélyesebb volt. A csempészek palatinusa volt, mert megvámolta a hajókat, amelyek kincsekkel, gabonával érkeztek délről. Ekkor még nem kotorták a sziget környékét, és minden év hol elvitt jó darabot, hol meg törmeléket hozott és lerakott a szigethez. A sok legenda egyike szerint egy éjszaka gyermeket hagytak ott, arannyal és egy fél pénzdarabbal, a gyereket Zirzilla nevelte, és senki nem kaphatta meg, akinél nem volt a másik fél pénzdarab, hiába jött érte egy éjszaka könyörögve egy dáma, arany volt nála csak, de nem félpénz. Ez a gyerek lett a kispalatinus, a Jóska, aki az ország ügyeit intézte, ő az igazi, aki a rózsákat nemesítgette. (A cigányok gulyáslevese egyébként: *marhából a legfinomabb húst, disznóból a tarját, csirkéből a mellét teszik hozzá, zöldpaprika, új paprika, új hagyma, új répa, új krumpli, új karalábé fő a tésztával, meg egyben a hagyma*).

Krúdytól, aki az *Újság*, *Új Idők*, *Pesti Napló*, *Magyarország*, *Magyarság*, *Színházi Élet*, *Érdekes Újság* című lapokba írta szigeti témájú cikkeit, sőt újságot is szerkeszt 1917-ben rövid időre *Szigeti Séták* címen, megtudjuk a mindennapi élet apróságait, amelyet sehonnan máshonnan nem tudhatunk meg, csak az őhöz hasonló íróktól. Ő írja, hogy voltak a szigeten csónakmesterek, révészek, hajóállomási felügyelők, kertőrök, hogy volt sörmelegítő a hideg sör mellé, hogy budai borivókban olykor egy mókus játszott a polcon, hogy a rosszkedvű vendégek kedvét elvegyék az öngyilkosságtól, létezett bérszolga, aki a tisztítani kitett cipő talpára ráírta krétával a szobaszámot, nehogy kalamajka legyen.

Az építkezések lassan, de biztosan átformálták a sziget mindennapi életét. A város, majd a sziget életét talán a híd építése változtatta meg.

A Margit híd építését az 1870. X. tc. rendelte el, és négy év alatt, 1876-ra készült el. (A Nagykörútra tekintettel előbb épült a Margit híd, mint a Ferencz József híd.) A nemzetközi pályázaton a francia Gouin nyert, az ő ötnyílású tervét a szimmetrikus 3-3 nyílásúra változtatták. A híd ekkor 16,8 méter széles, ebből

11 m az úttestre (lóvasút, majd villamos), és $2 \times 2,9$ a járdákra jut. A híd nem egyenes, a 150 fokos elhajlás oka, hogy a pillérek a víz folyásában álljanak, ne szögben; a pillérek 7-10 méter mélyen vannak a talajba építve. 1921-ig(!) fakocka burkolata volt, amelyet kb. 10 évenként kellett cserélni. 1916-ban a Margit híd és a Lánchíd burkolata egyszerre ment tönkre. A Lánchíd felszedett burkolatával sikerült egy évre ideiglenesen megoldani a helyzetet a Margit hídon, de 1921-ben végleg kőburkolatra kellett cserélni a fát. A forgalom növekedése miatt (napi húszezer jármű!) sok volt a baleset, a hidat ezért 1935–37-ben szélesítették, és a híd közepén aluljárót építettek a sziget felé a gyalogosoknak. Az útpálya 16,5 méter lett. 1944. november 4-én a déli csúcsforgalomban a pesti nyílást felrobbantották, további kettő beomlott. A 600 halottal járó terrorakcióról nem derült ki semmi soha. 1945. január 18-án a budai oldalakat is felrobbantották, a szárnyhíd tönkretétele azonban nem sikerült. A háború után a Ganz gyár építette újra, 6 főtartóval, a vámszedőházak nélkül. 1947/48-ban készült el. 1978-ban felújították.

1921-ben Zielinszki Szilárd tervei alapján épült az 57 méter magas víztorony, ugyanekkor a tízezer személyes Palatinus strandfürdő – tervezte Janáky István, 1937-ben bővítették –, előtte Csorba Géza *Fésülködő nő* című szobra állt, amely a háborúban elpusztult. 1927-től a szigetet a Fővárosi Közmunkák Tanácsa vette kezelésbe, építkezések kezdődtek: feltöltés, kocsút, csatornázás, vízvezeték-építés, lovaspólópálya, 1930–32 között épült a Nemzeti Sportuszoda – Hajós Alfréd úszóbajnok tervei szerint. Helyén már 1822-ben működött egy úszóiskola. Több csónakházak ekkor hoznak létre. A lóvasút 1927-ig működött mint kuriózum, később busz járt a szigeten. Jobb éttermei a Spolarich, New York, a Márkus vendéglő, a főhercegi kastélyban pedig a Póló Bár. A zenélő kút a marosvásárhelyinek a másolata (1936), eleinte vízierővel működtették, az eredetét a XIX. sz. elején Bodor Ferenc építőmester építette. Mellette a Dália, a Margaréta Szállók, Csárda, Parisien grill – a háborúban elpusztultak, helyettük parkot létesítettek. Az ország egyik legszebb dendrológiai parkja, ritkaságai: szivarfa, vasfa, tulipánfa, a teniszstadion mellett 150 éves platánok, kocsányos tölgyek, Arany János tölgyei. 1948-tól állami tulajdon. Az 1972-es Centenárium emlékmű Kis István munkája.

Temesi Ferenc

Újlipótváros

Marika

Szürke, mint az őszi hajnalok. Nála nem lehet korábban kelni. Kicsi, törékeny öregasszony, aki mint egy kapubálvány áll, és minden házunkba igyekvőt alaposan kikérdez.

Borsodi parasztlány volt, aki Pestre jött munkát keresni. Postáslány lett belőle. Azért nem írom, hogy kisasszony, mert semmi kisasszonyos nincs és soha nem is volt Marikában. Valamikor ő lehetett a házmester, de mire mi ideköltöztünk, már közös képviselő irányította a házat, s tömte meg a zsebeit állítólag.

Marika a tornapipőjében a legváratlanabb pillanatokban és helyeken bukkant fel a házban, miként egy nyughatatlan szellem. A kukák körül is szimatolt, nem lehetett csak úgy beletenni mindenfélét. A dobozok összehajtvá a kuka mellé kerültek, mert az érték. Így volt a kidobni szánt ruhákkal is. Azt meg ő gyűjtötte. Az újságok, szórólapok katonás rendben álltak a márványlépcsők előtti pihenőpadon.

Mindenki kedvelte, de valamiért mégse szerették az emberek egyöntetűen, és ennek okai Marika macskái voltak. Leírhatatlan szaguk volt. Végül is a ház úgy döntött, hogy egyet megtarthat a kis, manószerű öregasszony. Ő Fricit, a környék kanmacskáinak rémét választotta. Frigyes minden tavaszon megvívott a területéért, és ha a konyhaablakunk alá vizelt, még a harmadikon is rohantunk becsukni az ablakot.

Marikának állítólag volt egy vőlegegye, de a lakástalanság miatt elmaradt a menyegző. A férfi ötvenhatban

disszidált. Marika összeomlott. Sokáig maga alatt volt.

Rengeteg formális beszélgetést folytattunk vele, de többször meg is leptem. Tavaszodván ott állt a kapuban, és én, egy hirtelen ötlettől vezéreltetve, az első csokor, A.-nak vett ibolyát neki adtam.

Virágot a virágnak, mondtam.

Szólni se tudott a meglepetéstől.

Volt még egy kis magánbirodalma: az udvar, vagy ahogy ő nevezte, a kert. Egy igazán nagy hársfa, egy kisebb, nem tudom, milyen, több kicsi akác, hat-nyolc bokor aranyeső, nefelejcs, pázsitviola, mit tudom én, mi. A kertben dolgozgatva találta meg a nyugalját. Fricivel szemben még az itt fészkelő gerléket is szerette és etette.

Na, ez a Marika tűnt el most a házból. Két napig eszméletlenül feküdt, míg valaki rátalált. Azt se tudom, mi a baja, és visszajön-e még. Én várom, haza. Sejttem, hogy a kert pusztulása is közrejátszhatott a bajban: a szomszéd ház tűzfalát tatarozták, leigázva, letörve a bokrokat, fákat. Az állás, egy talicska lapáttal, néhány zsák döglött malter, még ma is ott van a meggyalázott kertben.

Mióta elment, a lift mellett egy felhívás van kiragasztva a közös képviselőtől, milyen trükkökkel jönnek be a házba a betörők. Hogyan jelölik meg fekete pöttyel, csillaggal, piros vonallal stb. (félezer éves módszerek) az éppen üresen álló lakást, hogyan ellenőrzik kéthetenként, míg el nem jön az akció ideje. Magam is elzavartam pár tippet. De annyit, mint Marika, nem fogok soha.

Üzenet a liftből

Öreg lift a miénk. Kicsi és kulcsos. Ha valaki le akarna menni vele, előbb le kéne gyalogolnia a földszintre. Mint egykori liftmentő mondom: nem szeretnék benne rekedni egy percig se.

A múltkor egy élteesebb hölggyel mentünk együtt. Három éve lakunk itt, de még nem találkoztunk.

Én itt vagyok már vagy ötven éve. Én vagyok a legrégebbi lakó, mondta, amikor megkérdeztem, hányadikra óhajtja. Ilyen nagydarab lakó, mint maga, nem lakott még ebben a házban, tette hozzá. Mondta mindezt egy száztizenhét kilós, pocakos, tokás embernek, akiben egy sovány kamasz lakik. De még nem volt vége.

És hol lakik maga?, kérdezte.

A harmadikon, a sarokban.

Ó, ahol szegény Katicáék!, sóhajtott fel.

Tessék?, kérdeztem.

Tudja, maguk előtt a Katicáék laktak ott. A Katica kiugrott a konyhaablakon, és meghalt. Mert a férje, aki Joseph Conrad fordítója volt, a halálba szekálta. De úgy látszik, szerette: utána halt.

Mondta, és kiszállt a másodikon.

Ez az év is jól kezdődik, gondoltam magamban a második és a harmadik között.

Sétáltatás, szobrászok gödörben

Újabban esténként sétákat teszünk a környéken, mert az mégse lehet, hogy egy ember elfelejt gyalogolni. Este szép a Szent István park, a kutyáival, a szerelmespárjaival és hajléktalanjaival. Életemben először hívtak a bunkófonomon.

Jancsival, egy szobrász barátommal a Kánaán kisvendéglőben beszéltünk meg találkát, ami épp útba esett hazafelé. Jancsi kipakolt: az Erzsébet téri gödörben (parkban)

szerveztek kiállítást huszonnégyszáz résztvevővel. Mindenki maga állta az előállítási költségeket, Jancsi félmillió adósságba verte magát, hogy bronzba öntethesse a szobrát. Olyan százötvenmillió gesztust tettek az országnak, a városnak, hazánk európai uniós csatlakozása alkalmából. Egyedül az NKÖM nyúlt a zsebébe (másfél milló), és vállalta a többmillió szállítási költségeket. Oda. A megnyitót persze Schiffer János, Budapest főalpolgára (mert minek lenne ő mestere?) mondta, mert az talán megy neki. Csak a pénzről ne beszéljenek ezek az éhenkórász szobrászok. Jancsi mint szervező és pr-os, napok óta csak egy-két órát alszik. Jó, hogy nem ájult el a kimerültségtől, mint szegény amerikai főtiszt a bagdadi sajtótájékoztatón, amikor elmondta, hogy minden a legnagyobb rendben van.

Magyalerdő

Újabban mind többet fordulok elő a magyarul Hollywoodnak nevezett kiskocsmában, magyarul bar-ban. Főként taxisok járnak ide, meg mindenféle más, színes figura.

Peti mondta egy kollégájáról, aki néha többet iszik a kelleténél, de vág az agya, mint a penge:

Sokan szeretnék tudni, amit ő naponta elfelejt!

Egy év elmúlt

Jó, ha néha az ember új nyomtatót vesz. Például talál a régi alatt egy évvel ezelőtt érkezett levelet. Egy etnográfustól kaptam, Juhász Katalintól, aki a XIII. kerületi néprajzi gyűjtemény igazgatója, helytörténész. Most, hogy fölhívtam, kicsit meglepődött, de nem nagyon. Mit ad Isten: ő épp a harmadik gyermekét várja. És olyan csodálatos, aszfalton termett gyermekmondókát küldött nekem:

*Zsemle utca
Ötödik kerület
Kisbaba született
Oá, oá, á á á.*

*Anyucika kérem, cumóka kell,
Cumóka nélkül nem alszom el.
Cumóka a számban, én meg az
ágyban.
Oá, oá, á á á.*

*Apucika kérem, pofonka kell,
Pofonka nélkül nem alszom el.
Pofonka az arcomon, én meg a
plafonon.
Oá, oá, á á á.*

*Nagymama kérem, ötezres kell,
Ötezres nélkül nem alszom el.
Ötezres a zsebemben, én meg a
Ligetben,
Oá, oá, á á á.*

Az utolsó versszakot nem idézném, kedves olvasóim érzékenységét ismerve. (A gyerekek nem ismerik a prüdériát.) Idézném viszont a Helytörténeti Gyűjteményben (XIII. Váci út 50.) látható kiállításról, a Frankl Aliona (sic!) fotóművész képei mellé fűzött néhány mondatos szakmai vallomásokot, életfilozófiát. A tárlat ugyanis az újlipótvárosi mesterekről szól, sajnos nyáron zárva tart.

Fuchs János faesztergályos

Ha megcsinállok valamit, örülök neki, igaz, hogy kerges a tenyerem, meg hetvenkilós fákat emelgetek, de a sikerélmény többet ér a fizetség-nél.

Zollner Gyula cipész

Ez olyan sziszifuszi munka, de változatos. Minden cipő másfajta javítást igényel. Ha sikerül jól megjavítani, elégedett vagyok, ez a szép benne.

Hermann Zsigmond lakatos

Ma a fizikai munkának nincs becsülete, a kék köpeny kiment a divatból. Fontos a test és lélek folyamatos edzése, különben elsatnyul. A csavar, a gép is berozsdásodik, ha nem használják.

Anyalai Pál köszörűs

Ha ráütsz egy késre, már tudod, milyen anyag, hogy kell élezni. A borotvaélezés a legnagyobb feladat. Ahhoz lélek kell.

Zsunk Sándor autóvillamossági szerelő

A villamosság nagyon érdekes szakma, mindennapos kihívás. Nagy találékonyságot igényel egy-egy alkatrész megjavítása, pótlása.

Donkó Gellért szabó

Olyan ez, mint a szobrászat. Egy téglalap alakú szövetből egy púpos vagy egy pocakos emberre is teljesen passzoló fazont kell kialakítani. Ez a szakma szépsége és egyben nehézsége is.

Várhegyi Éva kalapos

Mi minden kalapot kézzel dolgozunk ki. Nálunk nem a tömegtermelés, hanem az egyedi kiszolgálás dívik.

(Ha már itt tartunk, megemlíteném **Marác Csaba kalapos- és sapkasmestert**, a Pozsonyi útról. Amint beléptünk A.-val hozzá, megkérdezte, hányas a fejméretem. Ötvennyolcas, mondtam téován. Már ment is fölfelé a raktárba. Hatvankettes, mondta ki az ítéletet, és letett elébem egy kalapot. Fölvettem, pont jó volt. Azóta is abban járok, alig várom az őszt, a telet.)

Nagy István szűcs

Ha lenne sok pénzem és szép anyag, amiből dolgozhatok, kitalál-

hatnék és elkészíthetnék az elejétől a végéig egy-egy új fazont. De annak is lehet örülni, hogy egy ilyen ronda, kopott mormotabundából, amit a kukába akartak dobni, újra és újra szépet tudtam kihozni.

Sáska Géza preparátor

Ez egy céhes állapot: abszolút mértékben a XIX. századi technika az uralkodó. A tömőanyag fagyapot, az üvegszemet is kézzel festik, így a preparált állat szinte ránéz az emberre.

Püspök Anita dekorátor

Álmaimat váltom valóra minden egyes elkészített tárgyban. Hiszem, hogy a mikrokörnyezet hatással van az emberi lelkvilágra.

No, lám. Az igazság és a becsületes mesterség egy év múlva is érvényes. Írók között szoktam azt mondani koccintáskor:

Isten áldja a tisztas ípart!

Ibolyka néni

A szomszédom, a drága Ibolyka néni, váratlan ajtónyitásaival a frászt hozza az emberre, de ez nem baj, mert egy betörőre is a frászt hozná. Annyit tudok róla, hogy erdélyi származék, aktív éveiben orvos volt, és most volt nyolcvanöt.

Azt mondja nekem múltkor, nagy titokzatosan:

Tudja, én is regényt írok ám!

Tényleg?, kérdem, miközben a zárral bajlódok.

Bizony, mondja. Szövetség a címe.

Valóban? (A fene ebbe a zárba!)

Igen. A Borgia pápákról szólna, tudja. Az ő szövetségükről a Sátánnal.

Igen? (Erről a vacak kulcsról leestett a színezője, persze hogy a má-

sik kulccsal kell nyitnom, ez a kapukulcs.)

Csak tudja, van egy kis bibi. A Vatikán nem hagyná. Az ujját az ajkai elé teszi. Pszt!

Mindent értek. Nem könnyű helyzet, mondom. (Na, végre az egyik záron már túl vagyok.)

Ja, meg már nem is tudok írni. Olvasni se tudok már a szememmel.

Akkor mondja magnóba, súgom talányosan, és eltűnök a lakásajtó mögött.

Frankie goes to Hollywood

Ez a Frankie én vónék, nem az atomháború veszélyeire figyelmeztető zenekar. Egy egyszemélyes zenekar vagyok. A Magyalerdő (Hollywood) nevű kocsmában (pardon: sörbár) nagyeszű emberekkel találkozni. Dezső bácsi, a pincér azt mondta:

Tudod, az ész csodálatos szerzőszám. Ahogy fölébredsz, vág, mint a borotva. Amíg be nem érsz a munkahelyedre.

Cipó meg, aki nem restell kék munkászubonyban, -gatyában járni, így szólt:

Az az igazság, hogy bútorkereskedő akartam lenni. Jól is ment a bolt. Csak az volt a baj, hogy saját bútoraimat adtam el.

Melódia

Kevés boldog történet van ezen a világon. Hát még az irodalomban! Pedig minden történet nagyon egyszerű. Vagy pedig nagyon bonyolult. Vagy egyik se, vagy mindkettő.

Ezeket a bölcsességeket az Ír Menekült Ablakpucolók Magazinjában olvasta Újlipótvárossy, aki nemcsak lakhelyet (Bp. II. kerület, Országút), de nevet is cserélt (Országúthyról magyarosított).

Egy régi osztálytársnője hívta fel az új számán (egy volt osztálytárs min-

denről tud). Arra emlékezett, hogy eredetileg egy munkaközvetítő (magyarul „menpóver”) irodában dolgozott a csaj, de az már új volt neki, hogy egy nemzetközi cégnél személyzetis. Egy adminisztratív munkatársra azért van szükség, hogy a többiek dolgozhasanak, míg ő beszél a klienssel, gondolta Újlipótvárossy. Azt tudta, hogy a gondolkodást és a foglalkozást sose szabad összekeverni.

Akarsz nevetni?, kérdezte gimnáziumi osztálytársa.

Túláradóan vidám vagyok így is, mondta Újlipótvárossy.

Találkozunk! Összegyűjtöttem neked egy rakás önéletrajzot és kérelmet. Betegre röhögöd magad!

Én egészségesre akarom.

Azt is lehet.

A „Mosselen” nevű belga sörözőben találkoztak. Az Újlipótváros tele volt kocsmákkal, de ez nemcsak sörválasztékával, hanem felséges és szépművészeti is értékelhető ételei miatt is Újlipótvárossy kedvence.

Arcok az időben

Újlipótvári szomszédom, akihez nem is oly régen ... (stb.), igazi, hálóbába került halász. Mostanában megajándékozott egy webről nyomtatott, tízoldalas anyaggal, amely a zsidó látnivalókat sorolja fel Budapesten. Nem értettem, miért teszi. Aztán elolvastam. Mint ahogy Rich Cohen *Kemény zsidók* című könyvét is, amely a brooklyni zsidó maffiáról szól, és többek közt azt írja benne:

„A zsidók megelőzték az olaszokat: előbb emigráltak ide, előbb vettek részt a szervezett bűnözésben, és előbb szálltak ki belőle.”

Nekem a vészkorszakkal az egyik legnagyobb bajom az volt: miért hagyták ezek az emberek, hogy lemészárolják őket? És akkor azt ol-

vasom G.-től, a szomszédától kapott anyagban arról a házról, amelyben most lakunk:

„1944. december 29-én 81 zsidó ellenállót öltek meg az SS-ek a házban.”

Sorsuk nem volt kétséges, de legalább nem haltak meg (h)arctalanul.

Deprimálóak vagyunk

Bächer Iván a Népszabóból csak nem engedi magát szeretni. Így ír a négyes-hatos villamosról: „Ma már a magam korabeli – és persze: társadalmi állású – gyalogos vagy tömegközlekedő Budapesten még véletlenül sem lelhet ismerősrre. Csak egy kicsit is jobban szituált polgár már benn a városban nemigen lakik, ha pedig dolgát végezni kényszerül, szigorúan csakis autóba száll. És bizony igaza is van: eléggé deprimáló az utazóközönség például a hatoson is. Diákokon és nyugdíjasokon kívül az a bizonyos lecsúszott és megkapaszkodni nem képes egyharmad utazik ott.”

Azaz mi. A közalkalmazottak, tanárok, mérnökök, kisvállalkozók, egészségügyiek, átképzősök, egyszerű melósok, eladók, vevők, autófóbiás vagy csak kíváncsi szabadfoglalkozásúak, mindenféle kétes egzisztenciájú alkalmazottak, kistisztviselők, nagy egyetemi oktatók, pályakezdők és pályaelhagyók, villamosozó gyerekek, autójukat a parkolóban hagyók, na és persze újságírók. A „nép” nevével kezdődő újság írói közül is számosan. Mi, csüggesztőek. Akiket nem ismer senki.

A 6-os villamoson hallottam

Az egyik nő: Nem tudom, mit vegyek a Jancsinak születésnapjára.

A másik nő: Miért nem veszel neki egy könyvet?

Az egyik nő: Hát, van már neki egy.

Ha Jancsi könyvtára leég, a másik könyve feltehetően egy gyerekkori

kifestőkönyve lesz majd, az is érintetlenül.

A járdánálló

A járdánálló első kérdése az jó Újlipótvárosban, hogy hol van a Tátra utcában egy merdzsójavító, mert lerobbant a kocsija. Sehol, mondja az ember. A második kérdése az, hogy nem adnánk e kölcsön trélerre. Nem, mondja az ember. De itt hagyom a mobilomat, mondja a járdánálló. Akkor sincs pénzem, mondja az ember. Már továbblépne az ember, amikor a járdánálló felteszi az utolsó kérdést: Nincs egy mobilja véletlenül? Na, akkor kell továbbmenni.

Újlipótvári kép I.

A Csanády utcában olvasható falfirkák egymás utáni házakon (ugyanaz a kéz):

Európa? Csángók! Szent László! Körösi Csoma! Ébredj, megtiport nép!

A cukrászda mellett házmeister külsejű öregember mondja egy öregasszonynak:

Én nem tartozok semmilyen szervezett politikai erőhöz se. Én eszedeszes vagyok!

Újlipótvári kép II.

„Az úgynevezett új Lipótvárosról nem veszek tudomást, számomra nincs a világon. Nem ismerem lakosait, nem találkoztam velük. Az a gyanúm, hogy valamennyi lakásában pszichoanalízissel foglalkoznak, és gyalázatosan főznek.”

Ezt egy echte lipótvárosi, a nagy író, Hevesi András írta le. Én, aki egyre több újlipótvárit ismerek, állíthatom, hogy nincs annyi pszichiáter, és a legtöbb helyen jól főznek. Az utcánkban meg van egy bolt is: „Országos Autonóm Ortodox Hitközség rabbi felügyelete alatti Marhahús és Baromfi Árúsítás”.

Engem csak egy újlipótvári lakos zavar, egy rozoga, de Saljapin hangerejét bitorló öregember, aki zimankóban és kánikulában, előre ki nem számítható időpontban kiáll az erkélyére, és onnan üvöltözik az alatt elhaladó újlipótvárosi és angyalföldi népre:

Mocskos cigányok! Piszkos zsidók! És így tovább a gyilkostól a pénzhamisítőig.

De csak egyszer jöjjön le az utcára, Géza bácsi!

Géza bácsi under attack

Már írtam utcánk terroristájáról, a mocskolódva az erkélyről üvöltöző Géza bácsiról. Az amerikai tragédia másnapján, szeptember 12-én is kiállt az erkélyre, és rázendített. Ekkor váratlan dolog történt. Ablakok pattantak fel, és komoly, vastag férfihangok fenyegették meg életveszélyesen az öreget. Egy kő repült az ablakába. Úgy látszik, a Visegrádi utcába is elérkezett a Végtelen igazság. (Amikor a hálón kerestem a hadműveletet első, eredeti nevén, Baba Ehmet vállalapító bölcselő weblapja jött be elsőnek.)

Ilyet csak a Két Korsóban hall az ember

Te voltál már tengeribeteg?
Úgy érted, vízen?

A zöld ág

Dehogyan egy épület befejezéséről szól a mese! A mese mindig az emberről szól. Az ember tíz évig mártírként tűrte, amit a Mártírok útjával és vele csináltak. Aztán elköltözött Újlipótvára, és azt hitte, megváltotta a békéjét. Súlyosan tévedett. A (négyemeletes) házzal szemben, amelybe költözött, egy kétemeletes, szép, régi épület állt, három madárdísszel, melyekről vendégeinek véleménye meg-

oszlott. Volt, aki azt mondta, gólyák, volt, aki gulipánra szavazott.

A három madár pelikánt szeretett volna ábrázolni, nem azért, mert a régi magyar irodalomban azt hitték, envéreivel táplálja fiókáit, hanem mert valamikor itt volt a Pelikán Mosoda. Ma egy piac- és közvéleménykutató-intézet működik az épületben – ők terjeszkednek. Hová? Hát fölfelé. Két emeletet. Ha elbírja a régi ház. Elbírja. Csak én fogok megkergülni addig. Mert én vagyok az az ember, aki az Újlipótvárosba költözött. Én nem

tudok a nyáron dolgozni az építkezéstől.

Erre az írásra már régóta készültem, egész más okból. Eddig, ha kinéztem az ablakon, az épületben dolgozókon kívül (egy szőke lány, akinek a légkonditól állandóan csöpög az orra, de nem mer szólani) az épület tetejére, távolabbi házak tűzfalaira, lichthófjaira és kéményeire láttam. Az egyik kéményből egy ágacska nőtt ki, zölden, mint a remény. Sokat gondoltam rá, jövőendő sorsára, amely már rég meg volt írva, mint az enyém.

GINK KÁROLY

FOTÓJA

Sebeők János

1134, Váci út, József Attila-díj

Tisztelt Kuratórium! Jelentem alássan, züllök, így hát minden valószínűség szerint immár most megillet a József Attila-díj. Iszik vagy vezet? A figyelemre méltó, nagy magyar hagyomány szerint József Attila-díjat az kaphat, aki nem vezet, vagyis kellőképp szerény, viszont iszik. József Attila-díj sörhab nélkül? Na, ne vicceljünk, hülyék a túlsó oldalon. Krigli, stampedli, feles, kisfröccs, nagyfröccs, hideg zuhany, meleg égtáj, ímé, egy amúgy lekandikált József Attila-díj leg-elemibb rekvizitumai. Ha tudtam volna, hogy inni kell és nem írni... Hohhó.

Tisztelt Kuratórium! Vagy grémium? Az is lehet. Tiszteltek! Még írok, de már iszok. Ez haladás, vagy nem? Hosszú ideig nem ittam, csak írtam. Blama, ugye? Kit érdekel egy angyalföldi absztinens? Egy antitest? Egy konzisztens? Egy konzekvens? A jól nyírt tarkón a muslicák is elcsúsznak, a bozont viszont szálát feszít a póknak, előbbinél lakályosabb. Negyvenhárom éves vagyok, ötvennyolcas. Tízestendős épp, amikor a párizsi diákok csak nem akartak engedni a hatvannyolcból. És emlékszem, amikor Prága felé menet a Váci út és Véső utca sarkánál megálltak a teherautók. Ott volt egy irányítási poszt. A holdra szállásra is emlékszem. Tizenegy esztendő kisfiú ül a Fortuna márkájú fekete-fehér televízió előtt, és Armstrong azt üzeni neki: kis lépés ez, de nagy lépés az emberiség történetében. Ahhoz képest, aki ezerkilencszáznyolcvankettőben született és arcátlanul már katonának viszik, öreg vagyok. Egy kor szemtanúja. Veterán civil. Ahhoz képest pedig, aki született kétezer január elsején: szabályos őskövület. Megemberesedett a kisfiú, de nem volt ifjú soha.

Ki tudja, miért kapaszkodtam oly görcsösen a volánba? Nem adatott meg, hogy vezessen az Úr. Úrvezető akartam lenni mindig, mert félek az előzéstől, a szembejövő sávtól, a totálkártól, az ütközéstől, Uram. A feltétlen hit kegyelme nem adatott meg nekem, s az észveszejtő szenvedély is került, avagy inkább én kerültem őt. Észnél lenni! Kormányon maradni. Gáz és fék. Gyújtás és fojtás. Mindig féknél lenni. Fékezett habzás. Fékezett hagymáz. Hogy sohase szakadjon a film. Erre koncentráltam. „Van, aki tagadja, van, aki bevallja...” „Kellene ma végre egy kis haccaré, haccacaré.” – málé, málé. Tádé? Nem, amúgy János. Ha a józanság szürke, akkor voltam, ha nem is a szürkék hegedúse, kis szürke sem a Szíriuszról, de a szürkék állománya. Szürkeállomány. Doktor Agy. Próbáltam magyarázni, megérteni a világ mechanizmusát. A szürkeállomány egyébként, csak hogy tudják, olyképp szürke, akár az optikai fehér. Szívárvánnyá hasítható. A szürkék állományának, szürkeállománynak lenni a lehető legérdekesebb kaland. Gondolkodni bizony igenis kaland. Elme által világosan. Nem volt szükségem pótszerekre ahhoz, hogy levitáljak a téridő fölött. Hogy a szó jobbik értelmében elhagyjam magam, magam. Tízmilliárd agysejt tán nem elég az üdvösséghez? Tükör által... És mégis, most, amikor egyszer csak, Karinthy után szabadon, összefutok egy fiatalemberrel, ő számon kéri ártatlanságomat. Hol a mámor? A szenvedély? Az átdorbézolt éjszakák? Még sohase rókáztál bele az éjszakába? Nem is voltál az éjszakában? Mert van éj-

szaka, s van „az” éjszaka. Csak annyit tudsz, hogy jóccakát, soha nem láttad az éjszakát? Még soha nem voltál részeg? Nem voltál szerelmes? És nem tudod, mi az első cigaretta? Ha nem tudóztél lopva le slukkot még soha, mit ér, barátocskám, a tudód? A röntgenképernyőnek dolgozol vagy élsz? Oké, oké. Jó, világos. Válaszolok. Menjünk sorjában.

Tehát – első cigaretta. Életem első – s minden valószínűség szerint utolsó – cigarettáját a Napi Magyarország főszerkesztői szobájában szívtam el, anno ezerkilencszázkilencvenkilenc, a koszovói konfliktus idején. Éles napok voltak. Élből meg lehetett érezni, hogy miképp is működik egy világháború. Oroszország még habozott, a Napi Magyarországnak pedig tudósítói rekedtek kinn Belgrádban. És ekkor D. Horváth Gábor, a Napi Magyarország akkori főszerkesztője, aki nagyon is jól tudta, hogy nem dohányzom, megkérdezte: rágyújtasz? Persze – hangzott a tréfás válasz. Akkor pedig most, Jancsi, rá kell gyújtanod. Kell? Ha kell, hát rágyújtok, jó. Egy világégés a cigarettámat csak meggyújthatja, nem? „Csak egy nap a világ.” Csak egy slukk. Minden mindegy. A hadba indulók utolsó napi hedonizmusa. János dohányzik! Azonnal jöjjön egy fotós – így Gábor. Meg is lett örököve a nagy pillanat. Tessék belepillantani a Napi Magyarország ezerkilencszázkilencvenkilenc október negyediki számába... nem hazudok. Lehozták, amint cigarettázok. Egyébként a vártnál jobb volt. Gyakorlatilag nem is köhögtem. Egy zavart csak: a füst. Füst és gőz rokon lelkek, cigarettázva viszont markáns köztük a különbség. A füst: abszolút szárazgőz. Nekem túl száraz. A másik baj vele pedig, hogy szájon át kell. Inkább akkor már a tubák, szerintem a száj nem füstölésre való. Az arany fülbe való, a füst meg orrba való szerintem. Azóta se gyújtottam rá, viszont imádom, ha mások dohányoznak. Imádom a füstös kávéházi helyiségeket, s a dohányos fülke is számomra istenuccse biztonságosabb a nem dohányzónál. Szív vagy fizet? Fizessen más, én csak szívok. Ennyit a cigarettáról, fiatalember. Most elégedett? Volt még valami?

Első szerelem, első csók, első gyönyör. Nos, ami azt illeti, hát itt sem a pszichológiakönyvek diktáltak nekem. A pszichológiakönyvek szerint t. i. a szüleiről dacosan leszakadó kamasz úgy tizenhét-tizennyolc éves kora körül kerek ez az alma, piszipuszi, sete-suta, bújócska és dugócska, süllyedt, talált. Énnálam másképp és máskor történt. Máskor, máshol és másvalakiben találtam meg. A következő kérdés? Ja, hogy ennyi nem volt elég? Szerintem elég. Megvalósult a cigaretta, és valóság ez, nem álom, a szerelem archetípusa immár. Cigaretta és nő, na. Egyébként is, úgy hallom, a József Attila-díjhoz bár nem árt, ha valaki dohányzik és szerelmes, de az alapkövetelmény, hogy igyon. Akkor tehát: az ital. Vissza ide.

Van egy rossz hírem és van egy jó hírem, mondja a kómából épp ébredő betegnek a doktor. Melyiket mondjam először? A rosszat. Hát a rossz hír az, hogy sajnos az egészséges lábát vágtuk le. És mi a jó? A beteg láb javul. Van egy rossz hírem és van egy jó. Melyiket mondjam előbb? A rosszat. Még sohase voltam részeg. És mi a jó? Az, hogy iszok. Már nem vagyok absztinens, sem antitest, sem konzisztens, sem konzekvens. Iszok, igen. Bort soha. Sört soha. Búzáat soha. Rövidet viszont olykor igen. Az megy.

De hogyan is jött ez az egész? Hogyan juthattam, süllyedhettem, avagy – a József Attila-díj szemszögéből nézvést – emelkedhettem idáig? Immár nem a

fiatalember kérdez, hanem egy vállalatotízt. Orcámba lámpa. Szembe rózsám, ha reszketsz. Miért iszunk? Miért is iszom? Miért? Hát az alacsony vérnyomásom miatt.

Az alacsony vérnyomásom miatt. Ha az egyszerűbb és istenáldottább emberek közé tartoznék, úgy mondanám: az alacsony vérnyomásom „végett”. Az egyszerűbb és istenáldottább emberek t. i. gyakorta mondanak „végett”-et „miatt” helyett. Keverik. Én nem keverem, mert egy bonyolultabb és az egyszerűség által kevésbé megáldott ember vagyok, nekem tehát marad a nyelvtanilag helyes „miatt”. Az alacsony vérnyomásom miatt iszom, igaz, csak közvetve. Az alacsony vérnyomásra ugyanis kávé való és nem alkohol. Na már most én ezt a kávé egész ezerkilencszázkilencvenhét január elsejéig édesanyámmal koltöttem el. Egész ezerkilencszázkilencvenhét január másodikáig anyámmal kávéztam reggelente. Jó anyámmal együtt kávézni, jó vele beszélgetni. És nehéz fölébredni. Gyakorta szállt el úgy a délelőtt, hogy ihaj. Egy köpés előre, egy nyelés hátra, azt már harangozták is a delet. Az ablakon kinézve pedig láttam, ott repül a kismadár, a délelőttmadár, mind messzebb. Bele a délutánba.

Ezerkilencszázkilencvenhét január másodikáig úgy véltem, ez természetörvény. Vannak pacsirták és vannak baglyok. A pacsirtatípusú embert hajnali ötkor már kirúgja az ágy – az én ágyam kedves, sohase rúgott ki – fél hatkor már a piacon alkuszik, hétkor takarít és nyolckor munkába áll. A bagolytípusú ember délelőtt fél tizenegykor még félhulla, dél felé negyedhulla, délután és éjszaka viszont egészen az, vagyis tévedtem, épp ellenkezőleg, akkor él. Akkor alkot. Kitalálhatjátok, melyik vagyok. Hát persze hogy a bagoly. Egész ezerkilencszázkilencvenhét január másodikáig. Azon a napon t. i. előre megfontolt szándékkal, Jágó, úgy döntöttem, hogy rám jött a nagy újévi változtathatnék. Elhatároztam, hogy márpedig én pacsirta leszek. Attól a naptól fogva korán kelek. Na, nem reggel ötkor, mint a született pacsirták, hanem reggel nyolckor. Született pacsirta hajnali ötkor, szerzett pacsirta reggel nyolckor. Épp akkor, amikor a tőlünk kőhajtásnyira nemrég nyílt kocsma nyit. Ez a dologban ugyanis az innováció, hogy a kocsma ébresszen, ne a mama. Hátha hamarabb eszméletre térek ott? Kiszakadni az otthoni környezetből, bele az élet sűrűjébe, pillák föl, s reggel kilenc órakor már ott is ülök feszesen, dacosan, frissen, strammul, kipihenve, élénken az írógép előtt. Ez volt az eredeti forgatókönyv.

Ehhez képest most mi van? Munka nuku, kocsma: o-ye... Lemegyek kilenc-fél tíz felé a műintézménybe, üldögélek ott fél tizenegyig, aztán bevásárlás. Ugyanakkor kerülök írógép elé, mint annak előtte, ugyanakkor kezdek írni, mint annak előtte, viszont – és ez alapvető fejlemény a József Attila-díj szempontjából – már néha megesik, hogy iszom. Másfél éven át absztinensként ismertek, de egy nap rühellni kezdtem prófétaágomat. Csak alkoholistának elensége a korty. Ahol van jellem és van lelki szilárdság, ott jól zár a giga, nemcsak továbblöttyint. E felismerés óta iszom. Ha meghívnak. Iszik vagy vezet? Cigaretta: más fizet, én szívom. Alkohol: más fizet, én iszom. Ha csak épp nincs születésnapom. Mert akkor mindenkit meghívok. Vagy nem fordul hozzám valaki a cimborák közül: Jani, holnap jön a nyugdíj, meghívsz? Meg én. Olyankor nekem van szívem és más iszik.

Tisztelt Kuratórium! Jelentem, züllök, így immár megillet a József Attila-díj. Igaz, részeg nem voltam még, de azért már olykor-olykor iszom. S ami-

óta iszom, utolért Angyalföld. Mert ahol iszom, az rozsdatemető. Bizony, akkor kellett volna innom, amikor még zománcos volt a fém. De akkor, én bolond, még írtam. Írtam, s észrevétlenül elhaladt mellettem a Vizafogó. A rosszfiúk, a csókos ajkúak, fröccsös szájuak és fröcsögős beszédűek mentek rendszeresen a Vizafogóra, gondoltam, halért, pedig hát vagont rakodni meg fémet lopni. Gyűjtsd a vasat és a fémet? Hogy néztek tükörbe, s hogy számoljak el Angyalföldnek a lelkiismeretemmel, ha soha nem loptam fémet a Vizafogón, csak bámultam távolról, amint gőzből ronccsá ájulnak a nagy mozdonyok? Vagy száz, bontásra váró mozdony is állomásozott a Vizafogón. Két évtizedig tartott a Vizafogó pályaudvar agóniája, s én csak az utolsó időben merészkedtem a sínek közé. Akkor, amikor nem volt tétje, amikor már nem volt sem portásveszély, sem kutyaveszély. Amikor már nem kellett igazi bátorság hozzá. Azért annyi kurázi csak ragadt belém, hogy a Dráva utcai házból hozzám kerüljön egy fa irattartó. Ennyi, slussz. Nem vittek mások rossz utakra engem, a magam útján jártam, az vesse rám az első macskakövet...

Bizony-bizony, most iszom, amikor már késő. Most ér utol Angyalföld, amikor már de facto nincs, legföljebb de jure van. Iszom a múltat. Árnyékbóloxás. Te figyelj, én kiütöttem a Gedót. Öreg vagányok, drága trehányak. A fény az volt, amikor még Láng Gépgyár, amikor még Hajrá Vasas, amikor még hármas, harminchármas, ötvenötös villamos, amikor még Váci úti, égisz érő nyárfák, amikor még a Mészáros kocsmá előtt száz álldigáló ember, ez volt a fény. Ahol most iszom, ott már csak a visszfény van. Akkor volt még fény, amikor írtam. Mindenbe későn kóstolok bele. Az ártatlanság ártalmái. Ugyan miféle sors is jutott osztályrészemül? Plázák és irodaházak közé szorulva, egy abszurd kis ivóban nekem kell meginnom az egész Angyalföld levét.

(2001)

Tábori László

Pesti ember járműveken

(Részletek)

Tanácsok nagyvárosi tömegemberek előállításához

– A *metróban* érdemes a négy mozgólépcső közül csak kettőt üzemeltetni, így garantáltan sokan összegyűlnek, ezek lökdösődni, tülekedni fognak. A szerelvények mindkét irányból ugyanabban az időben érkezzenek, így kétszer annyi ember jut a feleannyi mozgólépcsőre.

– *Távolsági buszjáratoknál* az indulás előtt néhány perccel érdemes beállni, hogy az összegyűlt várakozók csorda módjára rohanjanak az ajtóhoz. Repülőgépek esetében ilyesmire nincsen szükség, a pesti ember úgyis igyekszik minden más utast megelőzve feljutni a gépre, még akkor is, ha számozott helyek vannak. Valószínűleg azt hiszi, hogy lemarad, nem lát ki, rossz helyet, rossz eljátmányt kap stb.

– A *postákon*, ha mondjuk öt ablak van, érdemes csak kettőt működtetni, a többi ablakba tehetünk muskátlit. Újabb és újabb nyugtákat, számlákat kell kitalálni, hogy minél hosszabb legyen a sor. Újabb és újabb számítógépeket kell alkalmazni, így egyre hosszabb ideig tart a levél, csomag felvétele. Az ügyfélnek olyan nyugtákat kell kérnie, amelyeken nemcsak a névnek, címnek, születési időnek, adószámnak, vércsoportszámának kell szerepelnie, hanem kell kérni tőle ujjlenyomatot, vizeletmintát is. Amíg ilyen mintát nem tud produkálni, álljon a sor végére!

Az ajánlási és más blankettákat, nyomtatványokat, amelyek valamikor *nagy mennyiségben*, ingyen álltak az ügyfelek rendelkezésére, a tolvajoktól és áruhalmozóktól való gyötrő félelem miatt nem kell elérhető helyen hagyni, így aztán azt az ügyfelet, aki ilyen nyomtatvány után ácsingózik, megalázó kérincselésre lehet kényszeríteni, miáltal állandó gyanakvás marad a sorban állókban, hogy az ilyen féreg a sor elejére akar pofátlankodni.

– Újabb és újabb igazolványokat, bizonyítványokat, engedélyeket kell kigyalni. Ezek formáját, anyagát, érvényességi idejét gyakorta kell változtatni, ennek következtében mindig lesz ügyfél az önkormányzatoknál.

– Az *élelmiszerüzletek*, eszpresszók, trafikok helyett bankokat, biztosítókat kell nyitni, ezért az élelmiszert árusító üzletek egyre zsúfoltabbak lesznek (vagy meg kell őket szüntetni, lásd pesti történelmi belváros!), így is nagyszerűen lehet tömegembert előállítani. Az ilyen üzletekben aztán, ha négy pénztárgép van, csak kettőt érdemes működtetni. Ehhez járul az a néhány Istentől elrugaszkodott, módos polgár, aki kártyával akar fizetni! Ez a művelet nálunk kétszer annyi ideig tart, mint nyugatabbra, ki tudja, hogy miért.

– A megmaradt *mozikban* a pénztárosnő adja úgy ki a jegyeket, hogy az összes néző lehetőleg egymás közvetlen közelében üljön, gázoljon át egyik a másikon, mondjuk az utolsó három sorban. A mozi többi részét érdemes üre-

sen hagyni. Ezek az üres részek kitűnően működhetnek mint raktár, konyhakert vagy bármi egyéb.

– Hasonló jelenség figyelhető meg az *IC járatokon*. Ennek is az lehet az oka, hogy az utasok ne érezzék magukat egyedül, ne szorongjanak, és ne uralkodják el rajtuk a magányosság érzése.

– *Színházakban* az előadás kezdete előtt néhány perccel kell kinyitni a nézőtérre vezető ajtót, miáltal a néző, aki eddig tisztes öltözékben, viszonylag nyugodtan várakozott, csordaállattá válhat. Erre kifelé menet nincs szükség, a ruhatárnál magától is azzá válik.

– Akadnak *cukrászdák, vendéglők*, ahol a pincéreket óvják a felesleges mozgástól, és életüket az emberi kor végső határáig kívánják kiterjeszteni, ezért bizonyos szobákat, emeleti helyiségeket zárva tartanak. Így a vendégek szinte egymás ölében ülnek, ismét csak tömegben érezhetik magukat. Erre az *uszodákban*, fürdőkben is hajlamosak. Így védik a kabinosok egészségét. Így aztán a szőrös, szuszogó, a saját neme iránt érdeklődő vendég mindig garatáltan Ön mellett vetkőzik vagy öltözik.

(Helyszűke miatt a felsorolást itt berekesztjük, tessék folytatni!)

A pesti ember kiszolgáltatottsága

*Buda-Pesth csodálatos város, már
amennyit a vonatból láthattam belőle...
Olyan érzés kísértett, hogy a Nyugatot
elhagytam és a Keletnek vágok neki.*

(Bram Stoker: Drakula

Ford: Bartos Tibor)

– A pesti emberen hossza idő óta kísérleteznek. Néhány példa az utóbbi negyven évből:

1961-ben bevezették az ún. „perselyes autóbust”. Ez azt jelentette, hogy a kalauz előtt a pénzt egy perselybe kellett bedobni, aztán azzal kísérleteztek, hogy a jegyet az utas maga szakítsa le, ezt követte az a rendszer, hogy 1 db forintost kellett a perselybe dobni, de jegyet nem kapott az utas, a 11-es járaton azt is megpróbálták, hogy perselyt és karral működtethető jegykiadó automatát szereltek fel. Aki ilyesmit kiagyalt, az nem ismerte a pesti embert... Egyik módszer sem vált be. Aztán 1966-tól kalauz nélküli járművek jártak. Ezzel búcsút mondtunk a kalauznak, aki valamikor egzecírozta ugyan az utasokat, de ez nevelő hatású volt, bizonyos rendet, fegyelmet jelentett. Szegény kalauzoknak le kellett szállniuk a megállóknak, használni a füttyülőjüket, volt amikor váltót is állítottak, ehhez jött még az állandó jegykezelés. A vonaljegyből letépni, az át-szállókat kétszer lyukasztani... *Emlékezzünk meg róluk ezen a helyen.*

Ezenkívül kísérleteztek olyasmivel is, hogy melyik ajtón szálljon fel és le, mutassa fel a bérletét a vezetőnek stb. Az ilyesmi Pesten nem megy.

Pesten az autóbuszok és villamosok megállóit állandóan áthelyezik, Londonban a buszok megállói, pl. az Oxford Streeten, emberemlékezet óta ugyan-

ott vannak. A Baross utcában egyetlen trolimegállót emlékezetem szerint legalább négyszer helyeztek át tíz éven belül.

(A viteldíjak állandó emelkedéséről beszélni méltatlan lenne írásunkhoz.)

A pesti ember tömegközlekedéshez való viszonya meglehetősen egyoldalú. Ha jegy nélkül utazik vagy rossz helyen parkol, jól megbüntetik. Ugyanakkor túrnie kell a tumultust, a késedelmeket, a tisztaság hiányát és más efféle dolgokat.

A pesti ember el van kényeztetve

Gyakran látni olyan utast, aki képes akár tíz percre is várakozni az indulásra, és leszáll az első megállónál! Ez azért különösen megdöbbenő, mert néha az első megálló néhány perces séta, nem több, mint kétszáz méter. Ilyenkor azok a székegyföldi gyermekek jutnak az eszembe, akik gyakorta gyalogoltak naponta többször legalább napi egy órát, hóban, fagyban, sárban...

A pesti ember tehát *kényelmes, lusta és ellensége a saját egészségének*. Kevesen vannak tudatában annak, hogy a sokat szidott pesti közlekedés a legjobban megszervezettek közé tartozik a földrészen. Nemigen van olyan megálló, melyet a pesti ember néhány perces sétával a lakásából el ne érne. A vilamosok zsúfoltabbak, mint Helsinkiben, kényelmetlenebbek, mint Münchenben, de a járművek elég gyakran járnak, a buszok pedig olyan sebességgel száguldanak, hogy egy londoni busz vezetője (általában indiai vagy pakisztáni bevándorló) beleszédülne.

A pesti ember az utazás időtartama alatt kicsiben az egész életét lejátssza. Ha ülőhelyhez jut, nem ül rajta nyugodtan, hanem egy általa kedvezőbbnek ítélt hely felszabadulása után azonnal odatörtet és elfoglalja. Ilyenkor diadalt érez, kárpótlást esetlegesen elrontott vagy elhibázott életéért, azért, hogy a munkahelyén éhbérért dolgoztatták, a hivatalok packáztak és kitoltak vele. Nyáron az ablakokat nyitogatja, ősszel csukja és zárja akkor is, ha mindössze néhány percet tölt a járművön. Az idősebbek ezekre a műveletekre másokat kérnek meg, akik morogva és átkozódva engedelmeskednek.

A pesti ember olyan lusta, hogy inkább sokadmagával egy-egy ajtó előtt tolakodik és furakodik, mintsem hogy hatalmas ülepét megmozgatva megtegyen néhány méternyi távolságot a következő ajtóig, ahol egyedül szállhatna fel a járműre. Maga a felszállás művelete egy vemhes állatkerti lajhárt csodálkozással töltene el. Ugyanez vonatkozik a leszállásra is. Egy francia arisztokrata szállt ki ilyen méltósággal 1790 körül a hintájából, ahogy egy-egy pesti lekászálódik a járműről. Teljesen hidegen hagyja az a tény, hogy mások is jönnek utána, vagy fel akarnak szállni.

Sok kicsi sokra megy

Szíj Rezsővel Solymosy Zsuzsanna beszélget

A téma, mint azt az Évgyűrűk rovatban már megszokhatták, egy ember, az ember, és a családja történetén át a Kárpát-medencei sors. Ezzel a céllal indultam Szíj Rezsőhöz is beszélgetni, meg azzal az indítatással, hogy a könyvtáráról, valamint a XIII. kerületi létről is kérdezzem. Majd kiderült, hogy minden egyes téma ugyanabból ered: az érdeklődésből. Úgyhogy kérdések nélkül beszélgetni kezdtünk, végül pedig csak hallgattam és figyeltem.

Van könyvtáram és képtáram, határokon belüli anyagaim és határokon kívüliek, és hogy ezenkívül is meddig terjed az érdeklődésem? A meghatározásában jelentős szerepe van annak, hogy a lehető legsőbb rétegből indultam, falusi környezetből, aztán bekerültem a pápai iskolákba. Az elemi, a gimnáziumot, az akadémiát is ott végeztem. Sokszor magam is elgondolodom, hogy ebből a falusi mustármagból hogyan terebélyesedett ki az én egyetemes érdeklődésem, mind irodalmi, főleg történelmi, és ezen belül az egyes tudományok területére, a gyakorlati életet, a politikát sem hagyva ki. Ugyanis voltam nemzetgyűlési képviselő is, és bizonyos értelemben állandóan politizáltam, persze minden egyes ténykedésem egyben művelődéspolitikai ténykedés is volt. Korai érdeklődésem azt eredményezte, nem mintha én ennek különösebben tudatában lettem volna, hogy mindig az összefüggések

érdekeltek. Diákkoromban volt egy nagyon rossz tulajdonságom: nem szerettem tankönyvből tanulni. Nagyon sokáig nem is tudtam az okát. Majd Arany Jánossal foglalkozva valahol azt a megjegyzést olvastam, hogy tankönyviszonya volt. Ekkor esett le az a bizonyos tantusz, miszerint nekem is ez a bajom: utálok a tankönyvet. Nem tudtam megmagyarázni, miért, ez egyszerűen adottság volt. Magyarból, görögéből, latinból, irodalomból, történelemből korlátlan mennyiségben falhattam a vonatkozó irodalmat. De számtanból, meg mértanból nem, mivel amikor ki akartam váltani a főiskolai könyvtárból, kiderült, hogy az összes a tanároknál van. Mindegyik. A németet meg, sajnos, megutáltatták velünk, mivel mi, kálvinista diákok kuruc légkörben éltünk. Tehát számtanból, meg mértanból elég gyenge voltam, hármás. Más, humán tárgyból minden díjat, amit a főiskola éve során a támogató mecénások kitűztek, az osztály egyértelműen nekem szavazta.

Volt egy másik síkja is az ottani tanulmányaimnak: a gyorsírás. Harmadikos gimnazista koromban egy országos pályázaton nyertem valamilyen könyvet. Már nem emlékszem, hogy milyen körülmények közepette keveredtem bele, de ötödikes koromtól már mint gyorsírót is számon tartottak. Küldtek versenyekre, ahol elég jól szerepeltem. Ennek következtében éreztem, hogy népszerű voltam az osztályban, és hagytam a számtant, a németet és mértant is. Persze azóta rájöttem, hogy ugyanúgy érthettem volna ezeket is, csak nem volt könyvem, amiből tanulhattam volna.

A németet megutáltatták velünk, pedig nem volt igazuk. Mivel meg kell tanulni az ellenség nyelvét is, különösen, ha annak tartanak bennünket, különben nem tudjuk megvédeni magunkat. Nekünk Karácsony Sándor – sajnos rengeteg fölösleges idegen szót használt – a két világháború között azt mondta, hogy elegendő számú embernek kellene tudnia szerbül, szlovákul, románul, mert hiszen lényegében ezekkel a népekkel élünk együtt. A pápai kollégiumban volt lehetőség arra, hogy idegen nyelveket tanuljunk. A franciát A. Tóth Sándor, híres festőművész, rajztanár tanította, aki fogalom, mert a kubizmussal ő jelentkezett először a magyar művészeti életben. Kitűnő pedagógus és előadó is volt. Nagyképűségtől mentesen, minden ment nála. Kipróbáltam az angolt is Szabadi tanár úrnál. A németet elhanyagoltam, később próbáltam tanulni, de nem kerültem megfelelő környezetbe. Ha valahol külföldön dolgoztam, ragadtak rám a nyelvek. De az én kutatási területem nem ez volt. A rendszer sem engedett évekig külföldön mozogni. A nyolcvanas években jutottam oda, hogy kimehettem már tanulmányi napokra. Emiatt megmaradt a görög meg a latin, illetve az irodalom, a világirodalom, valamint a történelem, és a világtörténelem.

Engem az érdekelt, hogy a magyar történelmet összehasonlítsam a világtörténelemmel. Hogy a középkorban miért voltunk mi vezető hatalma Európának – ezt mindig elhallgatták. Nálunk nélkül például római pápát sem lehetett választani. Összevetettem hát a magyar történelmet Európa minden államával és – kapaszkodjon meg, tudom, hogy nehéz elhinni – kiderült: nyolcszáz éven keresztül Magyarország történetében háború nem volt. Az első világháború sem érintette területileg az országot. Egész Európa minden országában ment a véres háború, nálunk nem. Ugyan itt is voltak háborús események, de mégsem háborúk. Mondjuk a tatárjárás, de az sem háború, hanem tatárjárás. Ránéz a középkori térképre, láthatja, hogy nem sok rabolni való volt, a városokkal meg nem boldogultak, a falusi viskó is olyan volt, hogy ha ma leégett, másnap újraépítették. Kicsit sommásan mondom, ha nem így volna, 1242-ből hogyan maradhatott volna fenn adófizető lista. Ha minden elpusztult volna, ki fizetett volna adót? Minden, ami ellenünk szól, belénk táplálták.

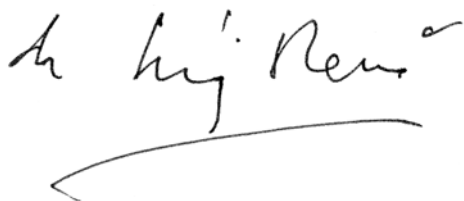
A határokon túli irodalom és a határokon túli magyarság képzőművészei nálam napirendi feladat volt. Amikor elindultam valahova, mindig megkerestem az elérhető írókat, művészeket, és, mivel elég sokat publikáltam..., többek között visszaírtam a csehszlovákoktól a felvidéki magyar művészetet 1920-tól 1973-ig. Ebben minden benne van. Szlovákul is megjelent. Amikor a felvidéki magyar művészek már beletörődtek, hogy Magyarország nem törődik velük, és ők kénytelenek szlovák művészek lenni, beléptem az életükbe. Persze közben gyarapodott a gyűjtemény is. A nagy múzeumokban is úgy ke-

letkeznek a gyűjtemények, hogy a tettért cserébe a művészek felkínálnak valamilyen alkotást. Azt el nem fogadni képtelenség és sértés. Akiket nem akartam bevenni a gyűjteménybe, azokat valamiképpen elkerültem. Nem adtam alkalmat rá, hogy találkozzunk, és nekem adhassák valamelyik művüket, mert mindent nem lehet. A hatvanas évek a grafika fénykora. Szédületes korszak volt. A kormányzatot sem izgatta a grafika, mivel a festészettel volt elfoglalva. Igyekeztem hasznosítani magamat, a szó nemesebb értelmében, mert az volt a szerencsém, ami a hátrányom is. Nem engedtek érvényesülni, mert még a régi világban végeztem. Az öcsém a szocialista világban fejezte be az egyetemet, és azonnal kapott állást.

A kerülethez való kötődésem gyökere a következő. A Máglya közben lakott egy sereg festő és grafikus. Kitűnő művészek voltak, és ez volt fő kutatási területem a másik pedig a Lehel utcai művészház – ott is lakott egy csomó kitűnő művész. És hát az ismeretség meg a barátság... Később már nagyon sokan ragaszkodtak hozzám. Tudtam nekik munkát szerezni. Az életben lényegében minden összeköttetés dolga – ez az, amivel a magyarok nem törődtek: a kapcsolattartással, a kapcsolatok kiépítésével.

Ez a kerület a magyar élet minden árny- és fényoldalát hordozza a művészetek területén is. Itt annyi az üres meg a földszintes ház, hogy akár fel lehetne építeni fél Budapestet, de csak három szintig, mert addig még engedi az épület. Afölött már nem épület az épület. A panelek és a toronymagas házak a világ minden területén megbuktak, de hát divat ellen nincs orvosság. Foglalkoztam ezzel a témával is, hisz mindig a társadalmi vonatkozások érdekeltek.

Most vagyok kilencvenéves, ez a világ csodája, magam sem akarom elhinni. Több mint száz könyvem jelent meg, több mint kétezer cikkem, sikerült gyűjteményeket létesítenem, több ezer képzőművészeti alkotással és több tízezer könyvvel. Ilyen van Várpalotán is, képtár és könyvtár egyben, Kecskeméten a Ráday-múzeumnak adtam több mint négyezer rajzot és grafikát. (Különbséget teszek a kettő között, miszerint a rajz, egyszeri alkotás, míg a grafika sokszorosított.) Sok mindennel büszkélkedhetnék. Nem voltam semmiféle csoportnak tagja, csordán kívüli lény voltam, és ez nem okozott hátrányt. A tudományos akadémia hivatalos álláspontjához sem kellett alkalmazkodnom. A kerületben immár negyvennyolc éve lakom. A könyvtáramat hivatalosan is számon tartják, de én magam személy szerint megmaradtam szegénynek, mivel kisigényű ember vagyok. Sohasem érdekelték a szórakozások. Nemrégiben kiszámítottam, hogy ha az ember naponta egy kávéval kevesebbet iszik vagy egy csokoládészelettel kevesebbet eszik, akkor iszonyú pénzek jönnek össze negyven-ötven év alatt. Bennünket annak idején a pápai kollégiumban úgy neveltek, hogy tegyük magunk elé egy kis pohárkába mézet, és álljuk meg, hogy egy órán át nem nyúlunk hozzá. Komolyan vettük, és jól megedzettük magunkat és az akaratőrönket.

Köszöntjük a kilencvenéves Szij Rezsőt!

Hárs György

Hatvan előtt¹

Hatvan előtt lebeletnyire

birtelenül bazaérez a lélek.

Sugarak gyöngyözik ölbe a párálló levegőt.

Domborodó horizontot alít valamely göndör ígérlet:

hamarán tova-rézsül az út

lebeletnyire Hatvan előtt.

Így Hatvan előtt

egy isteni méteren elfeledődik a sík.

Rémlenek egyszeriben szüretes, hegyi készültek.

Visszateremt és termeni bujt a poriglani gyermekiség

lebeletnyire Hatvan alatt,

ahol egykor anyám született.

S épp Hatvan előtt,

hogy a karthausi pecsét elszűnik a számtól,

néhai-ő, Hajnal Bözsi ürmözi kései ünnepemet:

lám, dombmenet, átvezekelt etapok laposán túl

utolérnek a véreiül fogadottak,

a végleg a Hatvanon inneniek.

Billeg legelől bátyám, kenyeres-kvartélyosom, István.

Majd tucatévre utána az éppba-madárnyi Mihály:

látom, amint egymásra-ijednek anyámmal – a margiti istáp

eljegyezettjei ketten, alig folyosónyira – egymás ágyainál.

És még azon-őszön...

Imé, lebeletnyire Hatvan előtt

párállanak arcom elé párbuzamos, gyöngyös sugarak.

Hullámlanak énekesen dorbézatok és temetők,

és bennük akikkel a táj tovarémlett

évekenyre hatvan alatt.

1997.

¹ H. Gy. (sz. 1937).

Anyám, Hajnal Erzsébet 1913-ban született Hatvanban.

Barátaink – szinte tulajdon fiai – közt elsőül Szabó István (†1976) ment el. Negyvenöt évesen.

1986-ban egyazon időben feküdt az óbudai Szent Margit Kórházban H. E. és Ladányi Mihály (sz. 1934). Találkoztak még, váltottak is néhány mondatot, de már nem igazából ismerték fel egymás roncsát. Haláluk dátumai közt négy nap a különbség.

Vadnóta

(Hommage à R. M.)

*Se derűre ború,
se borúra derű.
Ami volt – szomorú.
Ami jó – keserű.
Az idő seszinű
homorúfödelű,
dadogó motorú
zuhanórepülő.*

*Maivá avul át,
mit a rég iderő.
A nővő etalon
temetőodorú.*

*Sederő-badaró
skizogén a világ.
Csupagörcs vigalom:
piros óitalon-
savanyúlt uvulák.*

*Fuvat új idolum
gebecsontfuvolát.*

*Toborul karaván:
elit- és bakatrupp.
Ki tevén, ki lován,
ki gyalogpata fut.
Fogament koravén
s szobor-agg vadonúj:
jövevény s kelevény
együvébasonúl.
Kelepel valahány
nyakanyúlt fákakukk.*

*Se lepel, se talány.
Oda már a tabuk.*

*(Bejelöl szememig
ha mi rámbagyatott:
viselem jegyeid
veresét, Habakuk.
Út az év idefenn,
a kilenc- s betedik.
Szivemen fegyelem
feketedik.*

1997.

Pintér Lajos
Würtz Ádám emlékére

Január

*Bennünk egy madár énekel,
éneke színes, szíves,
éneke édes, mint a méz.
Amely madár most égre kel,
lebuлл a fagyba, teste jég.*

Február

*Bennünk egy madár énekel,
éneke színes, szíves,
de künn a világ kín,
mondd, mi lesz, kismadár,
ha jön a jeges ár?*

Március

*Bennünk egy madár énekel,
éneke színes, szíves,
már nem csöpörész az eresz,
már nem pityereg a gyerek,
fölgendtek a szívek.*

Április

*Rügyet robbant Mátra, Pilis,
az április vidám, dilis,
bennünk egy madár énekel,
most bátor, égre kel,
tavaszi szél röpi.*

Május

*Bennünk egy madár énekel,
éneke színes, szíves,
aki figyeli, mágus:
fűből, bokorból nyulat varázsol,
lődd le, vizsla vizslatja, búsa parázsol.*

Június

*Bennünk egy madár énekel,
éneke színes, szíves,
énekórán olyan pofont kapsz,
hogy a madár nem énekel,
szekunda, hallgatni kell.*

Július

Most mint görögdinnyelé,
édes a nappfény,
most mint törökméz, sárga,
kipörögnek a gyerekek,
mint napraforgószemek, a világra.

Augusztus

Rád nevet az iskolatáska,
de úgy, hogy más ne lássa:
megyünk, maradunk, kérdi.
Most még maradunk,
tízig aluszunk, nincs apelláta.

Szeptember

Szeptember: csupa emlék,
most volt január nemrég,
ha újra ifjú lennék,
bennem egy madár énekelne,
szívemen kitelelne.

Október

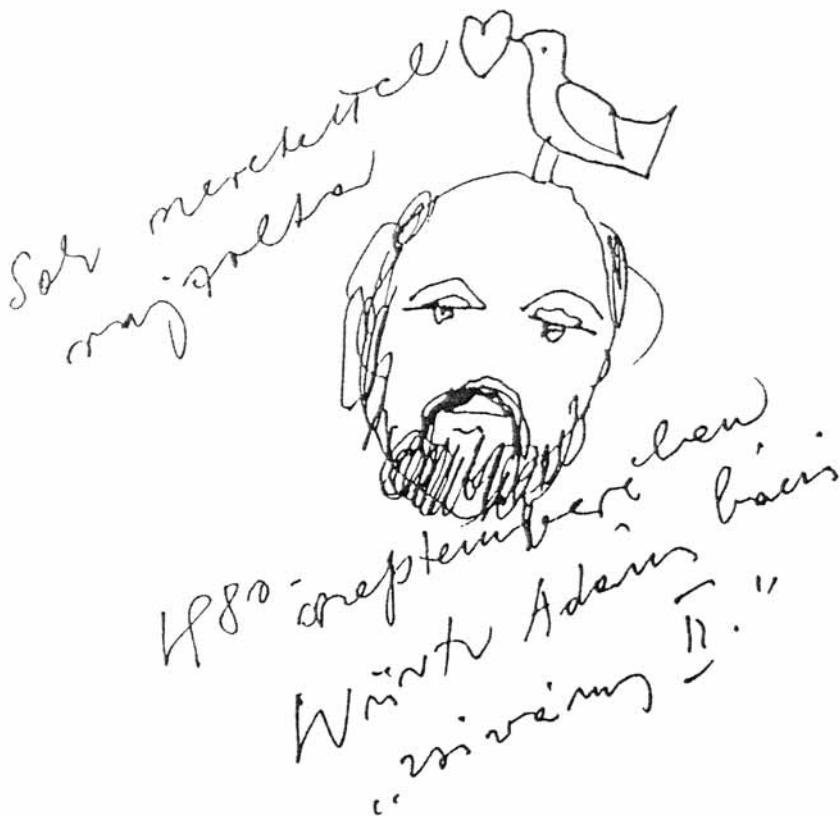
Csupa vér az alkonyi ég,
rőt már a szőlő levele,
levendula lengő illata
járja ruhád át, hisz
csukva a kék ég ajtaja, ablaka.

November

Hóra ébred az ember,
hóra a költő: rím-ember,
tavaly is így volt: remember,
ládd, a világ: kör, embör,
a jövő is emlék, rimembör.

December

Bennünk egy madár énekelt,
éneke színes volt, szíves,
lebullt a fagyba, teste jég,
vagy égre kelt, úgy énekelt,
az ég tüzén most ég el.

Lászlóffy Csaba

Tizenhárom ébredés az álomudvarban – 2005-ben

1. Álomudvar. Ha meghalsz, nincs több tennivalód. (Legalább lesz időd naplót vezetni.) Fura egy milió a hátralevő idő! – mint amikor egy végtelen peronon hátratett kézzel sétálsz, és senkit sem vársz. Mégis jönnek, mint valami többdimenziós álomban, ahányan csak tehetik. Van, aki a fogával mogyorót pucol, egyszerre rágszál s a héját köpködi. Van, aki mintha (v)alagútban fagyoskodna. Van, aki vérhólyagos ajakkal forró imát lehel a Jóisten fülébe. Van, aki a ki(be)járatot keresi. És mindenüknek legalább annyi kereke van, mint egy első- vagy másodosztályú vagonnak vagy hálókocsinak. A mozdonyokat nem számítva. Zajártalom zéró. Persze nincsenek sínek; nem is hívják pályaudvarnak. Csak őrült álomudvarnak.

2. Árnyékbokszolás. Vitatkoztak a terített asztalnál, egymás szavába vágva, csak azután jöttek a sértegetések. Ki tudná megmondani, milyen sületlenségen, semmiségen kaptak hajba? (Mekkora lehetett a „tét”, ha volt egyáltalán?) A zsúfolásig telt, többnyire közönséges alakoktól hangos teremben arcodba csapódott egy-egy ételillat, kellemetlenebb – ruha- meg izzadság- – (ember)szaggal keveredve. Pimaszkodó balekok és puffedt (pöfeteg) belek! A fecsegésre jobban csúszik a bor, még ha savanyú is. A hangzavarban megfeneklett példálózgatásból s a túlzó hasonlatokból nehezen lehetett kivenni, ha valaki ezer év szenvedéseire, netán a Múzsza csókjára, vagy csak a szerkesztőségi gépíró, Marika idomaira hivatkozott... Mély szippantások a friss levegőn: „Nem árt, ha igyekszel kimenekíteni magad (nem kell szó szerint vened: nem csupán csikorgó csigolyádat), nehogy a rendkívül zavaros és fűtött emlékmassza eszméletedhez tapadó képeivel – ha csak fölidézve is egy fémcsattal feltűzőtt, ormóttan, merev konty vagy egy szecsessziós festmény egymásba torlódó hangulatát – végképp agyonnyomjon.” Persze nem muszáj mindjárt történetet kövacsolni belőle, főleg abból, ami nyomban elillan, mihelyt az agy, a szokatlan mennyiségű tömény ital és bor után formálisan is kijózanodik. Csak a lélekben megrekedt rejtély útja tűnik bonyolultabbnak, s ha az eléd álló, feloldozásra váró alak(zat)ok és helyzetek olykor eltorlaszolja a kilátást, kezdődhet az árnyékbokszolás. Úgy tetszik, az emlékezés sem mindig kíméletes: fel-felrémlik egy túsarkú cipőbe bedagadt boka, vagy egy vaskos tréfa (tegyük fel, kutyákat uszítanak rád heccből, s lihegve veted át magad a kőakadályon, nyálad a vártemplom omladozó falrészébe csorog) – az ember utólag elszégyelli magát, hogy mi minden történt, vagy inkább csak történhetett volna vele. Fordulsz, perdülsz, hitvány tested rémálmodban is bűzlik, miként ha savba, szarba mártottad volna; holmi szörnytől tartottál, s lám, te magad vagy a szörnyeteg! Holott királyfi is lehettél volna, hogyha ama hajnalt, azt a véletlenszerű találkozást

nem úgy éled meg. De szerencsére az a kapkodó lélegzetű, ügyefogyott alak, aki a hamis útvesztő horror-variációkkal ijesztő, vagy csak közönségesen buja bugyogásától visszariadt, nem te vagy; elég volt egy pillanat, hogy eltűnjön. Hamarabb, mint a térképről egy lebombázott város.

3. A látogató szemével. A foglár morog. A fogoly nem akar enni. Koszos rajta minden: a zubbony, a szakadt selyemmellény (mintha egy cigányprímástól örökölte volna), a kerges nyakú, foszladozó vászoning. A képe, a nyaka, a fültöve is szurtos. Grimasza némelykor, akár egy gézengúzé. Az is lehet, hogy szimulál. Egész életében ezt tette; mindig meg akart úszni valamit, de mivel nem született elég intelligensnek, a saját kárára fejlesztette ki magában az alamusziségot. Hiába, az élet bonyolult valami. „Na, ezt is kiönthetem – méltatlankodik a bikanyakú fegyőr, és belenyúl mancsával a pléhedénybe. – Pedig ez babcsuszpájz. Bárki megnyalhatja a kezét is utána.” A fegyenc a falnak támaszkodva rávigyorog; ettől még jobban begerjed: „Még hogy nem akar enni... Egy rab!” S kunkorodó parasztbajuszába törli kövér mutatóujját. Újabban tilos verni a foglyokat. A fiatal fegyenc hunyorog; nem a naptól, de így adja tudtára az ismeretlen látogatónak, hogy még itt, a rácsos ablaknyíláson besütő piszkosszürke világosságban is ő van fölényben; és élvezi, hogy együgyű pimaszságának köszönhetően flegma nélkül is köpni tud egyet őrének mogorva képébe. „Csak ne volna fogoly!” – súgja felém sötét tekintettel a bikanyakú. És felemeli a kezét.

4. A csaló. Aznap, néhány órával korábban, láttam már Budapesten. Óriási lépésekkel száguldott el mellettem – nem is száguldott, hanem összevissza rohangált, nyargalt a Dob utcából a Síp utcába, s közben mintha füttyörészett volna, vagy csak csókra állt a szája. Most viszont, a gyorsvonat folyosóján, határozottan zaklatottnak látszott. Kihalt, forró vidéken robogtunk nyílegyenesen. A fülkében ülő utitársak szemhéja le-lecsukódott, egy kényelmesen elterpeszkedve olvasó középkorú hölgy kezében meg-megbillent a kemény kötésű könyv; utána kellett kapnia, hogy le ne essék. A fáradtság meg a hőség lassan kezdte kioltani belőlünk az élet jeleit. Utólag rájöttem, hogy egyedül a folyosón álldogáló férfi miatt tűnt fantomszerűnek ez az utazás. A szél egyelőre úgy suhant el a szemhatár peremén feltűnő dombhajlatot érintve, mint egy távoli sóhajtas. Utitársunk az izgatottság különösebb jele nélkül nézett ki a folyosó ablakán, ámde a felismerés úgy nőtt benne bizonyára, mint egy buborék, amelyik ha tovább feszül, egyszer csak szétpattan. Bár a fülke és a folyosó ablakain tündöklő fény tört be, ő konok tekintettel fürkészte az ég alját. Kelet felől, amerre a gyorsvonat tartott, komor felhők gyülekeztek, s a sűrűsödő vakütés-kék sötétség mögül fojtott morgás hallatszott. A férfi, akit némelyik utitárs csalónak nevezett később, lereagálta a megismétlődő külső zajokat és a mérséklődő – a fülledtséggel fordított arányban álló – délutáni égi világosságot, mint aki előre megsejtve a nyílt mezőkre lapuló hirtelen homály következményét, behunyt szemmel látja is a völgy torkában tomboló vihart. Jó pár kilométerre tőlünk már zuhogott, a vonat mintha kissé megtorpant volna, a mozdonyvezető minden bizonnal felmérte a váratlan erővel ránk törő zivatar veszélyét. Egyszer a némán álló (egyesek szerint pózoló) férfi is tágabbra nyitotta szemét, és, igaz,

nem túl hangosan, fel is horkant. Tekintetének különös csillámlásai a tört pillanatot kemény szilánkjaira emlékeztették – legalábbis azt, aki akkor közvetlenül mellette állt. Határozottan láttam, hogy minden arcizma, nyakán az inak, a válla, talán még a szemidegei is pattanásig feszülnek. Korábban már váltott velünk néhány szót; ezúttal ő maga kezdeményezte a beszédet. „Amikor a Nyugatiban felültem – mondta –, már órákkal ezelőtt megéreztem.” Fölösleges lett volna faggatni, tudtuk, úgyszólván a bőrén érezte mindenikünk, hogy mire céloz. „Holtbiztos voltam benne, hogy ez lesz... És ilyen lesz.” Szénsavas italt ivott másfél literes üvegből; nem kortyolta, öntötte magába a lehűtött folyadékot. Mégsem izzadt a vihar előtti fülledtségben, miként a többiek. Csak most tűnt föl egy-két gyöngyöző csepp sűrű, bozontos szemöldökén, most, midőn minden dicsekvés nélkül, szinte közönyösen tudunkra adta, hogy máskor is ugyanígy megérezte a vihar közeledtét. Mint az állatok, a kutyák vagy a gyíkok. Mindig előre jelezte benne valami – a szív ritmusa, belső feszültség, az ördög tudja, mi – a derült égből becsapódó villámlást. Nem kellett lefeküdnie s fülét a vonat padlódeszkájára szorítania, láthattuk, most se, hogy meghallja az égháborút. Mosolygott, pedig, érzésem szerint, páratlan készségének megnyilvánulását nagy izomfájdalom kísérte. Emiatt tűnt most rútúnak s a keserű, éles ráncoktól megviseltnek a különben szép, impozáns férfiarc. „És földrengés előtt?” – kérdezte valaki halkán. De akkor ő már nem törődött velünk. Az ablak felé fordulva állt, a lét csodálatos ajándékától lesújtottan. Nem nézett vissza többé a rá bámulókra, talán észre se vett bennünket, közönséges halandókat.

5. A debütáló tudat zavarai. Azt mondták, sikerdarab. Ez lesz az első bemutatkozása a közönség előtt. Epizódszerepben, igaz, de a rendező figyelmeztette: tőle függ, hogy a darab befejezése eléri-e a kellő hatást! Az a mondat a megbocsátás erejéről... amióta az előadás megkezdődött, egyvégtében a száján volt (a színészek ha sírnak, ha gúnyosan mosolyognak, neki csak arra kell gondolnia, amit a rendező a főpróbán a lelkére kötött)... Ám percek óta erőt vett rajta ez a furcsa kábulat. A kosztüm is túl feszes; szorítja, és mintha valamilyen édes, bódító levendulaillatot árasztana. Megpróbálja némán mozgatni a száját. Mintha nem akarna engedelmeskedni az akarátának... Nem pillanatnyi izgatottság ez, valahonnan mélyebbről jön; az időből. Minden porcikáját bénulás fenyegeti, nem csupán a száját. S ki tudja, honnan – hiába is fogná be a fülét –, más szöveget hall... »Istenkém, csak egy pici erőt adj, hogy le tudjam küzdeni a váratlanul rám törő fáradtságot!« Fullasztó ez a levegőtlenység... Hőguta! Más szavak jönnek be. Nem amiket a szerepében mondanania kell. A leglehetőlenebb félelemérzés, mikor önmagadtól kell tartanod. Egyszerre verejtékezel, és gátlásoktól szorongatott lelked fázik. A „hőgutát kapok” a nagyanyja szavajárása volt. Amikor utoljára nála járt, mind a két szobát kiszellőztette. A régi házban változatlanul, meghittnek tűnt minden, még a lyukas csatornából csordogáló esővíz is. Nagyanyja arra kérte, hogy vegye ki a szekrényből a komor férfiöltönyöket s a többi ócska holmit, amit „haszontalan rongynak” nevezett... A szomszédok nevettek volt rajta, hogy meg tudja állni, hogy ne szóljon az urához. Amíg tudta, kiszolgálta, de miután szélütést kapott, ült mogorván, félreálló kis kontyával a viharvert karosszékekben. Évek óta nem beszélt vele (hogy mit követett el ellene a férje, az családi titok marad). Mi-

kor a vénembert, aki már csont és bőr volt, sikertelen műtét után a kórházból hazavitték meghalni, egyből minden megváltozott a házban. Nagyanyja megmozdult a székében, majd egy botra támaszkodva kibotorkált a konyhába, és megfőzte az ebédet. Kettőjüknek az utolsó előtti.

...Az émelyegtető levendulaszag mintha onnan, a koporsónagy szekrényből törne elő s üldözné. Mielőtt a divatjamúlt férfiöltönyöket jól kiszellőztetve visszaakasztotta volna a ruhásszekrénybe – a szobában már sötétség volt –, az „öreglány” a kezébe adott valamit. „A molyok ellen”, mondta éles cérnavigyorrall. (A Noé-korabeli selyempapír zörgését még most is fel tudja idézni.) És azelőtt... a temetés napján milyen légies, szinte kisasszonyosan finnyás volt a nagyanyja, midőn kijelentette: „Béni, jegyezze meg, hogy a másvilágon sem bocsátok meg magának!...”

Végtelen ürességet érez. Aztán a taps sortüzetől egész énjében megrázódik. Nem emlékszik rá, kimondta-e a megbocsátásról szóló mondatot. Egyáltalán mondott-e valamit?

Amikor személytelenné vált testét a legördülő függöny mögött a Don Quijote-képű ünnepelt színész rutinos mozdulattal a karjában felfogta, eszméletlen volt.

6. Névnep előtti éjszaka. A virrasztás árnyékhorpadásai az arcon és a torokszorító felismerés, hogy mindegy, hol van Isten házon kívül, ha belőletek kiszállt. Itt éltél – a szoba melyik sarkából, honnan jött a felszabadító kacagás? Engedd el magad, mondja; de hol a hullámozó vágy, lélegzetetek ritmusa mikor egy volt, vagy azt hittétek, hogy egy? Valahol elveszett, aki volt (belőle), az áradó fortélyos rosszat: a poklot elodázó. Léptei még e falak közt visszhangoznak, s a becs, a kecs főleg, amint a tárgyakkal (el)bánik. Már nem is kérded: „mondd, ki véd?”, hanem a bőre alatt futó vérereket nézed, és nem hallod a lüktetést; néha olyan eleven, mint kakukkos óra: minden ütése szíven talál téged is, nemcsak az időt. A derengés pettyei a bőrön; vagy csupán emlékfoltok (mit tud a megroskadt mellkas, a rugalmasságát vesztett méhfal? már csak egy elnyújtott sóhaj, a teremtés vonaglásaitól mind ritkábban lüktet a velő). Nemcsak össze- és megféni valakivel, de az áhított harmónia(!) is, a megszépítő. A nő szerep örök misztériuma – a macskának nyolc élete van, mondja cinkos hangon a tévémegmondónő –; mindig ugrásra készen; ősi mesterség árnyékából kilépve. Lágýéka pompázatos völgye; megtáltosodik az idő, s egy kis résen át lelketekig hatol az élmény. A fáradt vérben olyankor, ha alszik a rög, felragyog a másik, amelyik az ürbe vágyott valaha. Ringatóztok, mint fényes ág a hó súlya alatt. A test áldott pazarlása, nem a romboló szenvedély. Szelíd tüzzű, ünnepélyes szempár (az erőszak ívlámpafény-villanásainál meggyőzőbb banalitás), amíg nem kezd viaskodni benne az önvédelmi ösztön vagy a gőg. A génüszök. Zsibbadt és zilált és békétlen világ. Mire nyílik szemed: a rázós hegyi útra, ahol benzintől bűzlő tragacsból a hánytató kanyarokat számolva sandítottál a csúcs felé? Vagy a temetőhöz vezető utca földbe süllyedt, öreg házaira? Lazíts, mielőtt elhinné rólad ő is, hogy legyőztek. Az elragadtatás hiánya – akár a megszokás érzéketlen (sáros) lábnyomai a szőnyegen. Ragyog a hideg, s te szűkölnél, mint az állat, ha késszúrások elől menekül. Napokon át a „vétlen bűnök” miatt is büntudat nyomaszt. Elúszik fenyőtömjénszag s birsalmaillat, vér-

telenül foszlanak szét a zsigerek a kiszáradt, sárga bőr alatt. Sápadtan, mint a fuldokló Kosztolányi, halálra szántan, mint az óceánnal üzenő Márai. Mészfehér személytelenség. Mikor semmilyen ösztönzés nem segít

7. Vigyázz, el ne csússz! Mióta nem éreztem már működőképesnek érzékszerveimet a fém- és műanyagvilágban. Az este vendégségbe hívtak; ismeretlen nő. A nemzetközi gyorsvonal étkezőkocsijában ismerkedtünk meg, véletlenül. Többek közt rám loccsantotta kávécsészéje tartalmát, még szerencse, hogy farmerban voltam. Gépzene szólt, szendvicsektől roskadó tálakat hordtak szét, mindenki zabált, a legtöbben egyben nyelték le a szardíniás, olajbogyós szendvicseket. Egyetlen arcot sem jegyeztem meg, a névjegykártyákat otthon, amint szoktam, gondolkodás nélkül a vécécsészébe hajítom majd, és lehúszom a vizet. N. (elegáns nevet takar, de Nikinek becézte mindenki) pillantásaival mintha nyílt sebet ejtett volna rajtam; jóllehet érezte, hogy kilógok a díszes társaságból (vagy esetleg épp azért), iskolás hangnemben többször is elszavalta, hogy barázdált, „indiános” arcbőröm egyből elnyerte a tetszését. Poharazgatás közben egyszer vagy kétszer mintha távoli robbantásokat hallottam volna, és befogtam a fülem. N. sejtelmes mosollyal karolt belém, és egy mellékkijárat felé húzott. Mikor már nem volt remény kubai vagy osztrák rumhoz jutni, engedtem a paradicsomi csábításnak, mert mint minden Éva, ő is meglepetést ígért soron következő Ádámjának. Az éj és a hajnali derengés metszéspontján szó nélkül követtem, persze fogalmam se volt arról, hogy létezik az a hosszú, sötét folyosó. Nincsenek mellékes történetek, jutott eszembe, amikor már gödröket kellett átugrani. N. merev tartással ment előttem, lámpánk sem volt, időnként egy-egy szál gyufát gyújtottam, de az is hamar elfogyott. „A többire nem emlékszem” – válaszoltam a faggatózásra. Amikor a kábulatból magamhoz tértem, erős reflektorfény világított az arcomba, be kellett hunynom a szemem, s nem ismertem rá a folyosóra, mintha nem is ugyanaz a hely lett volna. („Vigyázz, el ne csússz egy vízisiklón, vagy nehogy varangyos békává változz!” – a fülemben csengett még ez az ugratásnak szánt tréfás megjegyzés, de szégyelltem vele előhozakodni; amúgy sem hatott volna nyomós érvként.) Kivezettek a szabályosan kiépített, boltíves pincehelyiségből, gödröknek nyoma se volt. „A folyosó végén állítólag csónak várt ránk... Ezt Ő mondta” – toldottam meg gyanús vallomásomat elbizonytalanodva. Az elegáns társaság védnökei (a „kidobó fiúk”) előbb lehordtak, aztán kinevettek. Végül tudomásomra hozták: arról a kib...ott csajról mindenki tudja, hogy holdkóros, csak a hülye nem veszi észre rajta!... Különben az is lehet, hogy felöntöttem a garatra – és pimaszul mustárszínű mellényemre mutattak, melyen hányásnyomokat véltem fölfedezni magam is. De hová lett N.?... Egyáltalán azonos-e az általuk holdkórosnak mondott Nikivel? (Akinek sűrű szempillái valami ősi titkot rejtettek előlem, mint a legszerencsétlenebb kimenetelű gyermekkori kirándulásomra emlékeztető nádas, ahol egyszer elmerültem, s mire kihúztak, a szám is tele volt izzappal.) Ha agyonütnek, sem fogom elismerni, pláne ezeknek, hogy megint berúgtam, mint egy disznó, és az egész csak képzelődés, vagy álmodtam.

8. Sétatéri Anonymus. Nem is vér már, inkább kásás (meszes) hó kering az idő erezetében. A tópart közelében a platánfa körül ólálkodó nyúzott, egérképű

alak a lehántott fatörzs iniciáléit silabizálja, s az aritmetikai jeleket. A szürke ruhás (zakójának lelógó zsebei agyonhurbolva), de prófétai pózban tetszelgő kisöreg a holdsarló, később a viharfelhős ég alatt vakoskodva, különös révületben tapogatózik, mint aki megrázó élményt keres: valami alaktalan, nehezen meghatározható, de semmiképp sem semmitmondó rejtjelet! (Az se baj, ha taszít.) Miután akkurátusan megszámozta az anonim szerzők emlékszővegeit – ő, egy más, langyosabb és fényesebb korszak gyermeke –, vakmerő cselekvésre szánja el magát hirtelen: a platán csupaszon fénylő bőrébe úgymond szecessziós falloszt kanyarít. Emlékezetcsuszamlások, képzelet vakító lavinája a csontsínű fában. Mind magasabbra nyújtózkodik, hogy az ábra, amibe hetven esztendő tanulságát sűrítette bele, még legalább hetven évig látható legyen; annyi időnként virágzik a kelet-indiai pálma, a *talipot*, gondolja, és könny szökik a szemébe. „Milyen rövid volt az életem, én Istenem!...” Gyorsan elmúlik az este, az éjszaka. Mi lenne, ha itt várná be a fukar fényű virradatot?

9. Platón mátkája. Nem tudok többet mondani Dórácskáról: amikor sokat ivott, mintha a meghatottságtól csillogna a szeme. „Maga ragyog. Hagyom. / Kicsordul a tőgye: vagyon” – Lazac pimaszul ilyen Tóth Árpád-parafrázist (*Magam vagyok...*) olvasott volt rá. Dórácska nem sértődött meg, elmosolyodott, és másnap az irodában kiéhezve próbált fel újabb négy-öt hatalmas melltartót dúsan elomló keblére, melyeket kolléganői szereztek be nem kis utánajárással. Okos nő – mondogatják lekicsinylően a háta mögött. Tizenöt évesen már jegyen járt, de aztán lehúzta a gyűrűt, s azóta ejtette a férfiakat. A három lánytestvér közül egyik elvált, a másiknak börtönben ül a férje. A legidősebb, Dórácska pedig?... „Ő is az én leánykám, rendezni fogom a sorsát” – szabadkozik a megözvegyült apa. Dórácskának persze esze ágában sincs púpot kötni a hátára, márpedig egy férj azt jelentené számára. Legalábbis itthon. Amerika egészen más térsza a szemében (megrázza „loknis” haját, s a huncutka, gesztenyeszínű csigák a homlokába hullnak): ott teremnek a Dórácska kaliberének megfelelő férfiak. Egy-egy bokszolóból vagy súlyemelőből lett kormányzó! Mint, teszem azt, Schwarzenegger. (Habár a korteshadjárat viszolygással tölti el Dórácskát, de azért siet a könyvtárba angol nyelvtudását gyarapítani.) „Egy Platón mátkája lehetett volna!” – sóhajtozik az apja. Sokszor már az volt az érzésünk, mintha a nagy mellű „Platóna” lemondott volna a férfiakról. (Úgy látszik, leszokott a dohányzásról, még mielőtt cigit vett volna a szájába! – mondaná, ha élne, Lazac.) Nemrég Dórácska közelében ültem a tévé képernyője előtt, amikor egy, az óceánparton nyúló naturista strandot mutattak éppen: a *gang hang* amatőrjeit akció közben. A két szeretkező partnert magányos férfiak vették körül, ülve állva vagy a sarkukra kuporodva, a farkukat verve kapcsolódtak be a szabadban közöszlő pár élvezetébe. A nekik háttal álló amazon, anélkül hogy hátrafordult volna, némelykor egy kézmozdulattal jelezte, hogy továbbra is igényt tart-e a körjük gyűlt kanok külső izgatására. Nem lehet tudni, hogy Dórácska elbizonytalanodott-e a szokatlan képsoroktól, vagy növekedett tőle az önbecsülése. Este szokása szerint hamar elálmosodik, hajnal felé azonban már többször előfordult, hogy kétségbeesett hangon férfineveket kiabált. Ilyenkor szokta megjegyezni az apa letörten: „Ha a férfiak okosabbak volnának, álmában kontyolnák meg a lányomat.”

10. Segéljen az Isten, csöves csavargó!

Kiálló lapockájával, rücskös, heges pofájával, ez a zacskós szemű vén csöves a szemétkukákat kerülgeti, holott mindenik egy-egy vén háztömb tulajdona, a lakóbizottságok vásárolták, s egyikük-másikuk azt latolgatta, hogy külön pecsétet tegyen arra, ami csakis az övé, más szemete-mocska, nincs, amit keresen abban! Hát még egy csavargóé; legyen az egyszerű (egyszeri) cigaretta-csikk. Nuku!... Ez az öreg szivar nemcsak kerülgeti a festett kukákat, de nyúlkál is bennük. Belemerül! Sőt: egész felsőtestével *elmerül* bennük (ha éppen nincsenek dugig), mint más, becsületesen sziesztázó polgár a friss újságába. (Annak mégiscsak külön szaga van: ha bűdös is, ami „be van csomagolva”, ritkán ilyen csípős.) Nézzétek, hogy néz ki a tekergő! Foszlík le róla a kabát, ha egyszer beütötte a könyökét valamibe, azután úgy kíméli, mintha porcelánból volna. Kinézésre kiköpött olyan, mint egykori – néhai – író kollégánk ügyefogyott manzárdlakó mellék-„hősočskéje” (ha jól emlékszem, egyik karcolatban a Garibaldi nevet viselte), akinek kisebbrendűségi érzése volt: folyton rettegett, hogy ha valahol megszólal, kinevetik. Nyáron elszegődött mindenesnek, a Tordai-hasadékban vágta a fát, hordta a vizet az akkori uraknak (persze „elvtársak” voltak)... Csakhogy annak volt becsületes mestersége. Ebből viszont senki se nézné ki a mérnöki, vagy bár a tanári diplomát. „Adja oda neki ezt a cukorkát, hát ha éhes – ajánlotta Csucsulya néni a harmadik emeletről. – A gyermek nem szereti, kiköpte, s egyszer már beleragadt a szőnyegrojtokba.” „Maga azt hiszi, attól elmegy? – felelte a rokkant Domnu Pavel, a kazánház felőli földszinti lakásból, elkomorulva; olyan volt, mint egy horgas ulánus, ha kilótték alóla a lovat, akkor is örökké hadakozott valakivel. – Nem fogom ideédesgetni. Van itt pengeblokk is a közelben, van hová menjen, az egész domboldal az övé lehet!” Tehetetlenül ácsorogtak a tömbház előtt, a rongyos ruhájú, porcelánkönyökű, vén csöves megunt, hogy egyvégtében őt bámulják; abbahagyta a turkálást, úgy látszik, megharagudott, s továbbállt. Csucsulya néni meglepődve tekintett utána (már a csavargó, tekergő népségben is csalódik az ember? – azért segélje az Isten egy könyörületesebb égbolt alatt), a csípős szél dacára valahogy felmelegítette lelkét az öregsza; „Ez úgy ment el, hogy még csak nem is biccentett; amikor jött, bezzeg kedvesen odaköszönt...” De jobb is így, mert a sok búcsúzkodásba – a szó szelíd csobogása mégha csak színlelés is – néha bele lehet rokkanni.

11. Demencia. Mellőzés volt a része. „Édesem” – ezt a szót nem hallotta, talán még korán elhunyt anyja szájából sem. Ma a piacig gyalogolt el, de úgy bedagadt a lába a cipőbe, hogy nem tud benne járni... Fekete rigó hangját várja, lesi, mint őszi délelőttökön. „Párnák közt halok meg, ugye, doktor úr?” Reménykedik, hogy nem lesz majd ilyen leszázalékolt, csonkult a következő életében. Mégsem lenne igazságos, a Jóisten ezt mindenkinek jobban kell hogy tudja. Csak addig tartson ki a hite, amíg valami nagyobb szerencsétlenség, vagy csak egy időármányék, kíméletlenül lecsap rá... Meddig van az ember kiszolgáltatva a véletleneknek? Már bakfiskorában feltette magának ezt a kérdést. Sok jóképű ifjú megfordult a házukban (kérő, igaz, annál kevesebb), apja rokkantan is a vaspántos ládákat tologatta szótlan mogorván, időnként azért rászólt „nyelvelő”, hóbortos leányára, hogy: „Mikor mész már el innen a dol-

godra, hisz a kecskék, tejelő állatok közt a helyetek?!” Értette ezt minden felnőttre, aki megkészeríti az ember életét. Egyik ködös reggelen a szomszéd kertész vette ki (az öreg akkor már összeroppant) dühöngő karjai közül, s egyben védelmébe is vette őt. A hanyatlása lassúbb, mint a szivárgó víz a rozsdás lavóról. Egy láthatatlan lény ágaskodik a mellkasa alatt, hiába próbálnák lencsevégre venni, úgysem látható. „Fülig ér a szátok – mióta követtek, kimérák?... Aztán cserbenhagytok, ebből is látszik, hogy mennyit értek!” A téboly lehet egy ember áttörése önmagához. Vagy akár a gyarló, földön túli világhoz... Már nem emlékszik rá, hol olvasta ezt. Harmónia helyett az a sok kiálló kampó mindenütt, meg a sanda tekintetek. „A bőröm kihűl, ha sokat bámulnak, ha csak megérintenek.”

12. Klementina „áldozatai”. Közös asztalnál ültünk; ő valami zavaros színű kevertet ivott szipókával, én kávét fogyasztottam (mikor kihozták s belekortyoltam, sajnos, már langyosnál is hidegebb volt és íztelen). Sietve bólintott, s mire felnéztem, már el is tűnt a szemem elől. Egy füzetet felejtett a cukrászda asztalán. Belepillantottam: napló volt; úgy látszik, mindenüvé magával vitte. Megakadt a szemem egy nem is olyan régi bejegyzésen s egy keresztnéven. Gyanítottam, hogy közös ismerősről van szó. Utána szaladtam, s miközben visszaadtam neki a füzetet, megkérdeztem tőle: „Nem a szeplős aranyosszéki Klementina az illető?” Elcsodálkozott, de nem jött zavarba: visszakérdezett, hogy honnan veszem? „Feltűnő szépség... és olyan kacér mindenkivel” – vágtam rá. Ezen már együtt nevtünk. „Jóságos lány – vélekedett molett ismerősöm Klementináról; egyik cigarettát a másik után szívta –, de elpanaszolta, hogy semmire se ment a jószívűségével.”

Ez a beszélgetés már később zajlott, egy másik lokálban. Keleties zene szólt magnóról. A félhomályban úgy tűnt, hogy a koszos plafonon undok pókok mászkálnak magabiztosan. „Mielőtt teherbe esett, gyanús alakok látogatták – folytatta –, legalábbis ahogy én észrevettem, egy »hadseregnyi férfi barátja« volt.” – A dohányszemcsét figyeltem, mely vastagon szederjesre-rúzsozott felső ajkára ragadt, s szórakozottan vártam, hogy a nyelve hegyével megpiszkálja. „A látszathoz ítéelve eszébe se jutott férjhez menni. Volt néhány abortusza, ezt nekem is bevallotta, az azonban már meglepett, hogy utóbb mégis ráfizetett: vagyis szült, s a csecsemő halva született... Később kijavította magát, hogy: oxigénéltelenségben halt meg.” Közbe akartam szólani, de erőlesen fogta le kezem. „Titkolta persze. Hónapokig én se találkoztam vele a megszokott helyeken...” „Én viszont igen” – szúrtam közbe gúnyos felhangon. „...Ki tudja, hova tűnt el. Mert a falujukat messze elkerülte, talán az anyja miatt is szégyellte a dolgot. Én is csak tőle tudtam meg néhány részletet... Elsírta magát, hogy ő milyen árva! Előtte a vodkásüveg; nem is kortyolta, hanem – ilyen rossz hangulatban – valósággal nyakalta a szeszt. »Az anyám agyvérzést kapott«, mondta.” „De hát az anyja él” – szólaltam meg ismét, de mert kissé bőbeszédű nőismerősöm tagadólag intett fejével, kaján mosollyal vártam a fejleményeket. „Amint utólag kikövetkeztettem: az anyjától is már rég meg akart szabadulni.” „Még szép, hogy nem ő maga ismerte be ezt is.” „Amint hallgattam, bevallom, csodálkozásba ejtett, hogy barátnőm milyen folyékonyan, élénken számol be élete legtragikusabb eseményeiről. »Mások hogy nem hallottak a gyermekedről?«

– tettem fel neki a kérdést. »Eltitkoltam – mondta Klementina, lebiggyesztve ajkát. – Kurván jókat kérdezel.« – S még hozzátette: – «Olyan csodálatos fiam már úgyse fog születni, érzem.«” „A kis pihegő »angyal«” – húztam föl a szemöldököm. „Miközben én kiszáradt torokkal a részletekről faggattam, ő kedvetlenül bámult maga elé, mint aki unja a közbeszólásokat. Azt viszont nem tagadhatom, hogy őszintének látszott. Beismerte, hogy egyetlen vágya volt mindig... Hogy szabad legyen!... Ahogy utólag végiggondoltam: szegényke amenynyit szenvedett, ez nem olyan nagy önzés részéről” – fejezte be naplóíró ismerősöm; s tapasztalnom kellett, hogy némelykor az öngerjesztett lelkiállapot is könnycseppet csalhat ki az ember szeméből. Ennyi elpazarolt együttérzéstől különben, akárha epekrízis előtt lennék, enyhe hányinger fogott el. (Kár, hogy akkor még nem javasolhattam neki, hogy a rászedettség lelkiállapotáról kíséreljen meg naplót írni.)

A napokban a város egyik mellékutcájában összefutottam Klementinával. Kanárisárga szerelésben feszített, a haját újabban kétszínűre festette. Habár enyhén spicces volt, valahogy mégsem tudta leplezni idegességét. Részvétemet fejeztem ki a kettős gyász miatt. „Miféle gyász?... Nem néztem ki belőled, hogy ilyen vicces alak vagy!” Kétségtelen, kiborult állapotban láttam viszont. Barátnőjére hivatkoztam. „Milyen Magdus? – kérdezte fojtott ingerültséggel. – Fogalmam sincs, kiről van szó.” „Az, aki naplót vezet...” Nem látszott zavartnak, csak sértődöttnek. „Úgy látszik, mindenki megmarhult!” – mondta meggyőződéssel, s köszönés nélkül faképnél hagyott

13. Az emberkerülő álma. Megszenvedte ő a hazátlanság állapotát. Törzs helyett torzsa, termőtalaj helyett porladó rög. A még fel nem ocsúdó faluhosszán eljutott a letaposott sövényig; mögötte a ringatózó fű. Ilyen korai órában még szendergett; de amint szemével újra meg újra befogta a tágasságból kiszakított földdarabot, már érezte, hallotta a zizegést, a zengést, ahogyan a zihálást mellkasa alatt. Rég kiszemelte magának ezt az elkerített, üres telket (nem volt kopár, csak elhagyott, elhanyagolt); várta, hogy leszálljon a hajnali köd, mást nem látott, csak kiirtani való gázt, gyomot, mégis azon járt az esze, hogy hová tenné a kertkaput. Mindig valamilyen menedékre vágyott. Volna tehetsége gondolni egy ilyen kertet, s gyümölcsöztetni. Azt mondják, igaz, semmi sem olyan veszélyes, mint a tehetség. Ám ahányszor magányosan végigkóborolt a réteken, s elérve az erdő szélét lepillantott, nem tudott megkapaszkodni másban, mint ebben az elhanyagolt kuszaságban. Mintha valahogy kilógott volna Isten zseb-kendőjéből, melyben a táj ringatózni látszott. Mi kell ahhoz, hogy emberarcot adjon valaki az elhagyatottságnak?... A kert álmképébe kapaszkodott. Hogy legyen valami, ami kitölti az öregség napjait. Mintha kicsúszott volna keze közül az igazi lehetőség, vagy ő csúszott ki egykor a szerencse markából. Csak embert ne lásson. Jócskán benne van a korban, nem szívesen osztozkodna senkivel (eddig se tette). Sose tudott kitárulkozni se barátinak, se fehérnépnek. De egy ilyen kertben minden lehetséges volna. Képzeltetbeszélgetésekkel töltötte meg máris. Lesz-e ereje küszködni a burjánokkal? Kigereblyézni a földből a gyökérmaradványokat, összeszedni s elégetni a gázt? A bürök terem, nem vetik. Elég egy ringó ág vagy egy fűszál rezzenése, hogy ne azt lássa maga előtt, ami elmerül, ami belevész a sárba, hanem amire örökké vágyott: a

sápadtzöld, zsenge palántákat. Melegség járta át testét, aromák, illatok sűrűjébe érve a kert emberarcát kereste. Főlnézett: egy magányos fa ágain pár szem, madárcsőről megfeketedett aszúmeggy. Behunyta szemét, s lassan lebegni kezdett. A teremtés megtapasztalásának szabadságára vágyott mindig. A kerti munka a legjobb szer, hogy ne gondolj egyéb nyomorúságotra. A kapor, lám, magától is megnő. Lestyántövet, bazsalikomot, rebarbarát valahonnan szereznie kell. Hát még a csombor, a kakukkfű! Épp az hiányozzék a kertjéből? Lesz petrezselyem, saláta, tök, paprika, paradicsom. Érezd, hogy nősz, miközben az, amit elültettél, gyökeret ereszt. Hol is olvasta, hogy a gazda lába nyoma hizlalja a talajt(?); és amit megízlelsz, a keserű, a savanyú, az édes – minden termés a tiéd. A kicsírázott tavalyi hagymát ha idejében földbe teted, májusban friss zöldhagymát vehetsz ki. Egyszer aztán, a kutyatej kibuggyanó, mérges, fehér leve helyett, fénnel telik meg a kezed. Ki szab határt a színeknek, az illatnak? A szél szabadon száll a magasban, meg a madárdal; de mindez a megtartó hely tudata nélkül aligha szerez örömet. A süket csendben letarolva minden, hiába lesed a lélek neszezését. A pusztulás képe, az üresség semmivel sem mérhető. Állt félig már napban, félig árnyékban, savanyú szagot böffentve. Végigkódorogta, végigaludta a fél életét; egy idő óta valami zavaros nyugtalanság űzte az elhagyott telekre. Hányszor ólálkodott itt, akár egy spicli?! Idegenek jöttek, be-bekukkantottak a düledező kerítés mögé (akkor még nem hordták el a környékeliek a léceket); egyik alkalommal egy kopasz fejű srác bemászott zöld almát lopni. Bizalmatlanul figyelte, mintha őt félelgesítené meg. Így rejtegeti vagyonát a koldus, gondolta – de ki elől? Amint átadtad magad bármely hitvány kis szenvedélynek, gyötrelmek várnak. Több ez, mint amikor a tekintetet valami rendkívüli vonzza, mint körös-körül a hegyek, a nyírfaerdő. De amit itt lát, se nem szép, se nem fenséges; inkább formáját veszített. S no persze: rendeltetését!... Ha hanyatt fekszik s lehunyja szemét, akkor is csak bizonytalanság és homály. Tarackos földdarab, hosszan állt művelés nélkül. De az esőtől felázott földet az ásóval jó mélyen megforgatja majd, s ha az alsó rétege homokföld, remény van arra, hogy szőlőjét nem lepik meg majd a gombabetegségek. Korai szőlőfajtákra, hamburgeri muskotályra gondolt. Képzletben már törte a gyepűt, ahol a szőlősorok helye lesz. És két-három mogyorócsérjét is elültethet. Előre izgatta, hogy heves zivatarok idején hová folyik alá majd az esővíz. A sövényen kívül az árok szélén fekete malacok dideregtek; a számócatövek az ösvény mellett váraoztak nyakig iszapban. „Ne felejtsek el kiszórni egy veder fahamut, ha elültetem az epertöveket. S a gyökereket, a burjánbokrokat kívágni egy fejsze is kéne – köhögte fel csúnyán minden gondját –, ha volna.” Mégse kívánható el tőle, hogy egyből: **kertté váljon!**

Gyárfás Endre

A nyerő nap: tizenharmadika

Január 13. Kedves Naplóm! Örömmel közlöm Veled, hogy majd szétvet a boldogság. Nyertem! Mindig tudtam, hogy tizenharmadika az én szerencsés napom. Félmillió üti a markomat. A hazai és külföldi vegyes tulajdonú cég, amely az örömhírt levélben hozta tudomásomra, garantálja, hogy az összeget két héten belül megkapom. Csak a bélyegzőt kell kivágnom levelük fejlécéből, ráragasztanom egy cerkófmajmot ábrázoló képeslapra, és elküldeném a megadott címre. Így szerzek jogot arra, hogy bejegyezzem a KUKSI. Ez rövidítés: Kizárólag Úriasszonyoknak Kedvező Sorsolások Irodája. Ja, a képeslapot csakis vanádiumbetétes vadonatúj tollal szabad megcímeznem.

Január 22. Hurrá! A félmillióm már az ajtón kopogtat. Csak ikszelnem kell, három árucikket egy megrendelőlapra, és postai úton átutalnom a vételárat. De hát amúgy is szükségem van arra a foszforeszkáló műmárvány szentjánosbogárra, melynek fényénél éjszaka is megtalálom a szétnyitható fakutya-vihogtatót. Ami persze nem működik a zabhegyező alakú mini áramfejlesztő nélkül.

Február 13. Már megint tizenharmadika! Ugye, te is örülsz, Naplóm, hogy ismét nagy szerencse ért engem? Kivehettem a bankból a megtakarított pénzem, és feladhattam a KUKSI bankszámlájára. Ha ezt nem teszem meg, képtelenek kitölteni nevemre a Rolls Royce gépkocsi forgalmi engedélyét. Ja, el is felejtettem beléd írni, Kedves Naplóm, hogy a félmillió ígéretése csupán trükk volt.

Legutóbbi levelükben azt írták, hogy valójában a Rolls Royce jár nekem. Miután átvettem, benzinre, extrákra, ülészuhatszereire adják az a félmilkót. Nem baj, akkor is jól jön.

Március 13. Nemzetiszín szalaggal és EU-jelvénnel díszített csomagocskát hozott a posta. Padlizsánszínű merített papír volt benne, gót betűs, idegen szöveggel. Mielőtt aláírással visszaküldtem, szótár segítségével sikerült kiderítenem, hogy lakásomban hét finom úriembernek kell szállást biztosítanom. De csak arra az időre, amíg a Rolls irataiból valamennyit rám ruháznak. Ruháznak, az biztos, a szótár egyértelműen állítja. Csak az igekötőt illetően ajánl alternatívát: rám- vagy meg-.

Április 13. A fiatal emberek már egy hete itt laknak. Nagyon rendesek. Nappal alszanak, ezért nem szabad tévéznem. Esténként azonban üzleti útjaikra távoznak. Amint megfigyeltem, cerkófmajmot ábrázoló képeslapokkal és vanádium tollbetétekkel kereskednek. Mű-szentjánosbogár, fakutya-vihogtató és zabhegyező áramfejlesztő mintakollekciójukat egyelőre a spájzomban tartják. Az üvegeim helyén. Azokra úgyszincs szükség, mert már kitéték belőlük a befőttest.

Május 13. Ne haragudj, Kedves Naplóm, hogy itt, a kapu alatt, a lépcsőház félhomályában körmölköl beléd, a házmesterné macskájának társaságában! Lakóim ugyanis kitesékeltek a lakásomból. Amikor emiatt kérdőre vontam őket, a KUKSI fejlécével ékesített papírokat dugtak az orrom alá, és mutogattak a szövegek

alatt látható aláírásaimra. Való igaz, mindegyik az én saját kezűm.

Tény, hogy ma éjjel nem lesz hol lehajtanom a fejemet. De semmi vész. Sőt! Óriási távlatok nyílnak előttem. Kozmikus szerencse ért. Nem véletlen, hogy ma is tizenharmadika van. Megosztom veled az örömhírt, Kedves Naplóm.

Részt vehetek egy űrutazáson! Ezt a fantasztikus mázlit! És minek köszönhetem? Annak az áldani való cégnek, a KUKSI-nak. Képviselői, akik a lakásomban vannak, meg is nevezték az űrutazás célállomását. Amikor az ajtóból visszafordultam a fogkefémért, meg is mondták kerek perec:

– Mars!

TOLDI MIKLÓS

HAIKU

Csorba Simon

Aradi tizenhárom

Mottó: „Lehetetlen megoldani a problémát ugyanazzal a gondolkodásmóddal, mint amivel a problémát felállították.”

A. Einstein

„A zarándok célba ér és tájképet fest” címmel fogalmaztam meg a 2005. évi festő programomat.

Előző évben a *Zarándok* figuráját ábrázoltam. A Hospice Alapítvány Kenyeres utcai épületének folyosóján látható néhány képem ebből a sorozatból. Gandhi mester híres alakját ábrázolom, amint botra támaszkodva a Gangesz felé ballag, meg-megállva.

Idei *Tájkép* sorozatom egy háromszáz éves felsőmocsoládi hársfát mutat be. Ezt a fát az ősi kastély melletti erdőben fedeztem fel. Szinte döbbenetes méretekkel rendelkezik (lásd a fotómellékletet). A falusiak körében is létezik a legendája, és védett fává nyilvánították a hatvanas években. Virginia húgom, aki a birtok jelenlegi gazdája, vitt el a fához és mutatta meg a „Pokol torka” nevet viselő szurdokkal együtt. Megrendítő élményben volt részünk. Gyermekeimmel és feleségemmel rendszeresen felkerestük ezt a spirituális természetvédelmi területet. Somogyban, Felsőmocsoládról van szó, ahol édesanyám született, ahol kisgyermekként rohangu a parkban és a kastély ódon termeiben. Tavaly és idén kisgyermekeim fedezték fel apjuk nyomait, nagyjuk emlékeit. Nagypjuk ölében ücsörögtek és hallgatták a „helyszellemének” emlékező szavait. Szinte iták az élményeket. Együtt firkáltak velem, reggel és este együtt fociztunk a falusiakkal. A helyszínen készített rajzokból és fotókból kiindulva festettem meg a *Felsőmocsoládi tájkép triptichont*. Ezeket egy szeptemberi kiállításon be is mutattam a K. A. S. Galéria falain. Az egész folyamatból érdekes módon kiemelkedik az *Aranygyapjú* című alkotásom. Rég nem látott futótársam, barátom ugyanis megajándékozott egy kecskebőrrel. A bőr által hozzájutottam egy olyan felülethez, amely alkalmat adott a spirituális táj mitológiai megjelenítésére. Sok bolyongást követően ugyanis ezen a nyáron már második al-

kalommal tölthettem el hosszabb időt családom körében, azon a helyen, ahol magam is kisgyermekként hancúrozni oly nagyon szerettem. A falusi emberek idén már régi ismerősként üdvözölték gyermekeimet, rám pedig az öregek tényleg emlékeztek, és gyermekkori anekdotákkal szórakoztattak. Felidéztek édesanyám, Bánó Mária emlékét, aki szintén festő volt, a kastély urának egyetlen leánya. Négy fiúgyermek testvére. Volt neki is egy húga, akit Virginia névre kereszteltek – a családi hagyomány szerint –, de ő fiatalon elhunyt. Édesanyámnak is öt gyermeke született, én vagyok az egyetlen fia és a legidősebb unokája Bánó Ivánnak. Virginia húgom pedig követi a hagyományt, és neki is van egy „Kisvirzsije”. Október 15-i kezdéssel kiállítást rendez édesanyánk emlékének. Édesanyánk neves somogyi festőnő volt, Ruisz György és Gerő Kázmér festők tanítványa. A Kaposvári Balázs János Képzőművész Kör alapító tagja. Most ünnepélyes keretek között a kastély termeiben fogja bemutatni a család tulajdonában fellelhető festményeit, grafikáit. Ezen a szent helyen volt első műterme, az egykori halastó partján. Ezt a területet feldúlták az államosítást követően. Virzsi húgom mindent elkövet annak érdekében, hogy a kastély a régi pompájában, egy gazdagon burjánzó park közepén tanúsítsa, hogy a rend mindig helyreáll, amikor eljő a rendezés ideje.

Összegezve: hazataláltam Somogyba, és velem jöttek mindazok, akik hozzám tartoznak. A műalkotás folyamata és az előre megtervezett téma valóban szerencsésen találkozott a megvalósulás közben. Ez mint saját élmény, igen maradandónak látszik, amennyiben maga a háromszáz éves hársfa is hozzájárul és megerősít abban, hogy „amit az ember elront, azt a természet helyreállítja!”

Most, amikor a Röck Szilárd utcában sétálok, megállok a 13-as számú kis egyemeletes épület előtt, és születési helyszínemet tanulmányozom (lásd a

mellékletet). 1943-ban ebben az épületben működött az Országos Bábaképző Intézet, ahol szerencsésen földet értem. Ma egy emléktábla hirdeti a nagy múltú intézményt. Most is a SOTE birtokában van az épület, de nem gyógyító funkciót lát el. Nekem ez egy új információ.

Miután 2000-ben vettem feleségül Juditot, az önkormányzatban kiderítették, hogy a László keresztnévem mellé még az Iván is társul. Sőt, születési anyakönyvi irataim között megtalálható lett a fent említett Bábaképző Intézet címe is. Magyarán, évek óta élek azon a környéken, abban a pesti kerületben, ahová születtem, de erről miért nincs tudomásom? Ellenben arról, hogy kedvenc számom a 13-as, végre meggyőző érvel rendelkezem. Igen, Iván nagypapám 1888-a születése okán lett a nyolcas is fontos szám az életemben, hiszen

a nyolcadik kerülethez tartozom, amióta csak élek. Rövidebb, hosszabb megszakítások voltak ugyan a „nyóckerhez” való kapcsolódásomban, igaz, mégis úgy emlékszem ma, hogy első pesti utam is ide vezetett, a Bródy Sándor utcába. Nagynéném hívott vendégségbe, második gimnazista koromban. Ő azóta is itt lakik. A hatvanas évek elején kollégista voltam a Mária utcában, itt a szomszédban, és az Állatorvosi Egyetemre jártam. A Horánszky utcában lakom jelenleg. Tehát élettörténetem a 8-as és a 13-as számmal szoros összefüggést mutat. Amikor ebben az esztendőben, 62 évesen művészként nyugdíjas lettem, ám közalkalmazottként tovább dolgozom a művészetterápia területén, csak arra tudok gondolni, hogy szerencsés csillagzat alatt születtem! Ősi magyar családba születtem. Véremben, génjeimben maga a művészet lüktet csilapíthatatlan erővel. Szerencseszámom a 8 és a 13.

Az „aradi 13” vértanúk emléknapja ma van, és ragyogó napsütéssel dicsérjük az Urat. A szabadságért áldozták életüket, mint ahogyan előttük és utánuk is sokan. Én vajon teszek-e valamit a szabadságért? Mint művész vagy mint művészterapeuta mit áldozok fel a közösség javáért? Igen, ezt az írást annak szellemében fogalmazom, hogy saját életem is számtalan titkot rejt. Például a 13-as számhoz való reális viszonyulásomra csak idős fejvel nyerek magyarázatot. Milyen jó érzés tölt el most. Elmondhatatlanul laza vagyok és bizakodó.

Otthon van egy étkezős konyhánk, melynek egyik falát úgy alakítottam ki, mint egy fotóalbumot. Őseink, gyermekeink, unokáink fotóit rendeztem csokorba. Ezek között tegnap este észrevettem egy torontói aranyplakettet, a következő vésett szöveggel:

„Megemlékezésül Csorba Simon László részére,
aki 48 km-t futott a magyar szabadságért,
1989. december 9-én.”

A politikai rendszerváltozás idején Torontóban voltam. Október 6-án is maratonit futottam, novemberben a New York-maratonit lekéstem, de a Central parkban futottam egy privát maratonit, hogy Torontóban az eltervezett 48 km-t felajánljam hazám szabadságáért. Karácsonyra érkeztem haza. Láttam Ceaușescu elnök kivégzésének tévéközvetítését.

Tegnap este az jutott eszembe, Fifu barátom késő esti látogatását követően, hogy egész életemben a kisebbséghez tartoztam. Ő első filozófusi prezentációját, a doktori disszertációjának könyvváltozatát hozta nekem ajándékba. Így néz ki a borítója:

Szabó Zsigmond – A KELETKEZÉS ONTOLÓGIÁJA
(A végtelen fenomenológiája)
A köszönetnyilvánítás részben ezt írja (többek között):
Köszönöm Csorba Simonnak a futóedzéseket.

Megajándékozom egy felsőmocsoládi rajzzal. Ez a háromszáz éves hársfát ábrázolja a Pokol Erdejében, a Pokol Torka közelében. Azért említem itt és most ezt a történetet, mert amikor 1990-ben Nyugat-Európába utaztam, egy lellei fűzfát ábrázoló tusrajzot adtam cserébe utamért, mely rajz Fifu családja tulajdonába került. Kölcsönkértem kiállítás céljára, de nem adtam vissza. Továbbadtam egy régi barátomnak, aki Párizsban dolgozott pszichiáterként, és

az ő intézetében vezethettem rajzcsoporthoz. Munkám végeztével hazafutottam 28 nap alatt. Fifu megbocsátott nekem, de bennem maradt bűntudat. Tegnap este jóvátételként megkönnyebbülve adtam át neki a rajzot, Megértettük egymást, és hosszasan elbeszélgetünk régi dolgainkról, a 13-as számról, az ARADI TIZENHÁROM szent vértanúságáról és a becsületről. Betyárbecsület köt össze bennünket. Most, hogy végre a fűzfától eljutottam a hársfáig, ő pedig a doktórátusáig, a futás is összehoz minket. Azóta, hogy együtt futottunk a Margit-szigeten, rendszeresen edz. Lelle és Felsőmocsolád nincs messze egymástól, kb. 30 km az egész. Nekem mégis sok évembe telt megfutni ezt a távolságot! 1972-ben rajzoltam a fűzfát, 1990-ben elkértem Fifuval és Koppánynak adtam Párizsért. 2002-ben edzettem Fifuval és 2005-ben megjelent filozófiai műve, mely a keletkezés tér- és idővonatkozásainak vizsgálatán keresztül elvezet minket a „fenomenológiai diagonalizáció” fogalmához (többek között). Végre megajándékozhattam őt egy, a fűzfánál is nagyobb fával, mely háromszáz évével egy valódi hársfamatuzsálem. Barátom öröme. Engem megnyugtat öröme. Édesapja nem forog többet a sírjában a szomorúfűz miatt. Egyébként régen kívágtak már, és Koppánynál azért van jó helyen a rajz ott Párizsban, mert itt kisgyermekként gyakran megmászta ezt a parti fűzet. Ágai közül kémlelte a távoli Balatont, hogy lát-e egy fehér vitorlát hazafelé közeledni...

Rám jellemző módon, ismét és megint, személyes, sajátosan nyílt, őszinte megnyilatkozást teszek közre. Engem megragadott és fogva tart mindmáig Kerényi Károly mesterműve, a görög mitológia magyarázata. A jungiánus mélylélektani elemzések okán érzem érintve magamat. Amikor Einstein mottója mellé helyezem – párhuzamként, eszmefuttatásként – Kerényi ötletét, a mélységgel és a hagyománytisztelettel kapcsolatban, mely Thomas Mann mesteri tollával ékes, magam is elbűvölődöm a görögök istennőitől, rendesen. Kerényi a *Nap leányai* (Gondolatok a görög istenekről) című munkájának záró képeként a következőkkel szembesíti az olvasót:

„Már Thomas Mann is megemlítette a „mélységbeli kötő-példázó” jelleget a *József és testvéreiben*. József mondja e szavakat először a Napkirály előtt, így itt eredeti szövegösszefüggésében idézzük:

– Mélységes a múlt kútja... Mert a példázó hagyomány a mélyből jön, amely alatt van és köt bennünket. De az én Istentől és a szellemtől való, mely szabad. A művelt élet pedig az, hogy a mélységbeli kötő-példázó az én Istentől való szabadságával valósuljon meg, és nincs emberi műveltség sem az egyik, sem a másik nélkül.” (Villino del Sogno, Ascona. 1943. december 21-én. Utószó, 172. oldal.)

A téli napforduló napját választja közlése dátumául. Koincidencia ez, akár csak egyezése a születésem évével. 105 napos voltam ekkor. Továbbá a művészetterápia vezet el engem a nyolcvanas évek derekán Szigligetre, az Alkotóházba, ahol összefutok Kerényi Gráciával, a mester leányával. Vele személyesen akkor kerülök mélyebb kapcsolatba, amikor egy sajnálatos autóbalesetet követően a Budakeszi Rehabilitációs Intézetben felkeresem és rendszeresen látogatom. Hamarosan távozik az élők sorából, szinte éhen hal bénulása miatt. A temetésén is jelen vagyok, és azóta a Farkasréti temetőben rendszeresen meglátogatom. Spirituális a kapcsolatunk. Emlékeztetett édesanyámra, akit 1980-ban veszítettem el.

Rövid ismeretségünk alatt édesanyámról sokat beszélgettünk. Ő édesapjáról emlékezett meg. Anya-fiú, apa-leány kapcsolatunkat elemezgettük. Máig őrzöm e meghitt beszélgetéseink hangulatát. Édesapja műveire is ő hívta fel a figyelmemet. Korábban nem foglalkoztam behatóbban a Kerényi Károly-féle mitológiai szemlélettel. Ellenben 1989-től, New York-i utazásomat követően, ahonnan a C. G. Junghoz fűződő saját élményeimet hozom, e két szellemiség beragyogja életemet, művészetemet.

Megfestettem 1999-ben az *Ébredés* címet viselő nagyméretű, a görög mitológia témakörét ábrázoló festményemet. Hat különálló képet, egyenként fakeretre feszített jutaszöveten, 2×1,5 méteres méretben, tehát 12 méter hosszban, a terem mennyezete alá installálva, frízszerű megjelenésben. A SOTE Neurológiai Intézetének konzultációs termét díszítik, ahol a orvosok szigorlatoznak, ahol az esetmegbeszélések történnek. Szirmai Imre professzor úr rendelte meg. Jankovics Marcell művész kollégám leplezte le, és elismerte, hogy mitológiai témakört bemutató művet még nem mutatott be, a klasszikus lepelszéthúzással mintha színpadi kép elől venné el a függönyt. Aszklepiosz, az orvosisten jön elő, Apollón és a múzsák karának társaságában. Egy kisgyermekkirály és néhány állat kíséretében (őzbak, gúnár, sas és levéllenyomatok). Saját leleményű, homokos, freskótechnikával dolgoztam.

Maga a kulcsfigura is érdekes. Művészetterápiás megjelenítődés.

Történt ugyanis, hogy 1998 karácsonyán felkeresett egy Christiana nevű kanadai művésznő, hogy hospitáljon a Lipóton, ahol művészetterápiás foglalkozásaim vannak már a nyolcvanas évek óta. A SOTE-képmegrendeléssel el voltam akadva. Szirmai kritizálta a szakállas figuráimat, mert szerinte ezek mind önarcképkísérletek. Belőlem pedig egy példány is elég. Szóval megjelent a nő a műtermemben, felkötött jobb karral, mert balesetet szenvedett.

A látvány emlékeztetett a Santorini Apollóra. Ezt a festménytörödéket nem sokkal ez előtt egy kiadvány lapjain vettem észre, de csak Christiana jelensége világította meg elmémet, és azonnal tudtam, hogy Aszklepiosz történetét fogom megfesteni. Mind a hat kép külön is érthető, ám egymás mellé helyezve a tisztulás és az időben való előrehaladást mutatja be, nyugatról-keleti irányt követve. Jó érzés visszagondolni az eseményekre, a történetre. Christiana 2002. szeptember 10-én repült vissza Kanadába. Közben is eltávozott néha, és képeslapokat küldözgetett. Eltemette édesapját is. Édesanyámra még jobban hasonlított, mint Kerényi Grácia, és már rég nem hallottam felőle. A klasszikus MÚZSA jött el hozzám?

Kérdés kérdést követ.

Most, itt nem emlékezem tovább. Arra tettem kísérletet, hogy felidézzem Einstein mester gondolatát, a „mottót”! Mit üzen nekem ő és minden vele együtt gondolkodó? Talán éppen ezt, amit elmondtam, talán egészen mást... Szent igaz, ha a problémát, ami betölt, el akarom engedni, akkor egy másik gondolkodásmóddhoz tanácsos folyamodni. Ugyanis az, ami által a problémát felállítottam, akadályoz. Paradigma kell, egy másik gondolkodás, egy másik üzemmód! Ez pedig a kreativitás, a művészet. A mélység és a hagyomány. És mindenekelőtt a nő, aki inspirál, aki a múzsa, aki minden művészt, még magát Istent is folyamatosan megdolgoztatja! Ádamból kénytelen kisarkítani egy darabot? Ádám oldalbordájából kell Évának létrejönnie?

A teremtés soha véget nem érő folyamat.

Bajnóczy Zoltán

„örökké téged szívlak, Sophie”
(Janus Pannonius)

parajnézés kölcsey kálmánnal

I.

*látod kálmánka: para
elgazosodott a nyelvnek ágyása
nem oly mint egykor vala
pedig ahogy tinódi még valavala
az volt csak szép kalevala
most meg (ó dicső múlt
már belőle is csak egy van)
bezzegeliünk itt meg
fakjuzunk szerte-széjjel
s csak szívjuk, nyaljuk ezt a szart
koszt modern irodalom
beszédkibás pedofil degeneráltak
szolgáló leánya (azaz tudodkije)
miközben mind érezzük és zengjük
éhes anyanyelvünk*

II.

*bát taníts meg engem kikupált kálmánom
bár azt sem tudom ki vagy
jól be lehet így futtatni nóném csávókat
csokonai vitéz béla
berzsenyi gusztáv
miksáth alajos
volt a hogyisbiójákja
és aztán mindjárt ők is sztárok
és jól berakják őket a szigorlatba
ady kristóf és az izéje hogymint
viszonyultak kedves kolléga
tessék próbálkozni a következő félévben
nézze meg talán a spenótban
(pestiesen szólva paraj)*

III.

*bát üssük fel együtt kálmánka
 érett ésszel józanon
 felütéssel mindig jó kezdeni
 (az írást meg az olvasást is
 ezt bidd el nekem) utána
 meg csak lesz valahogy
 bár ez a valahogy nehéz dió
 egy spenótnál s aztán
 inkább rímekeket faragsz a margóra hogy
 pörkölt paraj
 párolt paréj
 kiirtós karaj
 kompót karéj
 és már küldöd is be valami
 laphoz hogy hú de nagyon
 de a nyelv még mindig éhes
 és ha odanyújtod hímrímedet
 már rögtön a nőrímet követeli
 és ez addig tart amíg teljesen elfogysz
 belefogysz a nyelvbe s csak egy metafora
 marad belőled izé annak a berzsenyinek
 a gusztávja mutogatnak rád fitymálón
 a kései utódok*

IV.

*úgyhogy paraj van édes
 kálmánom paraj és ezt etetik velünk
 csak aztán rájössz hogy hiába rühelled
 te is benne vagy ám nyakig a legújabb
 kötetben parajista parajológus
 parajész hiszen már minden újság leadta
 és magad is szívod gerjesztetted ezt a szart meg koszt és
 végtére nem is olyan rossz ez csak anyagilag
 fizessenek érte és kérdezzék komoly arccal ki is volt
 a ferkó és izzadjon a vizsgázó hogy ja izé a kálmánnak
 a hogyishíjjákja aki a nyelvében élt ha nemzett
 és fújja a spenótot s az csak száll száll
 betemeti a professzort a termet a tanszéket
 minden csupa zöld és a meghatódott professzor
 visszakeni hallgatójára így játszanak a szavakkal
 mígnem valaki benyögi hogy minden hiábavaló*

V.

*és akkor kálmán öcsém kezdődik vala előlről
ez az egész para de már csak a nézés
marad meg belőle a bámulás
meg a merengés meg ha jobban-felületesebben
megnézed egy vers a so(ro)k közt*

Kárpáti Tünde

Külvárosi presszó

*Igazán elegáns teraszán műzubatag műcsobogását
hallgatva, kényelmetlen vascsipkés széken
lassan kibúlv a lassan bűlő őszben kavargatom a
presszókávé. Körmöm átfagyva, jó lenne egy
pléd vagy egy Philip Morris jó illatú füstje. Haza
kéne vinni kedvetlen magam, nincs kedvem se
üldögeálni, sem hazamenni. Híján vagyok, meleg kezű
barátom, híján tenyerednek, összekulcsolódó
boltozatok, testünkéből font katedrális ívei híján.
Elhamisodtak zsoltáraid. Két kortyintás közt keserű
visszaszámlálás kezdődik. Szándékkal, vagy nem,
mindegy, tegnap, egy röpke ímében eltapostál.
Huszonvalahány éves szeretőd van – írod, s ettől a
ténytől most múlok ki, diszkrétén, itt a Horváth
kerti presszó teraszán. Életem csupa mű – emlék,
csupa álság lett volna? Rólad szóló iksz évem,
részedről elegánsan befejezve, jókívánságokkal a
legvégén. Fölszippantgat a bűlő nap, papír
zsebkendőm fogytán, cigarettát sincs kitől lejmolni.
Üldögélős, rossz este. Alkalmas időben kilötyöntik a
kávé maradékát, elképedt megsemmisülésem
felmossák majd alkalmas kezek Extra Szuper
Cloroxsal, záróra után kilocsolnak a fa tövébe,
honnan köztudottan – talán mert gonosz ímélektől
nagy a térerő – a Fővárosi Szemétegető bűzébe
oldottan, sorstársaim, szegény verebek mind
kipusztulnak.*

Tandori Dezső

Diptichon

Egy sérült kalitkamadárra...

*Most egy sérült kalitkamadárra vagyok bitelesítve,
 ha legvalódibb eszméimre bárki is kíváncsi,
 túl sok volt rajtam a velünk szabadon élő Totyi terbe,
 utolsó verébkénké, akinek az élete 47-szer, 74-szer
 került veszélybe, de végül nem én lettem gyilkosa.
 Életem azóta is néma és fagyott hálaadás,
 és, mint mondtam, egy sérült, kalitkában élő,
 szárnyát szegett, félvak, sánta veréb, zöldike netán,
 a legtöbb, ami számomra képzelhető.*

*A nagy vagy kevésbé nagy amerikai költészet emlékei
 jönnek elő ezzel. Kimegyünk egy stégre a nádason át,
 épséges madarak súrolják a vizet, balászva,
 netán a tükkörre hajló ágak mögött füttyürésznek.
 Nen tudom, mi az életem. Ott vagyok, valami lesz,
 bármi lesz, ott nem az én életem. És itt az enyém?
 Egy sérült, félvak vagy sánta stb. – bitelesítve.*

*Ember Az Állatnak Ezze. Ezzel Maga Mezze.
 Mind e mezzók, e végletek. Köztük, leoldozódva
 szélső pontjaikról, kibullva közeiken át,
 itt, ahol élek, ahonnét elmenni nem bírok
 – telefonon nehezen vagyok elérhető, mondta Klee, csak
 ő „e földön”-t mondott... én teflont. Akkor sem. Kint
 a holtbázkertben a madarak a földig érő ágak közt
 kibullatják a közökön át füttyeiket, leválnak szélekről.*

Kosztolányi még Rilke...

*Kosztolányi még Rilke Urának
vendége volt, bár évtizedek
teltek el, maradt az a régi sugallat,
az eredet, szellemtörténeti még.
Babitsé, Tóth Árpádé is ily vidék.
József Attila kopogtatta ki
a fa belsejét. Az éji bálból,
bár Kosztolányit
holtra szerette, tisztelte: elég.
És a palánkok közt nekem,
ha a Berdáénál kulturáltabb fekbelyem-
ről így hajnali órán felkelek, hogy
az amerikai absztrakt expresszionizmusról
írjak egy unokarokononnak,
vagy ilyet, mint ez itt, írjak,
a palánkok közt nekem. A munka.
És minket mint azt a bizonyos
anyagot a palánkon. De Szép Ernőböz
képest mindez egy álom. Szép Ernő
volt az a valóság, mely legrosszabb
helyein émelítően édes, stilizált,
modoros, ahogy Kosztolányiék a
legjobb helyeken. Szép Ernő a magyar
lírának az a karéja, mely bumeráangként
visszajön, szíven ver minket, az igazságtól
e szív ráng még, aztán fel, fel a kémények
fölé, fel, amit lebontottak. Jó, chipkorszak.*

P. Papp Zoltán

Írókázó

*Nem tudsz úszni mert távol a tenger
belvíz pocsolyató miért nem kell?*

*nem hallom hangod pedig feszül géged
a levegőilen létben a süketség már mérték*

*nem folyik véred pedig sebed ezernyi
áll a malom is a szél kedvetlen tekerni*

*nem írsz félsz hogy még valaki közléteszi
a csendek között hallgatsz s ez már közéleti*

*nem gondolkodsz mert az emésztő energia
elég gond a felbajtandó felbajtandó napi pia*

Az egyetlen csoda

*Fénylő kék gömb úri képlet
szálak indák bártyák
flóra és fauna sejtkötelékek*

*seregély vadlúd és balraj bálók
burjánzó szövetek földön vízen
amerre csak látok*

*hajdan élő forma kelt ez égi konyhán
tán jókedvében kotyvasztotta a Főszakács
vagy csak a véletlen folytán*

*született a születés az igazi az egyetlen
az összejt ősebből a legősibb élőből
valószínűtlen önmásoló sejtelem*

*olykor mutáns e koktél sejtkeverék
s a hiba új lehetőségét kínál túlélni
változni sosem elég nincs menedék*

*a csoda a nem várt esemény a lét
melyet csillagnyi veszély övez mint
lobbanó gyertya ami ma még ég*

Balázs Géza

A borivó tízparancsolata

Bevezetés. A felirat – közszemlére tett szöveg, funkcionális- vagy „dísz-szöveg”. Különösen az utóbbi másodlagos (írásbeli), valamint ehhez társulva tipográfiai-művészeti jellegénél fogva kulturálisan kiemeli, hangsúlyozza mondanivalóját, esztétikai üzenetet hordoz, a társalgási-társadalmi diszkurzus részévé válik.

A feliratokról, feliratirodalomról szóló írásantropológiai összefoglalómban (Balázs, 2000) meghatároztam a feliratot mint műfajt, bemutattam a feliratkészítés kiváltó okait, a feliratok jellemzőit, alkalmazásuk, használatuk szabályszerűségeit, különösségeit. A következő *felirattípusokat* tárgyaltam részletesebben:

- templomfelirat
- csárda- és kocsmafelirat
- épületfelirat
- táblák, információs feliratok
- butellafelirat
- szerelmi és egyéb ajándéktárgyak (emléktárgyak) feliratai
- falvédőfelirat
- borítékvers, levélvers
- sírfelirat, tréfás sírfelirat
- ruhafelirat
- jelvényfelirat
- járműfelirat, rendszámtábla-szöveg
- jelszó(felirat)

Természetesen a felirattípusok száma még tetszés szerint szaporítható a hordozóközeg, környezet, tematika stb. alapján.

A borivó tízparancsolata. A magyar borkultúrában közismert a *borivó-tíz-*

parancsolat, amelyet több szakkönyv is idéz, azonkívül borospincékben, jobb kocsmákban bekeretezett feliratként teszik közszemlére, illetve prospektus (nyomtatvány) formájában is terjesztik.

A különböző témákban összegyűjtött, felsorakoztatott szabályokat, utasításokat némiképpen a számmisztika alapján sorolják hat-tizenkét pontba; vagy éppen, mint jelen esetünkben, bibliai mintára tízparancsolatba. A föltehetőleg régóta – nyilvánvalóan a felvilágosodás és a reformkori mezőgazdasági oktatás föllendülése óta – terjesztett borivó-tízparancsolat, mint említettem, több változatban él. Ezek közül most hármat mutatok be: egy „alapszövegnek” is tekinthető Fornády (Fuchs) Elemér könyvéből, valamint egy mai prospektust és egy bekeretezett kéziratos borpincefeliratot.

Első változat: Fornády (Fuchs) Elemér: *A borkezelés mestersége* című művéből (rácz, 1999)

1. Bort soha se igyál éhgyomorral!
2. Bor előtt ne egyél édes ételeket!
3. Légy figyelemmel a bor megfelelő hőmérsékletére! Legmegfelelőbb a 9-11°C-os természetes pincehőmérséklet, a vörösbornál szobahőmérséklet: 16-20°C.
4. Ügyelj a palackos bor helyes felbontására! Utána tiszta kendővel töröld meg a palack nyílását!
5. Bort mindig lassan igyál!
6. Apró kortyokban élvezd a bort!
7. Nemes fajbort ne keverj vízzel!
8. Tarts mértéket a borivásban!

9. Jobban ízlik a bor, ha eszel közben valamit!
10. Amikor egy pohár magyar bort veszel a kezébe, hogy fehér abrosz mellett jókedvébe álmodd magad, gondold arra egy pillanatig, mennyi fáradságos, verejtékes munka van ebben a pohárnyi borban, és hogy minden elfogyasztott fűrt szőlő vagy pohárka bor a szőlőművelő munkásnép számára egy-egy darab kenyér.
5. Apró kortyokban élvezd a bort, zamatát
6. A nemes borokat csak tisztán igyad
7. Tarts mértéket a borivásban
8. Jobban ízlik a bor, ha közben eszel is
9. Szeresd, de légy erősebb a bornál
10. Borivás közben gondold arra: mennyi verejtékes munka van egy pohár magyar borban!

Második változat (*Alascavin Rt. Hungary*, prospektus, Szekszárd, é. n.)

1. Bort sohase igyál éhgyomorral!
2. Borivás előtt ne egyél édes ételeket!
3. Ügyelj a borfajták hőmérsékletére!
4. Bort mindig megfontoltan, lassan igyál!
5. Apró kortyokban élvezd a bor zamatát!
6. A nemes borokat csak tisztán igyad!
7. Tarts mértéket a borivásban!
8. Jobban ízlik a bort, ha közben eszel is.
9. Szeresd, de légy erősebb a bornál!
10. Borivás közben gondold arra, mennyi verejtékes, nehéz munka van egy pohárnyi magyar borban.

Harmadik változat (*A borivóhoz*, Őrszentpéter, kézzel írt, papirusztekercset utánzó szöveg, 1993. A szerző felvétele.)

1. Bort sohase igyál éhgyomorral
2. Borivás előtt ne egyél édes ételeket
3. Ügyelj a borfajták hőmérsékletére
4. Bort mindig megfontoltan, lassan igyál

Mindhárom szöveg megegyezik abban, hogy „tízparancsolat”, vagyis 10 szabályból, pontból áll. A harmadik azonban nem viseli a *tízparancsolat* címet, műfajmegnevezést. Az alapszövegnek tekintett *tízparancsolat* hosszabb, a másik kettő a feliratszerűség követelményeinek jobban megfelelően rövidebb, tömörebb. Az alapszöveg lehetőségeiből adódóan jóval bővebben fejti ki a 3. és a 10. szabályt. Az egyszerűsödés, rövidülés morfológiaiag-szintaktikailag általában nem ragadható meg, talán csak egy helyesírási változatban: *sohase* – *soha se*, a kézzel írt változat 5. pontja egyébként egy bonyolultabb (de jól megoldott) helyesírási, szintaktikai szerkezet: *élvezd a bor zamatát* – *élvezd a bort, zamatát*. Vagyis az első változatban tárgy szerepű mondatrészből a második változatban értelmező jelző lett.

Az 1–3. pont ettől függetlenül hasonló tematika szerint halad. Ez a 4. pontnál megbomlik, „elcsúszik”. A 4. pont eltér az alapszövegben és a származtatott szövegekben: az alapszöveg a bor felbontásával, míg a származtatott szövegek a megfontolt lassú ivással kapcsolatos tanácsot fogalmaznak meg. Az alapszöveg a 6. pontban szól az apró kortyokban való ivásról, míg erről a származtatott szövegek az 5-5. helyen tesznek említést.

Az alapszövegben a bor keverésének helytelenségére a 7., míg a másik

kettőben a 6.-6. szabály figyelmeztet. Ugyanez az „elcsúszás” figyelhető meg a mértékletesség és az evés tekintetében: a 8. szabály áll párhuzamban a 7.-7. szabállyal, a 9. a 8.-8.-kal. A származtatott szövegeknél a 9. szabály új, ez tehát tartalmi többlet az alapszöveghez képest:

Szeresd, de légy erősebb a bornál.

Ez egyébként a mértékletességet már korábban (az alapszöveg 7., a származtatott szöveg 7.-7. pontjában) megfogalmazott szabály újrafogalmazása, azt is mondhatjuk részben *tautológiája* (fölösleges ismételése). *Tautológia* egyébként már korábban is megfigyelhető: egyaránt a lassú, kortyonkénti (és implicit mértékletes) ivásra buzdít az alapszöveg 5-6. a származtatott szöveg 4-5. pontja. Elmondható tehát, hogy már eredetileg is volt ismételés, variálás a bor tízparancsolatában, amely a származtatott szövegek esetében tovább nőtt: ezekben már két-két szabálypont tautologikus. Úgy is vélhetjük, a tautológiára azért volt szükség, hogy tisztességes számmisztikához illően meglegyen a tízparancsolatban a tíz parancsolat.

A 10. pont a tízparancsolatok szociális üzenete. Fontos tartalmi elem továbbá az is, hogy az alapszöveg ezt tovább erősíti-árnyalja („minden elfogyasztott fürt szőlő vagy pohárka bor a szőlőművelő munkásnép számára egy-egy darab kenyér”), a származtatott szövegek ezt kihagyják, viszont megjelenik a bor magyar jelzője hangsúlyozva a borkultúra nemzeti elkötelezettségét.

Az írásjelhasználatban uralkodik a felhívó szövegek írásjele: a felkiáltójel. Az írásjelek a könyvformában a helyükön vannak, a nyomtatványban két helyen már nincs felkiáltójel – igaz, ezek a pontok felszólítás helyett egyszerű tanácsként is felfoghatók. A kézírásos formában elmaradtak a mon-

datvégi írásjelek, csak az utolsó után szerepel felkiáltójel – mintha az összes parancsolat egyetlen mondat volna.

Ez a tízparancsolat didaktikus szabálypontokban, azonban alapvető imperatívusként a kultúrált borfogyasztás alapelveit rögzíti. Nyilvánosságra, közzétételre szánt szöveg, ezért terjesztik, függesztik ki ebben a feliratkommunikációs formában.

Egyéb boros feliratműfajok. Értetűen a falvédőkön, amelyek a házasság, háztartás, család alapvető imperatívuszait fogalmazzák meg (többnyire az asszony szemszögéből), ugyancsak megjelennek a borral kapcsolatos szólások, (szálló)igék (Kovács 1987. nyomán):

Az asztal tarka barka / Rajta jó kadarka
Bort, búzát, békességet / Csinos, dolgos feleséget
Ez a világ mi vóna, ha egy kis bor nem vóna
Ha jó a bor, s jó az étel / A vendég sem szalad el
Jó ebéd, jó borocska, megelégedett az uracska

Alkalmi versek hamar válhatnak feliratversekké, pl.:

*Oportó, nemes kadarka
kiváló két vörös fajta.
Móri hegyek ezerjója
sok víg nóta hordozója.*

(Marton Dénes,
idézi: Rác, 1997. 144.)

De nemcsak alkalmi versek, hanem a magas költészetbe sorolható híres versek, illetve azok emlékeztető sorai is könnyen feliratokká válnak. Vörösmarty Mihály *Fóti dalát* valószínűleg legendárium övezi (hogy va-

lóban Fóton írta-e nagy hatású versét; de állítólag már készen hozta magával Fáy András szüretére). Kevesen tudják, hogy Vörösmarty *Fóti dala* részben folklorizálódott is, mert megzenésítették, s Vörösmarty, illetve a dalszerző nevének megemlézése nélkül terjesztették. Így bukkantam rá a *150 bordal* (Bornemiszsza, é. n.) című kötetben – a tartalomjegyzékben *Fölfelé megy borban a gyöngy* címmel, míg a megadott helyen (a 105. oldalon) *Fóti dal* címmel.

Eddig csak sejtettük, de most már pontos adataink is vannak arra, hogy a bor, a bordal mennyire fontos a magyar költészetben. A magyar líra 50 klasszikusának összes versét tartalmazó CD-n (Verstár '98) a keresőprogram a borral kapcsolatos kifejezések számát ekképp határozza meg:

szó	előfordulás (találat) száma
bor (összes szóalakban)	4775
bor (alapalakban)	582
bordal	6*

összehasonlító adat:

szó	előfordulás (találat) száma
pálinka (összes szóalakban)	11

A bor „magas” irodalma mellett az ún. alkalmazott vagy alkalmi költészet ennél jóval nagyobb mennyiségben termi az alapanyagot a borról szóló feliratirodalomhoz. Ide tartoznak a lakodalmas szokások közül a *bor-köszöntő vőfélyversek*. Pl.:

*Mikor Noé apánk Isten parancsára
A vízőzön előtt futott a bárkába,
Minden állatfajtából, növényből egyet
vitt,*

Hogy ne nélkülözzön a víz után semmit.

Ám a legbölcsebben mégis csak azt tette,

Hogy a szőlőtőkét el nem felejtette.

Neki köszönhetjük, hogy a bort ismerjük,

Amelyből erőnket, kedvünket szerezzük.

*Rajta tehát, urak, töltsünk a pohárba,
Igyunk Noé apánk emlékére máma!*

Hogy szőlőt termesztett, legyen érte hála,

*Neki köszönhető szívünk vidámsága.
Ámen.*

(Király, 1997. 80.)

*Nagy Ivó az én becsületes nevem,
A bort én szeretem.*

Szent Borbála napján pincében születtem.

Nagyapám kántor volt, apám kefekötő,

A bort csap alul itta mind a kettő.

Ha az én gégémen egy csepp víz lefolyna,

Sírában mindkettő rögtön megfordulna.

Egészségünkre!

(Király, 1997. 84.)

Befejezésül egy olyan vőfélyvers, amelynek hangulata kissé a tízparancsolatra emlékeztet – természetesen „lakodalmi” hangszerelésben:

*Borból a fehérség keveset fogyasszon,
Mert nincs rótabb látvány, mint a részeg asszony!*

Egyszer láttam egyet, de meg is utáltam,

Még ha rágondolok, borsózik a hátam!

(Király, 1997. 81.)

* A bordalt író, illetve versükben a bordal szót szerepeltető költők: Kölcsey, Vörösmarty, Vörösmarty, Petőfi, Tompa, Tóth Á.

Irodalom

Balázs Géza: *A feliratozás*. 823–850. In: Balázs Géza és mások szerk.: *Folklorisztika 2000-ben*. Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára, I–II. ELTE BTK, Budapest, 2000

Bornemiszsza Yvó: *150 bordal*, é. n.. Összegyűjtötte és két hangra alkalmazta: ~. Kókai Lajos kiadása, Budapest (1888)

Király Lajos: *Vőfélyversek a somogyi lakodalomban*. Somogy Megyei Honismereti Egyesület, Kaposvár, 1997

Kovács Ákos (szerk.): *Feliratok falvédők*. Corvina, Budapest, 1987

rác: *Magyar borkultúra. Tízparancsolat és egy kis történelem*. Magyar Nemzet, 1999. szeptember 11. 22.

Rác János: *Kétszáz magyar szőlőnév*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1997 (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 208.)

Verstár '98. – *a magyar líra klasszikusai – fél-száz költő összes verse*. Teljes szövegű keresés ötven költő mintegy tízezer versében. CD ROM, Arcanum Adatbázis

DÁRDAY NIKOLETT
FELEDVE

Kicsi Sándor András

A fogas és a süllő

Számos családnál a karácsonyi vacsora fénypontja valamilyen halétel. A hal az egyik legfőbb keresztény szimbólum: görög nevét, az *ikhthüsz*t a korai, görög nyelvű keresztények úgy tekintették, mint Jézus egyik körülírásának kezdőbetűiből összeállított szót. Jézus ezen körülírása a Iészusz Khrisztosz Theu Üiosz Szótér, azaz „Jézus Krisztus, a Megváltó Isten Fia”. A hal nemcsak karácsonyi, hanem általában böjti étel: a tehetős, de hitbuzgó keresztények, ha tehették, pénteken hús helyett mindig halat fogyasztottak.

A karácsonyi hal nálunk általában persze ponty, a szerényebb háztartásokban esetleg fele áron busa, a tehetősebb családok asztalára legalább kétszeres áron harcsa és fogassüllő is kerülhet. A magyar népi halismeretben érdekes módon ezt a halfajt hosszú ideig, legalább a XIX. század közepéig kétféle halnak tartották. Petényi Salamon János, a XIX. század nagy zoológusa, akinek idevágó feljegyzéseit Herman Ottó tette közzé, feljegyzéseiben öt olyan érvet is felsorakoztatott, amelyet a XIX. század első felében a halászok a természettudományos egybesorolással szemben felhoztak. „Minden balatoni halász azt állította, hogy a süllő és a fogas a következő okoknál fogva két faj: 1. hogy a fogas orra már ifjúkorában is hegyesebb, nyújtottabb; a hát domborodottabb; a fark karcsúbb; a kormányúszó szélesebb, mint a süllőé; 2. hogy a fogas is külön, a süllő is külön ívik; 3. hogy a süllők a Zala és a Mura vizében is teremnek, az igazi fogas ott nem fordul meg soha; 4. hogy a fogas a süllőnél jobb ízű; 5. hogy a fogas legalábbis 6 fontot nyom, holott a süllő legfeljebb 5 font.”

Amikor azonban Petényi azt mondta, hogy: „mutassanak hát egy fióka fogast”, a felelet ez volt: „Uram, az nincs soha a Balatonban!” (Herman Ottó: *A magyar halászat könyve* 1–2. Bp.: K. M. Természettudományi Társulat, 1887: 663–5) A fogas és süllő megkülönböztetését egyébként a későbbi néprajzi gyűjtések is sokféleképpen magyarázzák: egyesek szerint egyszerűen arról van szó, hogy a kétféle név miatt tartották őket két különböző halnak, mások szerint azért vették külön halfajnak a süllőt, hogy a fogas halászásának tilalma ellenére ezt legalább szabadon irthassák.

A *süllő* szó egyébként a magyar nyelv honfoglalás előtti, úgynevezett bolgár-török jövevényszói közé tartozik, s eredeti értelme ugyanaz, mint a fogas szóé, tudniillik a ‘fog’ jelentésű bolgár-török *söl* szó származéka.

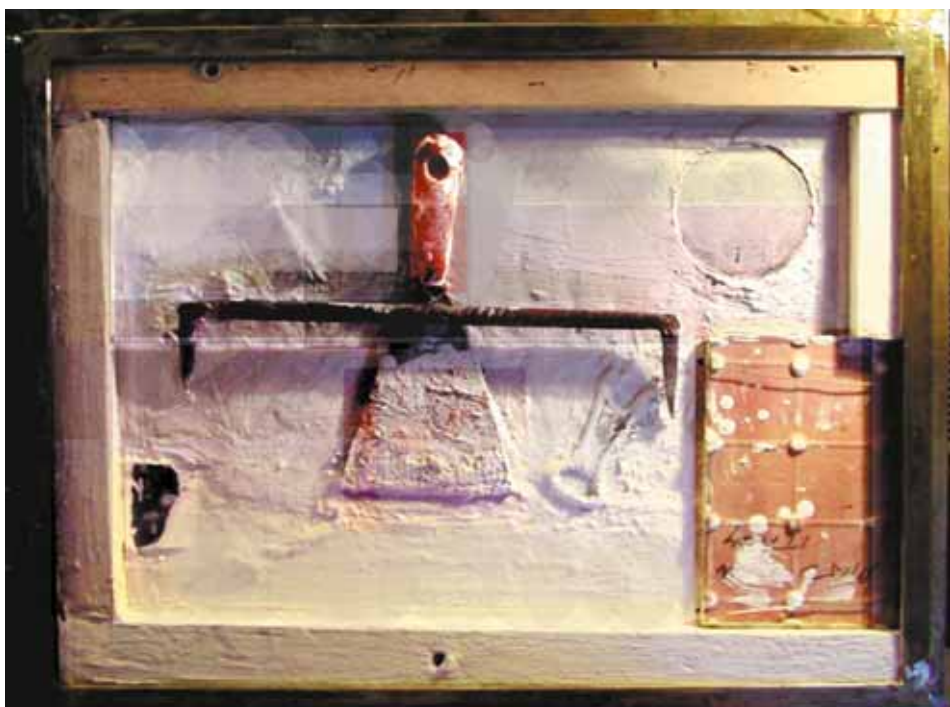
A balatoni fogas húsa egyébként állítólag jobb, mint a folyamié. A balatoni fogas ugyanis majdnem kizárólag küszhállal és gardával táplálkozik, amit a tóban bőségesen és könnyen talál. A folyóban küzdelmesebb az élet, a hal nehezebben szerzi meg sokkal vegyesebb táplálékát: különféle halakat, békát, sőt patkányt, egeret.

KOVÁCS PÉTER
CELLA

KÉRI ÁDÁM
POR XV.

SZATHMÁRY JÓZSEF
ÜZENET

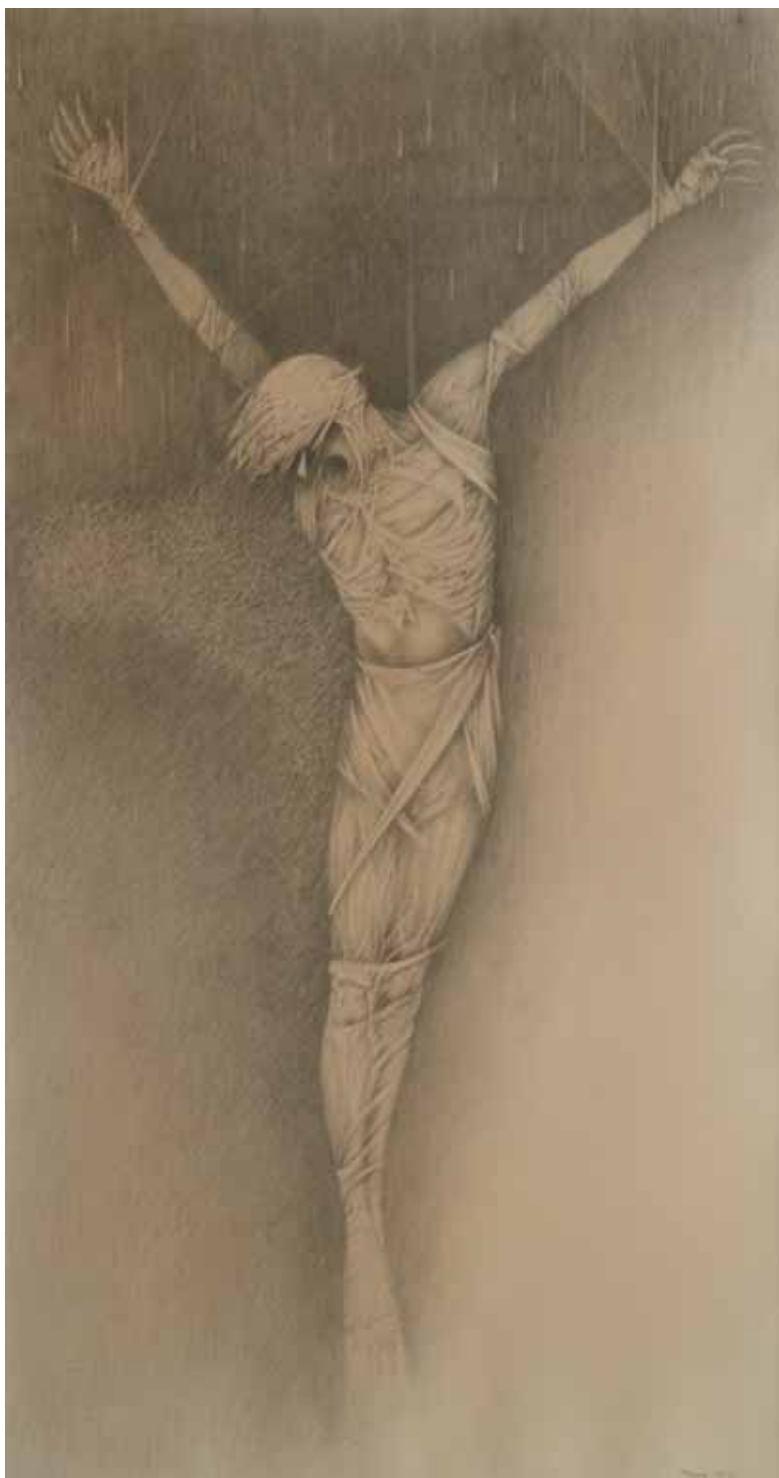
GINK JUDIT
MILLEFLEURS

PAULIKOVICS IVÁN
FÚVÓSÖTÖS, AVAGY MOZI AZ EGÉSZ VILÁG

GAÁL JÓZSEF
PORTÁNC FIGURÁK I.

MUZNAY ÁKOS
KÖZELÍTŐ SOROZAT

GÁLL ÁDÁM
FAL-MEMENTÓ I.

M. NOVÁK ANDRÁS
CSÖBÖRVÖDÖR

Megnyitó tíz hangra

Hihetetlen megbecsülés számomra, hogy abba a kitüntetett helyzetbe kerültem, hogy tíz kiváló alkotó kovászául szolgálhattak szerény gondolataim, más nézőpontból, tíz kiváló festő műzsájává lehettem, ha csak egyetlen alkalomra is, természetesen a műzsák részéről jogosan elvárt homlok- és egyéb csókok nélkül. Amikor a Galéria felkért erre a különös játékra, komoly-különös játékra, hogy nem létező festményekhez írjak megnyitót, hogy létező kiállításként reinkarnálódjanak a gondolataim, ráadásul ezek a Galéria tízéves születésnapjének évfordulóján fognak elhangzani, elbizonytalanodtam. Fognak-e játszani a festők, érdekli-e őket az, amit értük – vagy ellenük – gondolok. Meglepődtem, igen. Nyugodt szívvel fogok hozzá annak a szövegnek az olvasásához, amit megkaptak ezek a kiváló művészek, és aminek az alapján a teremben lévő műveket létrehozták, vagy – hogy ne legyek ennyire eltelve önmagammal – erre az alkalomra idehozták.

Posztmodern korunkban meglazultak az ítéző szempontjából mind a számonkérés, mind a tetten érhetőség lehetőségei – akár egy-egy életművön belül is. Az alkotó szuverén rendjében éppúgy benne foglaltatik a konzekvens haladás kényszere, mint a hirtelen ötlettől föl vállalt stílusváltás, tónuscsere, akár egyetlen művön belül is. A termékeny eklektika – helyenként megfigyelhető a beszédpozíciót magára vállalt szemlélő kedvenc és talányos kategóriája, melyet hajdan talán éppen ő talált ki, *radikális eklektika* is – ha nem is jellemzője, de éppúgy rendezőelve lehet bármely festői elmozdulásnak, mint a magába záruló világ monomániás át- és újírása; a tárgy megragadása és rögzítése ugyanúgy programjává válhat a művésznak, mint a szétgondolása, sok nézőpont egyidejű alkalmazása révén a felboncolása, kiterítése, szétrakása.

A távolságok időben összezsúsznak, az idő pedig mint probléma, mint megélhető, de nem kimeríthető élmény ott van, ott lüktet jelenvalóságként a képek, festett vagy térbe kihelyezett tárgyak valamennyi négyzetcentiméterében.

Csoportos kiállítás esetén az összehozás mikéntjének és miértjének a kiderítése elsődleges kényszer a kiállításelemző számára. Ilyenkor szokás közös indítatást fölfedezni, közös iskola határait kijelölni, közös élményanyag nyomait fölkaparni az idő avarjából, közös szándékot sejteni vagy a falakra kerülés, vagy a vászonra rakás-pakolás gesztusában, közös jegyeket felmutatni – és hasonló, galéria-civilizációs gorombaságokkal élni.

A mostani megmutatkozásról szólva, aligha kell azzal a gonddal küszködnünk, hogy mi az, amivel „össze tudjuk őket hozni”, és mi egyéníti el egymástól ezeket a remek alkotókat. Elégedjünk meg annyival, hogy egy korban élnek (és élnek valamennyien), a huszonegyedik század elején, egy térben – a teret nevezzük Magyarországnak, és ez élettérként, ebből adódóan sorsként és sorscsapásként, nem is kevés –, és egyfelé mutató szakmát művelnek mindahányan, jelesen festők, vagyis a festői munkálkodás valamely ágazatát gazdagítják.

Mivel a kiállított munkák valamennyi közösséget mégis kell vállaljanak egymással, legalább arra az időre, ameddig a közössé vált falakon lógnak, a róluk

Mivel ez utóbbi világban való látszat-bennlét vagy bennlét-héj, illetve ennek definiálása – ami természetesen az új világ viszontkanonizálása lenne – sem erkölcsileg, sem művészileg nem lehetséges választás egy magára valamit adó művész számára, az egy századdal való visszalépés, a múlt század elejéhez visszatántorodás pedig nyilvánvaló tévút, a ma művésze, némiképp kényszerhelyzetbe kerülve, a keresésben jelöli ki a feladatát, mely már rég nem a megtalálás aktusára irányul, hanem a keresés mozzanatainak, folyamatainak a rögzítésére, értelmezésére, fölmutatására. Keresünk valamit, aminek a létezése nem is érdekel bennünket. Keresés valami után, aminek a létezését nem is akarjuk elhinni, tudni, föl találni. Innen magyarázható az a mohónak is feltűnhető vonzalom, mellyel a ma művésze a jelenségek valóságban végbemenő dekonstrukciójára ráfigyel, fölfedezve, hogy a valóság, ha van ilyen, eleve szívesességet tesz a művésznak – elvégzi ugyanis helyette önmaga szétszedését, szétcincálását, darabokra hullását-repedezését, akár a visszarendeződés-újrateremtődés esélye, az eredeti állapot felmutatása, akár tételezése nélkül is. A szétgondolt, el- és széttöredezett lét lehetetlenségének felismerése, ugyanakkor lehetőség szerinti körüljárásának tapasztalata természetesen végképp annak az – akár romantikus világképnek is tekinthető – illúzióknak a végső elutasításával járt, amely feltételezi, hogy a világ megragadható, ábrázolható, beállítható és befolyásolható.

A groteszk és az ironia határáig érünk el ezzel, mely esetünkben a fájdalommal és az azon való röhögéssel, szégyennel, zavarral és grimasszal együttesen írható le. A kétszeres bizonytalanságba vetődő lét a benne lévő létezők körvonalainak a feloldódását hozza magával, mely természetesen az ábrázolás bármely tárgyának, így magának az ábrázolásnak is az elbizonytalanodásával jár. A figuralitás természetszerűleg jelentősen visszaszorul, a figurák mint a valóság másolatai eltűnnek, ugyanakkor a föllelhető figurák keresése, az átderengő figuralitás kibontása, megsegítése a festői munka egyik fontos irányultsága a teremtettt képek terében, felületek között és alatt, a faktúra repedéseiben és a fények-árnyékok szabdalta-létrehozta tartományokban. A figurákat – vagy az emléküket, nemlétüket – keresővonalak csápjainak árva csapkolódása teremti meg futó pillanatokra, színek vagy formák testbeszédre emlékeztető összestorlódása, összecsomósodása jelzi vagy jeleníti. Valamennyi művész elbeszél valamit, de nem történet kerekedik ki az elbeszél helyzetből, hanem állapot, mely mellérendelések hosszú során keresztül jön létre, illetve azok hosszú sorát hozza létre. A letisztult etruszk mintázatoktól a nyegle falfirkákig, a nem létező tartományok térképnymaitól az emlékezet csont-vázlat-foszlányaig, a kép felületéből kitüremkedő vastag festéknymok vetette árnyékok rajzától a színek vagy formák teljes kiveszéséig, a gyermekrajzok együgyűnek tetsző zsenialitásától a műszaki rajzok bonyolultnak feltűnő primitívségéig gazdag érzelmi, tematikai és technikai arzenál vonul itt fel, természetesen semmi sem önmagában és tisztán, de semmi sem öncélúan elbonyolítva; illesztő vagy illesztett elemként, töredékként és mozaikdarabként, építőkockaként, vagy a kocka építőrészecskéjeként, tíz különféle irányba tartó kép és alkotó, a tíznek sokféle lehetséges párhuzamosa mentén halad a majdani találkozási pont felé.

A szemlélő pedig képzeletében szemléli a virtuális munkákat, máris lemondva az értelmezés lehetőségéről, mert az értelmezés felvetésének van

ugyan lehetősége a mai művészettel kapcsolatban, de sok értelme nincs; egy műalkotás bonyolult szervezettségét és mozgás-hálózatát, működési és működtetési elveit erőnket és időnket, terjedelmünket és energiáinkat meghaladó feladat akár lenne egy kiállítás-megnyitó keretein belül is elgondolni. Hát még tízet! Marad a hallgatás róluk, és a nézés róluk, és a látás velük, ezen keresztül pedig elkezdődik a műalkotásnak nevezett tárgy tiszta élete, mely mint olyan, említve volt, máris leírhatatlan, hiszen – milyen szerencse is – megszületése pillanatától fogva kisiklik a verbális megragadhatóság tévképzetei közül, marad (ki)ismeretlen, (el)szabad(ult) és (mind)örökre más.

Zalán Tibor

Elhangzott az Újlipótvárosi Klub-Galéria 10. születésnapja alkalmából rendezett kiállításon 1994. december 27-én.

Kiállító művészek: Gáll Ádám, M. Novák András, Végh András, Szécsi Katalin Zs., Tölg-Molnár Zoltán, Kovács Péter, Kéri Ádám, Kőmíves István, Baksai József, Varsányi Árpád

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar–magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű termeink kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadások, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

A kétszintes, tizenhat szobás, Hotel Kulturinnovban a szobákhoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Ha velünk dolgozik, a magyar–magyar kapcsolatokat is támogatja!

Decembéri közönségrendezvényeinkből

December 2–4.: IX. Budavári Mézesnapok – A határon inneni és túli magyar mézeskalácsosok, méhészek, népművészek, hagyományörzők találkozója és bemutatója, kulturális programmal, kiállítással és vásárral, mézkestolóval.

December 3. 19 óra: Csiky Boldizsár zongoraestje

December 4. 19 óra: Mesélő koncertek: vegyes zenei ajándékosár Fellegi Ádám

December 8. 17 óra: Ausztrália Magyar Baráti Köre találkozója

December 21. 18 óra: Napút-est: az 1936-ban született jeles magyar alkotók, művészek és tudósok évkönyvének zenés irodalmi bemutatója a kiállítások részvételével

Mindenkit szeretettel várunk!

Polcz Elaine–Ablonczy Anna

A titok útra kel

(Aztán – a titok útra kel, hogy dolgavégeztével ismét öncélú legyen – Mészöly Miklós)

Téma: Két asszony, két generáció levelezése – két ismeret, két élettapasztalat találkozása egy könyvben

Mit mondanak könyvükről a szerzők? A közös könyvírás ötlete munkakapcsolatunkban érlelődött, és véget nem érő beszélgetéseinkből – majd levelezésünkből – született. Hogy miért választottuk a szerelmet? Mert bármi másról kezdtünk beszélni, mindig visszakanyarodtunk ide. Ami azt jelenti, hogy hiába járt el felettünk az idő, még mindig ez a téma érdekelt minket a legjobban. Hiába nem vagyunk szerelmesek, és hiába éltünk át már hideget-meleget, nem vagyunk túl rajta. Sőt. Lehet, hogy az utolsó pillanatban vagyunk a szerelem titkának megfejtéséhez...

Polcz Elaine (1922)

író, pszichológus, tanatólógus, több népszerű könyv szerzője. A legismertebbek: *Asszony a fronton*, *Rend és rendetlenség*, *Macskaregény*, *Kit szerettem? Mit szerettem?*, *Karácsonyi urazás*, *Ideje a meghalásnak*, *Gyászban lenni*, *Gyermekek a halál kapujában*, *Mit mondjunk a gyermeknek?*

Ablonczy Anna (1950)

művelődésszervező-köztisztviselő; „másodállásban” évek óta Polcz Elaine közvetlen munkatársa, írásai korábban napi- és hetilapokban jelentek meg

Édes Alaine,
most végeztem a kazettáddal. Jó ké-
ső van, de még mindig annyira a ha-
tása alatt vagyok, hogy muszáj le-
írnom Neked, amit érzek és gon-
dolkodom. Nem tudom, miért, talán ezen
a kazettán jóval többször emlegetted
a szerelemet, mint máskor. Eszembe
jutott az a különös idézet, ami még a
Miklósoddal készült *Párbeszédkísérlet*
című interjúkötetből való (vagyis amit
én a kötetről szóló egyik elemzésben
olvastam). Neked nyilván ismerős, ne-
kem viszont teljesen új felfedezés volt,
idézem:

*„Szigeti feltette Mészölynek a kö-
vetkező kérdést: Napjainkban hol a
szerelem határa, Miklós? Mi a sze-
relem ma? Mészöly, szokása szerint,
néhány oldalon, kérdésen keresztül
terel, kerüli a konkrét válaszadást,
majd, mintha Szigeti eltalálná a meg-
felelő kulcsszót – „a szerelem rá-
fogás?” –, megnyílik a rejtett ajtó, és
egy nagyon érdekes elméletet fejt ki
szerelemfelfogásáról. Szerinte a sze-
relem mint idea létezik csak, ami az
olvasmányélményeink nyomán kiala-
kult utópián alapul, hogy létezik egy
ilyen tökéletes érzelmi együttlét-ál-
lapot... s hogy az emberiség nagy ré-
sze által megélt férfi-nő kapcsolatban
nem is létezett soha...”*

Emlékszel rá? Szóval az emberi-
ség egy kis része talán mégis meg-
élhette. És még én vagyok szkepti-
kus. Persze Miklósodnak teljesen
igaza van, hogy a szerelem idea, hogy
utópia, így van. Igen, az olvasmányél-
ményeink, meg ki tudja, még honnan
kapott-szerzett-hozott minták alap-
ján vágyunk rá, hát persze, miért is
ne vágnánk, amikor pont az ellen-
kezőjét látjuk, tapasztaljuk egész éle-
tünk során? De hát mi az oka, hogy
nincs, hogy elérhetetlen, hogy meg-
valósíthatatlan? Nem vagyunk képe-

sek rá? Jung azt írja, hogy „A sze-
relem csak annak mutatja meg iga-
zi arcát, aki képes a teljes odaadásra
és érzelmi hűségre”. Igen, ez így van,
annak tényleg megmutatja. Na és, ak-
kor már minden rendben van? Nem,
nincsen rendben. Ismerem ezt, és te
is átélted az ilyen szerelmet, Alaine.
És mindenki, akiben elég erős ez az
idea, átéli, tök mindegy, hogy köl-
csönös-e vagy nem. De miért van az,
hogy minden hosszan tartó, igazi sze-
relem mögött valami leküzdhetetlen
akadály van? Vagy a körülmények,
vagy a szülők, vagy a távolság, vagy
a betegség, vagy a másik fél, aki nem
viszonozza, mindegy, mi, a lényeg,
hogy az akadály hozzátartozik. Kell
is lennie akadálnak, mert különben
már nem vágyról beszélnének. Az elér-
hetetlen elérésére sarkalló vágy tart-
ja életben a szerelmet? Meg persze a
hormonok, a biológia is, de az nem
válogatós ennyire. A válogatás csak
a személyre szabott szerelemre jel-
lemző, mert az hűséges.

Miért van az, hogy vagy mi vá-
lasztunk, vagy minket választanak, de
ez a kettő ritkán találkozik? Miért titok
ez, amit még senkinek sem sikerült
megfejtene? Egyszerűen így vagyunk
teremtve? És ez csupán olyan tör-
vényyszerűség, amit tudomásul kellene
vennünk, és kész? Akkor meg miért
hagyjuk magunkat becsapni, és miért
áltatjuk magunkat, hogy nekünk si-
kerülni fog? Miért nem elégszünk meg
mondjuk a szeretettel?

Ginsberg szellemes megfogalma-
zása is találó: „A szerelem ellenállha-
talan vágy, hogy ellenállhatatlanul
vágyakozzanak utánunk.” Ez stim-
mel, csak nem teszi hozzá, hogy ál-
talanban ki szoktuk választani, hogy ki
vágyakozzon utánunk ellenállhatatlan-
ul. Nyilván az, akire mi vágyunk, és
nem ő vágyakozik utánunk. Mert a

vágy úgy is megszülethet bárkiben, hogy ahhoz nekünk semmi közünk. Sőt, elég gyakran megesik ilyesmi. És mégsem örülünk neki. Na jó, talán örülünk, de ettől még nem fogunk mi is vágyakozni. Vagyis levonva a levonandókat, szerintem a szerelem, mint sok minden más érték az életünkben, önmaga ajándéka. Egy másik ember csupán kiváltja belőlünk ezt az érzést, ideát, vágyat, vonzerőt. És mert kiváltja, annyira boldogok leszünk, hogy egyből neki tulajdonítjuk azt az érzést, ami belőlünk fakad. Mi éltetjük, rajtunk múlik, hogy érezzük, átéljük-e vagy nem. Ritka esetben legföljebb viszonozza. És ha viszonozza, azzal el is ront mindent, mert a szerelem akadály vagy valamilyen magasabb rendű, közösen elérendő cél nélkül nem tarthat sokáig. Ugyanis ami már a miénk, az után nem szoktunk, nem is lehet vágyakozni. Na, hát ennyire okos vagyok. Remélem, nem haragszol rám, hogy így letámadtalak, és öllelek ezerral:

Anna

*

Annácska,
döbbsenten olvastam a naplóm mellett küldött leveled, írásod. Hát mi ez? Vak voltam én? Átugrottam, elfelejtettem, nem akartam tudni, mit is mond Miklós a szerelemről, házasságunkról?

Ismered a mondást. Az álló vizet ne kavard fel. Felkavartad.

A személyes részről majd később, ha lesz erőm és bátorságom. Meg időm. Ez a legfontosabb. Nem lehet így élni, hogy minden óra be van osztva. Gondolkozni kell, kellene. Átnézni a múltat, megérteni az összefonódó szálakat.

De maradjunk ennél az írásnál. Nem elemzem. Gáborral éppen in-

dultunk Kidébe, Bertához. A Király-hágóig elemeztük a szerelmet a leveled alapján. Ugye tudod, a szerelemről is szeretnék írni. Hogy az égi szerelemnek előképe a földi. De hogyan, miként? Mik az összefüggések?

Egyszer régebben már próbálkoztam. Tessék, olvasd – ha még nem olvastad. Egy kicsikét hamvas – de hát ezen a témán kell és jó volna még gondolkozni. Valamit megérteni.

*

Gondolatok a szerelemről

Több mint fél évszázada nézem és élem. Most már lassan elhagy engem a szerelem, vagy én hagyom el? Nem. Egyik sem igaz. Valami más történik. Változik körülöttem a szerelem, változom én is, másfajta szerelem felé fordulok. És néha megkísért a régi. Eltérő koordináták között alakul a mozgás.

Nemes Nagy Ágnes mondta, „nekünk még szerencsénk volt, minket tiszteltek, meg akartak hódítani a férfiak”. Valóban úgy volt. Éjjeli zenét adtak nekem is, párbajozni is akartak miattam (az utolsó percben elmaradt, frontbehívó miatt). Sok virágot, szerelmi vallomásokat kaptam, verseket írtak nekem, hozzám. Régen így volt szokás.

Táncolni csak kísérvél mentünk. Ha anyámnak nem volt kedve, székel szolgárolányunk, Erzsí jött velünk. Anyám negyvenéves volt és gyönyörű, sokkal szebb, mint mi, a lányok, de akkor egy negyvenéves nő öregnek számított. Erzsí mesélte tavaly: „Az öreg nagysága meghagyta, hogy mindig leghátul menjek este hazafelé, és nézzem, hogy mit csinálnak a kisasszonyok. Egyszer a vőlegény úr a gesztenyefák alatt átfogta a maga vállát, és a fülébe csókolt. De én nem

mondtam meg.” És ilyen dalszövegekre táncoltunk:

*„Ha éjjel meghallaná
a szívem dobogását,
kérem, bocsássa meg nekem,
ha elrontom az álmát.”*

Vagy:
*„Édes kicsi párom,
én már alig várom,
hogy az oltár elé álljunk.”*

Nálunk Erdélyben, polgári körökben fiatal lányok előtt csúf szavakat nem ejtettek ki, káromkodást csak asszonykoromban hallottam. A kétértelmű beszédet is asszonyfejjel kellett megtanulnom. A mocskos beszéd most már az utcán hömpölyög, a Magyar Narancs is tobzódik benne, mint a kamaszok.

Mindennek ellenére, nem voltunk angyalok. Valóban nem. Matrózblúzomban, sötétkék rakott szoknyámban szépen elindultam otthonról a vasárnapi iskolába, de a botanikus kertbe mentem a szerelmemmel, ahol bőven volt lehetőségünk ölelésre, csókra. Persze, ha senki se látta. Azonnal kicsaptak volna a gimnáziumból. Tizennégy éves koromban ismertem meg első szerelmemet, aki életemben először csókolt meg, és négy év múlva, érettségi után feleségül vett.

Érettségi előtt harminchatan voltunk az osztályban, ebből négy gyűrés menyasszony – igazgatói engedéllyel. Az egyik lányról azt beszélték, hogy lefekszik egy fiúval. Kíváncsian figyeltem tornaórán, amikor bukfencet vetett, hogy milyen a teste egy *ilyen* lánynak? A szerelem, a házasság életre szóló kötelék volt a tudatunkban és elvárásainkban.

Az egyetemi oktatás során medikákkal beszélgetek, azt mondják: „Hogy a kabátot felsegítse egy fiú?

Sokszor még a köszönésünket sem fogadják! Előre köszönünk, miért ne, egyenjogúság van.” (Angliában is a nő köszön előre, mert ezzel engedélyezi, hogy a férfi köszönhesse őt. De micsoda különbség!) Ha az ember nem akar lefeküdni, azt mondják: „Mit kéreted magad?” – mesélik a lányok. A fiúk meg azt mondják, hogy „a lányok káromkodnak, büdös a szájuk a bagótól, örökösen farmerben, Adidasban járnak. Hát ilyen nőknek lehet bókot mondani vagy udvarolni?” A tizenöt éves Zsuzsi meséli, hogy fiú osztálytársai azt éneklék, „Szerelmem moslékos vödör és benne ülsz te, a béka.”

Jó, tudom, nyilván ez csak a felszín. De valami azért alaposan megváltozott. A szerepváltás, ami előttünk történik, velünk történik, döntő: a nő kezdeményező lett a szerelemben. A válást is magasabb százalékban nők indítják. A tévében pedig gyakran élvezhetjük a majdnem bugyi nélküli, vámpírszerű nők táncát, vad mozgását, csupa kihívás, meghökkentés, erőszakosság, vadság. A Nők Lapja divatrovatában olvasom, hogy az a divat, ami „kihívóan dögös” vagy „meghökkentően dilis”.

A nemzetközi statisztika szerint egy szerelem átlagideje három év. És ebben benne van az ismerkedés, beteljesülés, kiábrándulás, szakítás. Ilyesmit sok esetben én is megfigyelhettem. Vannak, akik *azután* is együtt maradnak, megszokásból, a gyerekek miatt, vagy lakás, anyagi és presztízsokokból. Közben mások hároméves szerelmekkel bajlódnak. Fiatal barátnőm, amikor erről beszélgettünk rám csodálkozott: „Nem három, hanem egy év a szerelem átlagideje...”

Jung szerint a kor szellemiségét a nők formálják (a férfiakon keresztül).

József Attila így közelíti meg korunk problémáját:

„Éva
vigyázz, magadat nagyon
el ne takard az eszeddel,
játszd, ami vagy – ne túlozz
meglásd, megkeres
Ádám.”

És a Klárisokban a gyönyörű célzás:

„Szoknyás lábad mozgása
harangnyelvek ingása,
folyóvízben
két jegenye hajlása.”

– aztán kimondja a lényegét:

„S aki él, mind-mind gyermek
és anyaölbe vágy.
Ölnek, ha nem ölelnek –
a harctér nászi ágy.”

Agresszióhullám csap végig a világon. Nemcsak a haláltáborokban, tüntetéseken, hanem a futballmeccseken és az utcán ölik egymást az emberek. Mindennapi kenyerünk a krimi. Gyermekek ölnek gyermekeket és felnőtteket. A két világháború között az ideges tünetek sorában a szorongás szerepelt az első helyen, napjainkban az agresszió. A pszichológia a nőket vádolja: nem tudnak asszonyok, anyák lenni. Hiányzik az anyaöl. Éva vigyázz, mert megöl Ádám... és magával együtt mindenkit elpusztít. Elpusztítja a világot – mondom én.

Az ókori görögöknek, latinoknak több szavuk volt a szerelemre. A teljes szerelem összetevői: a *sex* – ez alacsonyrendű, csupán a test szeretete; az *eros* – bár a testhez kötődik, de már tágabb érzelmeket is jelöl; a *filia* – ahogy emberi lény szereti a másikat, az a sze-

retet, amivel a testvért, barátot, embertársakat és szellemi dolgokat szeretünk – filharmónia, filozófia, filatélia; *agape* – ahogy isteni lény szeret isteni lényeket. Mindezek együttes átélése a *teljes szerelem*. Így kellene szeretnünk szerelmünket. A latin nyelv még a *caritas* kifejezést is használja, amit irgalomnak fordíthatunk. Bizony, a szerelemben erre is szükség van. Múlnak a századok és szegényedünk. A magyar nyelv még használja a szerelem és szeretet szavakat, de németül a „*liebe*” már ugyanaz: szeretem a gyereket, a szerelmemet, a kirándulást. Vannak-e még teljes, nagy szerelmek?

Paul Claudel *A selyemcipő* vagy *A rossz nem mindig a legrosszabb* című drámájában ilyen szerelmet ír meg. Lehet, hogy a teljes szerelem mindig is ritkaság volt? Nem is olyan régen az emberek még belehaltak a szerelembe. És századokon át éltek-haltak az emberek kitartó házasságokban – szerelem nélkül. Uralkodók, arisztokraták, később már gazdag parasztok is. A szegényedés akkor is feltűnő. Sokszor devalválódott már a szerelem. Eltűnődöm azon, hogy a szigorú keresztény erkölcs hogy megnyomorította a szerelmet a tiltásaival. Vajon igaz-e? A tiltott értékesebb, a titkolt érdekesebb. (Persze hogy neutrotizál is, minden neutrotizál, ami sok az embernek. Ma a szerelem szabadossága. Melyik pusztít többet?)

A szerelmi szabadosság degradálta az érzelmeket, de még a szeretkezés kultúráját is. Eltűnt a lélek, az érzelem, az eros, a filia, az agape, a caritas – és maradt a szex. A rítus nélküli szex a rítus nélkül pározó állatokéra hasonlít, pedig szerelmi tánc, szerelmi dal, sőt némelyiknél nászruha még az igényesebb állatoknál is van. A csalogány éjjeli dala például. Mit tudnak ők, amit mi már elfelejtet-

tünk? És az anyamacska, az első napokban csak annyi ideig hagyja magukra kicsinyeit, amíg eszik és ürít.

Hová lett a szerelem? Hová lett az anyai?

Coitus a latin neve annak, amire manapság azt mondják, dugni, ketytyinteni. Régebben azt mondták erre, hogy *egymásé lettek*. A Biblia szerint pedig: *megismerték egymást*. Coitus – latinul azt jelenti: együtt menni. Hová? A másik felé, az extázis felé, az önmagunkból való kiemelkedés felé. Az exitus kimenetelt jelent – orvosi nyelven ma is így hívjuk a halált. Honnan? Az életből. És hová? Egy másik dimenzióba, önmagunk fölé, kilépve önmagunkból. A coitus és exitus összefüggenek, mert ha igazi, mindkettő önmagunk fölé emel. Az igazi szerelem nemcsak két test egymásba olvadása, nemcsak egy harmadik fogantatása, hanem megújulás nekünk. *A földi szerelem előképe, mintaképe az isteni szerelemnek, a másik felé fordít, megnyit, és önmagunkból kilépésre készítet.*

A divinatorikusát magunkban hordjuk. Az *amor sanctus*t jól ismerjük, de távolodik tőlünk. Vagy közeledik megint? Megújulás, bázisközösségek, és jaj, a fundamentalisták! Megvakulnak ettől a szerelemtől. A szélsőséges szerelemtől. Mert a szerelem vak. És éleslátó. *„Az Isten szerelmére kérlek!”* – mondta anyám is vakon, csak úgy szólásmondásként, nem is olyan régen. Mire utalok ezzel?

Nézzük csak az *Énekek énekét* a Bibliából (*A vőlegény és a menyasszony párbeszéde* – 7.):

„6. *Mely igen szép vagy és mely kedves, oh szerelem, a gyönyörűségek közt!*
10. *Én az én szerelmesemé vagyok, és engem kíván ő!”*

(Az örökre egyesültek hűsége – 8.)

6. *Tégy engem mintegy pecsétet a te szívedre, mint egy pecsétet a te karodra, mert erős a szeretet, mint a halál, kemény, mint a sír a buzgó szerelem; lángjai a tűznek lángjai, az Úrnak lángjai*

7. *Sok vizek el nem olthatnák a szeretetet: a folyóvizek sem boríthatnák azt el...”*

Kinek a szerelméről van itt szó? A menyasszonyéről és a vőlegényéről? Az Istenéről? Az emberéről? Istentéről és az emberéről?

Sziénai Szent Katalin írja: *„Akkor Isten, mintha csak megrészegült volna üdvösségünk szerelmétől.”* Aztán Jézusról: *„Mint aki megbolondult a szerelemtől, részegen, kitárt karokkal rohantál értünk a halálba.”* Egy nő az 1300-as évek végén, így beszélgetett Istennel. Angelus Silesius pedig:

„*Tudom, hogy Isten nélkülüm egyet se szusszan,*
S ha én meghaltam, velem örökre kilobban.”

Illatos a levegő, már nyílik a bodza itt Kisorosziban. A teljes szerelem szerintem a magam, a másik és Isten megismerése – önmagam fölé, az extázisba lépve.

És most mit csinálunk? Hát vajúndunk, ahogy szoktunk. Régen is, máskor is. Elnyomás után nem szabadság jön, hanem szabadosság vagy anarchia. A politikában is láthatjuk – hogy majd kialakuljon egy új egyensúly. (Vigyázat, mindig csak egy a sok közül!) Devalválódik a szerelem? Itt az AIDS – és határokat szab. Tűnődhetünk

azon, vajon miért éppen most szabadult el ez az intelligens vírus? Intelligens bizony, mert a részletekkel, lényegtelen dolgokkal nem törődik. A két legfontosabbat: az immun- és a központi idegrendszert támadja meg. Pontos és kivédhetetlen. Talán döntően fogja megváltoztatni viszonyunkat a szerelemhez. De miért egy vírus? Miért nem mi?

Ezt írtam egypár éve a szerelemről. Jó olvasást!

Ölel, Alaine

*

Édes Alaine,
most jól föladtad a leckét, úgy kell nekem, minek másztam bele. Ki gondolta, nem tudhattam előre, hogy majd fogod magad és fölveszed a lapot, aztán lerakod szépen egymás után az enyéme mellé a Tieidet. De-hogy akartam én a vizet fölkaparni. Kavarodik az magától – szerintem. Bármi, ami komolyan érint minket, fölkapar. Miklós írása engem, Téged az én reagálásom, de még inkább Miklósé. Szóval szerintem az egészből Miklósod tehet, mert azzal az idézett mondatával szabályosan kikezdett velünk, édes Alaine.

Nem tudom, mikor írtad az előbbiek, de nagyon élveztem sokszínűségedet, lényeglátásodat, a megértő bölcsességet és humort, ami mindig is jellemzi az írásaidat. De azt hiszem, ehhez képest ma még rosszabb a helyzet. Persze változik körülöttünk a világ, mi magunk változtatjuk meg, hol piaccgazdasággal, hol informatikával, tudománnyal, fogyasztással, divattal, miegyébbel. És önmegvalósító lendületünkkel természetesen akarjuk is, hogy megváltozzon: ki ne akarná, hogy örömtelibb, szabadabb, teljesebb legyen az élete? De mintha a

nagy szabadság mégsem hozta volna meg a várt örömeket. Legalábbis szerelemügyben. Aztán egy intelligens vírusnak kell jeleznie, hogy nagy baj van? Persze hiba volna a szabadságot kárhozatni ezért.

Amit meséltél fiatal korodról, eszembe juttatta a saját fiatalságomat és első szerelmemet. Régen volt, milyen rég, és mi lett belőle. Na mindegy, a lényeg, hogy annak idején én is 15 évesen lettem először szerelmes, és mindjárt a leendő férjembe. De akkor még nem tudtam, hogy az vagyok, csak teljesen lebénultam a közelében. Ami persze azt is jelenti, hogy férjhezmenetel előtti tapasztalataim száma egyenlő volt a nullával. Mi több, én egy lelkészcsaládban, sok testvérel együtt nőttem fel, és gondolom, nem kell magyaráznom, hogy ez miért jelentett még a kortársaim életéhez képest is zártabb világot. De könnyedén igazodtam, sosem voltam lázadó alkat vagy ambiciózus ahhoz, hogy a kialakult családi rendben, elvárásokon változtatni akartam volna. Nagyon tiszteltem a szüleimet – volt/van is miért.

A nagyobbakhoz hasonlóan persze én is elkezdtem kamaszkodni annak ellenére, hogy e meghatározó változásról bármelyikünket felvilágosítottak volna. De nem is kellett, mert szerencsére a hormonok felvilágosítás nélkül is tudják a dolgukat. Emlékszem, milyen izgatott voltam, amikor először kértem felmentést a mensesem miatt tornaórán, amit a szülőkkel alá kellett írtni. Így tudattam édesanyámmal, hogy nagylány lettem. Nem azért, mintha hiányzott volna, de mi a lányaim mensesét azért csak megünnepeltük.

A szerelmemről sem beszéltem senkivel, ami a titkolózástól még valószínűleg lett, egyetlen vidéki barátnőmnek árultam el levélben. Nem

tudom megmondani, mi volt az oka a „hallgatásnak”, talán a bátyáim csúfolódásától félttem, vagy hogy a választottam nyolc évvel idősebb volt nálam, és eleve reménytelennek tűnt a helyzet? Mindegy, a lényeg, hogy a mi köreinkben különben sem lehetett csak úgy udvarolni a lányoknak. Előtte illett megkérni a kezét. Ezzel bizonyította egy fiatalember, hogy komolyak a szándékai. Ha meg nem komolyak, maradjon inkább csöndben, és várjon addig, amíg komolyak lesznek. Ez, végül is, teljesen rendben volna ma is – vagy nem?

Televíziót is csak nagy sokára vetünk, mikor a '68-as olimpia miatt a bátyáim végre rá tudták venni az édesapámat. Nem jártam én se moziba, se táncolni, legfőlőbb kirándulni, meg a barátnőimmal néha színházba. De ettől egyáltalán nem voltam boldogtalan. A tánc, a buliba járkálás eszembe sem jutott.

A fiúk mássága sem igazán érdekelt, három bátyám és három öcsém természetessé tette jelenlétüket. A tánczenét pedig szerettem, némelyiket még gitáron kíséreni is megtanultam. Ráadásul az egyetlen rádiónk is a konyhában volt, hogy főzés közben hallgathassa édesapám a híreket. Emlékszem, mikor a szalagavató bálon fölkértek táncolni, milyen kellemetlen volt, hogy semmilyen lépést nem ismerek.

Olvasni viszont nagyon szerettem, és válogatás nélkül, egymás után faltam a szerelmes regényeket. Lehetséges, hogy szerelemügyben ezért lett olyan világtól elrugaszkodott illúziókkal tele szép lassan a fejem? Meg persze a csodálatos, de gyakran rémisztő bibliai történetekkel. És ahogyan a szexuális, úgy természetesen az e világi felvilágosításom is elmaradt. Mintha a hallgatás-tiltás volna a legmegfelelőbb

védelem egy serdületlen ifjú számára, az ideák (és hit) világa pedig a legjobb beavatás. (A hallgatásról jut eszembe, hogy első nyári táborozásomon milyen kínos helyzetbe hoztam az akkori ifjúsági vezetőnket, mikor biztatására föltettem egy bibliai idézettel kapcsolatos kérdésemet: mondja már meg valaki, mi az a körülmetélés? Természetesen nem kaptam rendes választ, sőt a homályos magyarázat miatt még én szégyelltem magam.) De annak idején hiába is mondtak volna nekem bármit szerelemügyben, én örök gyerekként hittem, hogy csak hinnem kell, és úgy lesz minden, ahogyan szeretném! És mert a vágyaimat szerettem annak idején a legjobban, nagyon akartam, hogy megvalósuljanak. Úgy gondoltam, igazságos föltétel, hogy ezért én is tegyek valamit; igyekeztem hát a szülői elvárásoknak rendben megfelelni – nem is volt különösebb baj velem.

Aztán áldásból-e vagy más okból, azért az események mégis a kedvem szerint alakultak, mert négy év hűséges várakozás után a kiválasztottam egyszerre csak észrevett. Később (már férjemként) bevallotta, hogy nem annyira a személyiségem, mint inkább a piros pulóverem alatt fészkelődő gömbölyű dombocskák bűvölték el. Na persze. Voltak azért többen, akik rajta kívül és előbb is próbálkoztak virággal, emlékkönyvvel, csokoládéval, különböző szolgálatokkal a figyelmemet magukra terelni, de mindhiába. Konok, érzékeny kis fruska voltam. A fruskaság elmúlt, a konokság, érzékenység maradt.

És szinte egyik napról a másikra, érettségi után fél évvel megkérte a kezemet, megint fél év múlva a házasság – de előbb még esküvő és nászút Várnában. Édes Istenem! Milyen boldog és milyen szerencsétlen voltam egyszerre! Mert házasság ide vagy

oda, én bizony még nagyon kislány voltam. Az ember nem lesz egyből felnőtt, ha férjhez megy. És ha nagyjából már tudtam is, mi fog történni velem (egészségügyi szakközépiskolában érettségiztem), azért mégiscsak először történt, és nyomasztott a tudat, hogy most viszont nemcsak lehet, hanem muszáj is megtörténnie. De a férjecském, mint tapasztalt nagyfiú, az akadályokat fölényesen kezelve azért csak bevezetett a szeretkezés művészetébe. És amit tudott, azt szép lassan megtanította nekem is. Én gyöngédségre próbáltam rávenni, de az sajnos nem érdekelte annyira, mint a szex. Akkor jutott először eszembe, hogy a házasságom mégsem egészen olyan, mint amiről álmodtam. De sokáig nem adtam föl a reményt, hogy egyszer majd úgy fog szeretni engem, ahogy én szeretném. Nem mintha nem szeretett volna. Csak hát az ember nem tud másként szeretni, mint ahogyan képes.

Egy Heller Ágnessel készült interjúban olvastam arról, hogy a szeretni tudás képesség kérdése. Adottság. Olyasmi, mint a kézügyesség vagy a hallás. De most ebbe nem megyek bele, majd ha rákerül a sor, szívesen belebonyolódnék.

Milyen szépen írtad: *„A földi szerelem előképe, mintaképe az isteni szerelemnek, a másik felé fordít, megnyit, és önmagunkból kilépésre készítet.”* Valóban, emlékszem, soha nem voltam olyan közel az Őr-istenhez, mint annak idején, mikor szerelmes voltam. És nemcsak azért, mert sokat imádkoztam, hiszen nem is nagyon volt más, akivel megbeszéljem a dolgaimat. Feltétel nélkül hittem benne. „Szerelmem szeméből te nézel rám...” Ez pontosan így van. A szerelem, mint valami kegyelmi állapot, valóban „csak” megtörténik ve-

lünk. És mert csak átélni vagyunk képesek, meg a következményeit boncolgatni, olyasmihez hasonlítjuk, ami ugyanilyen nagy rejtély számunkra: az isteni gondviseléshez, és a csoda kategóriába soroljuk. Az ókori görögöknek talán azért is volt sokkal könnyebb a szerelemről beszélni, mert az életükben egyformán fontos szerepet kapott a természet, az istenek vagy maga az ember. Hamarosan újra megyek Hozzád az elkészült kazetták anyagával. Ugye tudod, hogy nagyon szívesen foglalkozom ilyen-mivel? Mármint szövegszerkesztéssel. Is.

Öllelek csütörtökig: Anna

*

Annácska, ezt is olvasd el, mellékelem a *Három kívánság* című írásomat. Volt bátorságom leírni és hagyni megjelenni. Ez a *Macskaregény* bevezető szövege. Akkor Miklós még élt. A második tüdőembólia után kért, hogy hagyjam abba a munkát a haldoklókkal.

Kijöttünk Orosziba. Na, ez nem mindennapi történet. Azzal adták ki a kórházból, ha elmozdul az embolus, nincs mit tenni. Percek alatt meghal. Csak arra vigyázzak, ne hajoljon, ne végezzen fizikai munkát, ne menjen forró napra, hideg vízbe.

A faluból hoztam fel az ivóvizet demizsonnal, hátizsákban a kenyeret. Eleinte biciklivel próbáltam menni, de a kerék hol belefulladt a homokba, hol én pottyantam le (ma már betonút van). Egyszer érkezek így haza, délből, kánikula. És Miklós kaszálja a fűvet. Te, Annácska, a rémülettől életemben először dührohamot kaptam. Ő pedig rám szólt: „Mit kiabálsz?!” – és tovább kaszált.

Sokszor beugrott a bányatóba úszni. Ültem a parton és figyeltem a világító, fehér haját. Aztán becsuktam a szemem. Nem akartam látni, hogy eltűnik a feje a vízben. Csak a veszélyt kísértette, mint mindig? Vagy meg akart halni?

Aztán talpra állt, és én mint a száraz homokba került hal, fulladoztam. Nem tudtam, hogy lehet élni? Hogyan léteznek munka nélkül? Milyen különös: a háztartás, a kert, Miklós, nem volt elég. Nem volt elég. Hiányoztak a betegek...

Kisorosziban írtam a *Macskaregényt*. Vagy azért, mert hiányzott a szerelme? A szerelem? Pedig milyen nagyon szerettem. Szóval írni kezdtem. Na, és mivel kezdem? A szerelemmel. Nem a macskákéval, hanem a sajátommal.

Három kívánság

A karizmatikus imacsoportban egy papírra mindenki felírta három fontos kívánságát. Én egy macskát szerettem volna, és még egyszer szerelmes lenni. (A harmadikat elfelejtettem, de miért felejtettem el?) Persze az is furcsa, ha az ember hetvenévesen szerelemre vágyik. Vagy talán ez természetes? Mindenesetre elképesztő, ha be is teljesedik. Még hozzá úgy, hogy a szerelem jött felém, nálam jóval fiatalabban. (Az anyja lehetnék bőven.) Először azt hittem, tréfa ez, vagy játék. Aztán megértettem valamit abból, hogy mi a szerelem. Saját maga. Valaki éppen hordozza, vagy beleszédül. A görögök mindent tudtak az istenekről is. (Csak hiányosan tudjuk a szentekkel pótolni őket.) Szóval, akit Ámor nyíla eltalál... Szapphó sorai jártak az eszemben:

*„Engem a szerelem piros labdával
Szíven ütött és egy szépcipőjű,
Aranyhajú lánnyal játszani hívott.”*

Mentem a mustillatú, szilvaszagú kertek között, éreztem, hogy könnyű a járásom, szebb és fiatalabb lettem. Mert a szerelem újjászületés. Én mindig tudtam – az eszemmel –, hogy az öregedő férfiak miért szeretnek bele fiatal lányokba. De egészen más ezt megélni – fordítva. (Aztán az utolsó percben félrehúzódtam a nyíl elől. Megtagadtam a szerelmet.)

De még nem válaszoltam a leveledre. Harminc év korkülönbség van közöttünk. Az ágyról csak annyit tudtam, hogy hanyatt fekszik az ember, bocsánat, az asszony. De tudtam, hogy van válás. Apám harmadik felesége volt anyám. És rossz házasság. Így nem voltam a csodálatos apa és anya tudatának börtönébe zárva, mint te. A valláséba sem, mint te. A vallásszabadság földjén születtem. A tordai országgyűlésen mondják ki a világon először a vallásszabadságot. Ennek megfelelően a családban, a szűk családban négyféle vallás volt, és cserélgettük is a hitünket, meggyőződésünknek megfelelően. Meg aztán orvos akartam lenni. Tudtam, hogy mit akarok, de János nem engedett egyetemre járni.

A te ártatlanságod megdöbbenő. Ez az élet csapdája. És én ennyi tudatossággal és szabadsággal miért eszem a szerelem csapdájába? (Az első házasságomba majdnem belehaltam. Nem szimbolikusan, hanem valóságos, akkor még gyógyíthatatlan, halálos betegséggel. Pszichoszomatika, a testem nem bírta ki.)

Mi hát a szerelem, mi a hivatás? Te menten nagyon messzire mentél a szerelemben: az Isten néz rád az ő szeméből. Aztán – vagy ezért, egy kicsit Istenben is csalódtál. Talán éppen ezért? Én csalódtam a szerelemben és Istenben is. Megtapasztaltam. Ha az, ami a háborúban volt, amit átéltem

másokkal együtt, ha azt megengedte – nincs Isten. Aztán rájöttem, hogy a háborút mi csináltuk, és nem kértünk engedélyt hozzá – mert szabadok is vagyunk. Meg aztán Isten nem kívül van, hanem belül. Mindenkinek olyan az istene és a szerelme, amelyet magának megteremt. Persze, szocializáció is, mindkettő. Miklósnak igaza van. De gyere, térjünk vissza a földre.

Öllelek: Alaine

Ui: Ami pedig Heller Ágnesről illeti, hogy a szeretni tudás képesség kérdése: azt szeretném hozzáfűzni, hogy mi van, ha egy adott képességet nem gyakorlunk? Nyilván elsorvad, vagy legalábbis nem fejlődik ki. És lehet magas fokra emelni. Például egy zongoraművész – mi lett volna, ha nem tanul zongorázni? De tovább megyek. Tudod, hogy mozgó szemmel látunk. Ha egészen mozdulatlanra fixálják a szemgolyónkat, egy pár perc múlva már nem látunk. (Kipróbálhatod szemészeti vizsgálat közben. Halaknak fixálták mozdulatlanra a szemét. Megvakultak. Hányan vakulnak meg nem szeretve?

Egy barátnőm mesélte megrázó élményét. Háború – gyors házasságkötés. A férje minden kedvességre, simogatásra, gyöngédségre képtelen. „Ilyen vagyok – mondja –, ez nem jelenti azt, hogy nem szeret az ember.” „Hát egy reggel mit látok? – mondja a barátnőm –, a disznót simogatja, vakarja a föle tövét, a nyakát, és becézgeti kedvesen. Megdermedtem. A disznót lehet és engem nem?”

Mit szólsz ehhez? Jó, jó, gátlásai voltak. Vagy a disznót szerette és az asszonyt nem? Azért Heller Ágnesnek igaza van. A szeretet képesség is.

Várom, hogy majd te is belebonnyolódj ebbe a képességbe. Ne rémüldözz. Nem gondolok feltétlenül

gyakorlatra. Inkább gondolatra. Te mondtad. Ha az ember szerelmes, akkor nem gondolkodik, nem ír a szerelemről. Legfennebb szerelmes leveleket. Te Annácska! Nézzünk meg egyszer néhány híres szerelmes levelet. (És aztán a történet végét.) Vagy inkább a sajátunkat?

Még egyszer öllelek: Alaine

*

Drága Alaine, nagyon tetszett a háromkívánságos részlet. Persze ismertem már, de most jó volt újra olvasni. Mennyire irigylem a bátorságodat, az őszinteségedet! Az jutott eszembe, hogy nekem van-e még igazi kívánságom? Nem feltétlenül komoly, csak legyen őszinte. De én hosszú ideje már semmire sem vágyom. Vagyis dehogynem vágyom. Csak nem merem kimondani. Félek a csalódástól. Mintha a kívánságaim direkt ellenem dolgoznának. Ugyanakkor mégis, ahogy visszanézek az elmúlt egy évre, fantasztikus ajándékokat kaptam. Olyasmit, amit nem kívántam, nem is tudtam róla, hogy lehetséges. És ezek az ajándékok anélkül, hogy kívántam volna őket, boldoggá tesznek engem. Mint például a figyelmed, a barátságunk. Vagy például, hogy elkezdtem főiskolára járni. Mennyire élvezem az egészet! Aztán a levelezésünk is. Mennyivel jobban tudok így örülni a gyerekeimnek, az unokámnak, a barátaimnak.

Ők a válásom és a csalódásaim után is mellettem voltak, de nem akartam hozzájuk menekülni saját tehetetlenségem elől. Valamit mindenképpen kezdeni akartam az életemmel. Csak nem tudtam, hogy mit. Hirtelen, a sok várakozás után mennyi öröm. Gazdag vagyok.

És mégis. Ha elég őszinte és profátlan merek lenni, ki kell mondanom, hogy mégis hiányzik valami. Amiért talán ezt az egészet odaadnám. Odaadnám? Inkább ne beszéljünk róla.

Igen, a fiataalkori ártatlanságom, vagyis naivságom valóban bosszantó. De én sem a szüleimet, sem a vallást nem teszem felelőssé. Biztos vagyok benne, hogy hitük szerint a legjobbat akarták adni nekem, a gyerekeiknek. Hogyan lehetett volna másképp? Nem tudom. Vegyük csak a Te példádát. A nagyobb szabadság, az élet hétköznapisága meg az emberi gyarlóságok megtapasztalása (a háborúról nem is beszélve, hogy megerőszakoltak, összevertelek, éheztek) – semmi sem menti meg az embert az illúzióktól. Sőt, éppen az illúzióból sugárzó remény segít élni, nem?

Remélem, nem bántad meg, hogy fölbiztattál, írjak még valamit a szerelemről. Mert én bizony küldöm a következő adagot. Hiába, semmit nem viszek túlzásba, csak az érzelmeket. Én nehéz időkben például azzal gyógyítottam magam, hogy hozzáfogtam, és meg akartam fejteni ennek az öntörvényű érzelemnek a milyenségét-hogyságát (és nem hallgattam a barátnőimre, akik a „kutyaharapást szőrével” gyógymódot ajánlották). Így aztán sok népszerű író, költő, filozófus, pszichológus-pszichiáter könyvét elolvastam, hogy megtudjam, szerintük mi a szerelem – és gondolataikat szépen tovább gondoltam. Ráadásul le is írtam. Persze, jó néhányan simán bevitték az erdőbe. A kérdéseimre persze tőlük is alig kaptam rendszer választ.

Én pedig tényleg szeretném tudni, hogy vannak-e a szerelemnek olyan törvényszerűségei, amelyek valamennyire kiszámíthatóvá, birtokol-

hatóvá és tartóssá teszik, vagy főlegesen ezen fáradozni, mert az érzelmek természetük szerint változékonyak, és akaratunktól függetlenül ahogyan jönnek, úgy el is illannak életünkéből?

A szerelmet hogyan éli át a benne részes férfi és nő, van-e különbség, és ez a különbség mennyire genetikusan öröklött, vagy inkább szerzett-tanult képesség kérdése? Ha választunk, minek alapján választunk, vagy anélkül, hogy tudnánk róla, a szerelem egyszerűen megtörténik velünk?

Egyetértek Miklóssal, a szerelem olyan idea vagy eszmény, amit bármely más, az életünk során kibontakozó vágyunk céljaként és értelme-ként szoktunk megfogalmazni. Alapja természetesen testi-biológiai-hormonális adottságaink összessége, de milyensége: *mélysége, árnyaltsága, intenzitása, szépsége, tartóssága stb.* – mindig az adott nő vagy férfi személyiségéhez kötött, tehát nyilván nagyon sokféle. Hogy bekövetkezik-e, megéljük-e valamikor, vagy akár többször is, az nem az akaratunktól és vágyakozásainktól függ, hanem személyiségünktől. Vagyis attól, hogy a szerelem eszményének milyen szerepet szánunk, milyen helyet készítünk, milyen fontosságot tulajdonítunk életünkben. Pontosabban mennyire hiszünk benne. (Ami azt illeti, hit nélkül egyetlen fontos dolgunk sem életképes.) Vagyis a szerelem sosincs készen – akár egy finom ételt, el kell készítenünk, ha vagyunk olyan szerencsések, hogy találkozunk valakivel, aki megérint minket.

Remélem, lesz időd elolvasni, amit küldtem, vagy ha nem, legalább beszélgetünk róla. Tetszett, amit a szeretet-képességhez hozzáfűztél. Igazad van, amit nem gyakorlunk, el-sorvad, képesség ide vagy oda. De

a „szeretetre” mindenképpen – és hosszabban – szeretnék majd viszsztatérni! OK?

Öllemek: Anna

*

Annácska,
valóban olyan nagy anyagot zúdítotál rám (rémes, szorít a szerelem), hogy kapálózom alatta. Mintha a Niagara-vízesés alatt állnék. Ezt a hasonlatom a Miklós szellemi és tárgyi hagyatékára szoktam mondani. Látad a Niagarát? Még a közelébe menni is csak védve lehet – csuklyás esőköpenyt adnak rád, és egy erre a célra épített helyre vezetnek (persze fizetsz érte), és akkor megdöbbenve állsz. Az élet megszűnik körülötted, Ő uralkodik. A dübörgés minden hangot kizár, elnyom. És lassan ellep a vízpermet (azért is adnak rád esőköpenyt csuklyával). Alatta csak meghalni lehet. Ilyen az életem is. „Mint vízesés, mely elszakadt, önnön robajától.” De majd – hamarosan – kiment a halál.

Emlékszel, a múltkor mondtam, hogy élni szeretnék és meghalni. Mind a kettőt teljesen. És nem lehet. Egyik kizárja a másikat. De csak azért, mert mind a kettő túl sok. Ezek után kérek, meríts egy vödörrel ebből a szerelem-Niagarából: nézd át és írjuk meg a különböző korok szerelmi felfogását. Úgy, ahogy akarod, vagy ahogy látszod. Erre szükségünk van. Ez egyúttal megfelel Márai felfogásának a szerelemtől. Ő egy mondatban megfogalmazta a lényegét.

Azután nézd meg az értelmező szótárban, hadd mulassunk egy kicsit.

Írjak dátumot? Ne írjak? Véletlenül tudom, hogy május 30-a van, mivel az előbb mondtad telefonon. Nem, nem gondoltam, hogy lavina lesz, amit rám zúdítasz. Nem is csak ez, hanem a melléklete, amit összeszedtél, igen nagy anyag. Te jó ég! Hát vannak, akik ma is komolyan foglalkoznak a szerelemmel? Mármost az elmélettel. Persze az irodalom. Nádas Péter a hatszáz oldalas *Emlékiratokban* egyebet sem tesz. De hogyan? És mindenféle szerelemmel.

Öllemek: Alaine

Vig Balázs

Búcsúzó

Életem történései mögé a viszonylagosság kanyarít minduntalan kérdőjelet. Teszi ezt most is, dacára annak, hogy a viharfellegek szépen megfogyatkoztak fölöttem. Felejték. Mindent és mindenkit, levedlem a bőröm, tollpihesúlyú csontjaim rendszertelen halmaza is bizarr illúzió csupán. Szárnyalva a végtelenben, felülről szemlélve az egykori mindenséget, a vonító semmit látom.

Egyszer csak egy felhőre leszek figyelmes, mely zsinórján csüng alá az univerzum mennyezetéről. Karosszéke egy görnyedt alaknak, kinek fején fakuló glória csillog. Közelebb megyek. Talán egy angyal! – reménykedem lélegzetem is visszafojtva. Szeretem az angyalokat, a fantáziavilág szárnyaló, éneklő csodáit, akik még a halálraítéltek könnyáztatta arcát is képesek beragyogni. Törékeny, halott gyermekek kórusa, akik örök megnyugvást találtak a mennyek játszóházában. Ahogy keringeni kezdek körülötte lassan, leszálláshoz készülődve, látom, hogy az emberek istene gubbaszt ott egymagában.

Megszólítom, talán elárulja, mi bántja, de csak egyetlen szót hajtogat: „Tízparancsolat.” Ölében vastag napló, jár a keze, serceg a toll, hiszen minden ember minden tettét le kell jegyeznie. Pontokat fest a nevek mellé, pirosat vagy feketét, és csak akkor derül fel az arca, ha valakit kihúzhat a listáról. Látom az igyekezetét, térde remeg, ajka két vékony csík csupán, és a szája szélén nyelve csücskét is kidugja, úgy szeretné, hogy tökéletes legyen a végeredmény. Mögké settenkedve egy tollpihével csiklandozni kezdem, összerázkódik, de magát el nem nevetné. Fontosabb ő annál, hogy ilyen gyermekteleg csínyre reagáljon. Komor arccal folytatja munkáját, és mikor az orrát veszem kezelésbe, tüszszentenie kell. Zsebkendőért nyúlna, de eddig még egy alkalommal sem volt szüksége ilyesmire; most van igazán bajban, zavarodottan tekinget körbe, szégyenében lángoló arccal fogalma sincs róla, mit is tehetne.

Az időtlen némaságot felfakasztja vidám kacagásom, velem nevet az angyali kar, és az igaz Isten is, ki ezt a kis beosztottat megteremtette. Nem gúny és nem káröröm, ami vezérel bennünket, csak fel akarjuk oldani ezt a szigorú, örömtelen diétát, hogy együtt lakomázzunk és belakjunk szívárvánnyal, az ének és tánc pecsenyéjével.

A halott lány óvatosan – meg ne rémisszen, mégis felébredjek – rázogatni kezdi a vállam.

– Elbóbiskoltál – mondja nagy szakértelemmel, mikor szemem dörzsölgetve lassan magamhoz térek. – Egészen elfelejtettem, milyen is az, amikor valaki alszik.

– Olyan szépet álmodtam – mondom, szememben emlékképek tükröződnek, szívemben keserédes nosztalgia.

– Miről? – kérdi, majd törökülésben helyet foglal a sarokban és várja, hogy kezdetét vegye a mesedélután.

Megszokta már, hogy ha valamibe belekezek, néha magával sodor a mesélés lendülete, és újra keresve borzalmat meg szépet, visszatérek arra a táj-

ra, ahol konfliktusokat, halált vagy csak új helyeket láttam. Ez alkalommal őt viszem magammal, hogy együtt barangoljuk be a fekete-fehér vidéket, amely minden megtett lépéssel színessé válva elevenedik meg. Szegény kicsinek szüksége van rá, hiszen egészen elfelejtett mindent, mi az szeretni, százzal suhanni, és hogy milyen íze van a víznek. Megpróbálom elmesélni neki most is, én is élvezem, nem tagadom, hogy újra átélhetem a pillanatot, mikor szabad lelke kilépve önmagából levetkőzte gátjait.

– Vissza kell térned! – figyelmeztet, ahogy a történet végéhez érek. Meglátva kérdő tekintetem, fanyar mosolyra húzódik a szája.

– Hát nem érted? Kaptál még egy lehetőséget.

Felfogom, amit mond, csak azt nem, hogy ezek hallatán miért nem kerít féktelen boldogság hatalmába. Gondolkodom, és olyan irracionálisnak tűnik a visszatérés lehetősége, hogy elbátortalanodom; vagy talán csak a jobbik énem kerül domináns szerepbe. Ami képes még saját érdekei elé helyezni mások boldogságát.

– Menj vissza helyettem, én csak most jöttem. Az lenne igazságos, ha, tudod, először te, aztán meg én.

– Neked kell menned. Akinek álmában megjelenik az Isten, az előtt nyitva a kapu. Az élők szabad utat kapnak, behajtási engedélyt a túlvilágra, te pedig... te pedig visszatérhetsz.

– Még maradni akarok! Maradnom kell! – a kétségbeesés elkerülhetetlen. Megszerettem ezt a pici lányt, halálában a legbölcsebbet, és ezt a másik éneket, amelyik nemcsak szaladni képes, minden erőfeszítés nélkül szárnyal, és még a legelképesztőbb dolgot is habozás nélkül végrehajtja: amikor csak kedve támad, nevetni kezd.

– Hamar elunná. De különben sem ilyen állandóan. Tudod, ideát is vannak évszakok, és ha rám hallgatsz, nem várod meg, hogy eljőjön a tél. Olyankor mindenkinek meg kell fagynia, és...

– Na és ha van tél, csak eljön egyszer a tavasz is!

– Igen, de akkorra el kell felejtened egy színt. Először a zöldet, a természetét. Erdők, fák és füvek. Még az alakjukat is nehéz megkülönböztetni onnantól. Azután jön a kék. Kifakul az ég, ki a tengerek is. Utána a vörös. Amikor elfelejtetted a meleget, a napot és a szerelmet. Onnantól csak az emlékeidben leszel képes szeretni, de az is egyre nehezebben megy majd. Végül kiégsz teljesen, csak egy üres szellem leszel.

– És mi vár rám azután?

– Csalódott leszel és vigasztalan. Mostani alakodban soha többé nem térhetsz vissza az élők közé. Csak pöröghetsz egyre sebesebben és sebesebben egy sarokban, míg annyira fel nem gyorsulsz, hogy kirepülj a galaxisból. De ezt nem ajánlom, mert akkor sohasem múlhatsz ki igazán.

– Biztosan nem mégis helyettem?

– Én holnapra elfelejtem a vöröset, vele együtt téged is. És különben is, már bevégeztem, amit kellett. De neked még rengeteg elintéznivalód van. Találkoznod kell a barátaiddal, és be kell bizonyítanod az ártatlanságodat. Kicsit furcsa lesz. Az alagútban állítólag mindenki megkattan egy kicsit.

– Miért, mi lesz ott?

– Azt senki sem tudja biztosan. Mindenkinél más és más, de még a saját utazásodra is úgy fogsz visszaemlékezni, mint egy lidércnyomásra.

Sután közeledem felé, nem tudva, most mit is kellene mondanom, tennem, éreznem. Csak át akarom ölelni még egyszer utoljára, hogy emlékezzen rám és önmagára is, erre a különös kapcsolatra. Mikor széttárom a karom, valahol messze pulzálni kezd a lég, a halott lány arca bevérezni látszik, de még sikerül elkapnom a legutolsó pillantását. Talán reményt, hitet sugall, de a féltékenységet apró démonai is elővillannak, ha csak egy pillanatra is. Hiszen ő sohasem térhet vissza az övéi közé, pedig büntetlenül élte le azt a másodpercnyi életét. Én meg!

Most kitárulnak a határok, dőlnek a falak és úszik a padló, valami nem e világi fényben. Visszabújok a testembe. Felsérti az aurámat, eloltja a fényt, ami belőlem fakad. Egy új kor hajnalán magamba szívom a vágyat és bölcsességet. Remélem, lesznek, akik megértenek.

Álmomban mélyen elmerülve búcsúszom a szellemlánytól. A világba, ahol egyedül hagyom gyáva szökésemmel, megérkezik az évszázados hóvihar. Meleg kapucniba burkolózva, jéggé fagyott arccal, tekintettel pásztázom a vihar sivatagát. A távolból a jégkirály alakja bontakozik ki. Néma seregével, mint egy ostorcsapás, suhan felém. Én, a betolakodó, puszta kényszerből állok be a sorba a természet és a pusztulás erői ellen hadakozni. Valójában ez nem az én háborúm, csupán egyetlen cél vezérel. Még egy utolsó pillantást kell vetnem a halott lányra, hogy lelkemből elengedhessem.

Fürkésző tekintetem végre rátalál. Ajkai mozogni látszanak, de a vihar és a sereg menetelésének robaja elnémítja suttogását. Rohanni kezdek felé, három nap, három éjjel tart az utam, és nem csökken a távolság. Amíg én emberpróbáló erőfeszítéssel közeledem felé, ő megkísérel feltápászkodni a hóból. A jég királya azonban visszatartja. Koronát közelít szőke, hópelyhek borította feje búbjához. A pici lány minden világnak a királynőjévé válhatna, a jóság és az ördögi törékeny vonalán. De ha elvállalja ezt a címet, elfogadva, beteljesítve küldetését, meg kell hogy tagadja emberi múltját. Engem is.

Kifogytam a szuflából. Térdre ereszkedve, légszomjossal küszködve köpködök magam köré, messzire fröcskölve testem mérgét, váladékát. Lassan olvadni kezd körülöttem a hó, de nem bukkannak elő meggyötört, halovány fűszálak. Egyedül a puszta semmi, ami menedékre talál az álmom világában. Ahogy kifordul önmagából, felőrli a mindenek hatalmát.

A legutolsó pillanatig halogattam az indulást. A halál katonái is visszavonulót fújva, fejvesztve menekülnek a gyilkos csata színhelyéről, amit, mint évek óta mindig, most is uralmuk alá akartak vonni.

A kislányhoz lépek, repedezik alattam a jég a feledés feneketlen tavának tükrén. Törékeny testét az erdőlakó állatok tetemei borítják. A viharban hozzá menekültek védelemért, állati ösztönük tőle remélt melegséget. Most némelyikük megfagyva, mások megperzselődve vagy nyúzottan óvják úrnőjüket. Ez az őszinte királyság. Amit a fagy ura nyújtani tudna, csak a legviszontagságosabb rabszolgaság lehet.

– Nem látlak – suttogja, míg körbe-körbe tekinget.

Pedig itt vagyok, szeretném üvölni, de nem hallok még a saját hangom sem.

– Vigyázz magadra, és akkor tavasszal végre megérkezhettek.

– ...

– A túlvilágra, nem arra gondolok, ahol már jártál, hanem az igazira. Az csak álca volt. A Mennysországot senki sem láthatja meg addig, amíg megkérdőjelezi.

– ...

– Nem hallak, és jönnek. Megint jönnek. Pár perc, és itt lesznek. Neked most menned kell. Nyisd ki jól a szemed!

– ...

– Ez a világ itt nem fontos, csak a képzelet játéka. Neked ott kell helyt állnod! Azt kell megismerned és jobbá tenned. Ja, és a legfontosabb, soha, de soha...

– ...

– ...

– ...

*

– Gyorsan, doktor úr, beszél! Magához tért!

Indul a vonatod

Akkoriban történt, mikor utazgatni kezdél, én meg olyan vadakat álmodni. Minden maradt a régiben, miért akartunk volna változtatni bármin is? Mégis tudtam, más mostantól a fény, és szobánk falai sem nyugtattak többé. Valami megtört, de leheltük továbbra is szerelmes szavainkat egymás felé. Te főleg ígéket és néha, ha igazán megerőltetted magad, egy-két satnya főnevet. Én jelzőket és sok száz hangulatfestő és fokozó és forró és bódító szót, hogy egy percre elámuljak tőlük én magam is. Hogy visszanézhessek a kulcslyukon át a múltba, mely tiszta, mint a hó. Csak megtisztult, intem higgadságra önmagam. Ami akkor kínzott, múltó hóbortnak tetszik, és egy-egy félszeg felém lövellt mosolyod a Mennysországot hét tornyának tűnik most.

Csendben öltözöm. Nem vár vasalt ing, fényesre pucolt cipő. Otthonunk is magam hozom rendbe. Telik, múlik az idő, újabb és újabb tennivalókat keresek. Könyveinket lapozgatom és a naplót, melyet ketten írtunk a múlt ősszel, hogy el ne feledjük kicsiny, tűnni akaró mindennapjainkat. Ügyetlenségemben leverem a régi cipősdobozt, melyből millió fénykép hull a lábam köré. Tűnődve kotorászom köztük. Fekete-fehér és színes, ez vízszintes, az megint más. És itt van az a néhány félresikerült, amelyeken csókolózunk, nem törődve senki másal. Egyiken épp csak a homlokom látszik, a másikon mintha nem is lenne testünk. Mégis, ezekkel babrálok a legtovább, és nem azoknál időzöm, melyeken új ruhádban kacsintasz rám. Rám, vagy bárki másra, aki kezébe veszi a képet.

Nagy sebbel-lobbal kicsörtetsz szobádból, ingerülten kéred, siessek már egy kicsit. Belekezenék, hogy emlékszel-e, amikor amellet a víztározó mellett sétáltunk, és olyan kíváncsian sütött a nap, tél volt, csípős január, csoszogtunk új cipőinkben és nevetve vártuk, hogy orra bukjunk. Cipőink a szekrény mélyén, jaj, megkoptak már, mi lesz velünk a közelgő télen, hogyan maradunk meg egyensúlyunknál?

Némán hallgatok, bólintok a szavaidra, ma nem értenéd meg ezt az érzélgést. Futó csókot lehelnék fejed búbjára, de kitérsz előlem, megfordulsz, talán észre sem veszed közeledésemet. Meleg pulóvert húzok, kint hideg lesz, gondolom, pedig szélcsendesnek látszik a táj az ablakon keresztül. A csalóka időnek azonban én már nem hiszek.

Lassan indulnunk kéne, indul a vonatod. Figyelmeztetlek, te a tükörből rám nézel és látom a szemeiden, legszívesebben rám ordítanál, ne nyaggass már annyit!

Sminkedet tökéletesíted. Rúzs és szájfény, szempillaspírál, púder, pirosító, alapozó és kölni, a férfilelek számára érthetetlen valami az eszköztáratok, nem értjük, mi szükségetek minderre, de csendben rátok hagyjuk.

Tekintetem megakad a ruhádon.

– Ebben jössz? – kérdezem halkan.

– Persze hogy ebben! Miért, szerinted viccből aggattam magamra?

Ezt viselted a megismerkedésünk napján, az első randevún, melyre szokás szerint késve érkeztem. Én is csak nagy ritkán láthatlak benne, évfordulókon és néhány meghitt születésnap vacsorán kívül nem vetted fel sohasem. Ez a ruha kettőnké, így gondoltam mindig. Most a távoli rettegett ismeretlen szemei is azzal a látvánnyal találkoznak majd, ami engem egy életre megbabonázott. Akarva-akaratlanul bár, de végérvényesen berántod magaddal az életünkbe.

És ahogy tekintetem elidőzik rajtad, most veszem csak észre, ilyen szép már régen voltál. Nekem valahogy mégsem tetszel. Kíváncos vagy, épp csak annyira, hogy nyálcsorgató idegenek fürkész szemei időzzenek el rajtad. Csakhogy én már régóta nem azért szeretlek, mert nő vagy. Valami egészen más is lakozik benned a minden kétséget kizáróan gyönyörű álarcod mögött. Ez a valami kortól, nemtől független. Ez a valami a tény, hogy engem szeretsz, hogy nekem rendelted magad, ahogy én is ezt tettem. Ez a megfejthetetlen szépség, ami örökre szól, amitől embernek nevezlek, és én is azzá válok. A csoda, amit elszorítasz harisnyáddal. Egy percre még rám mosolyog, aztán kihuny szemedből a lángja a festék alatt. Apró ajkaid is, amelyek olyan igazan vallották, hogy miattam és értem élsz, most csábmosolyt lövellnek felém, kacéran és kihívón, minden ízükben nőiesen. Ez a száj engem nem hív csókra, rakd csak a kirakatba, a többi mellé. Nem nekem szól ez az egész jelmezbálosdi, nekem nem kell a kikent bohóc!

Kábultan hátrálok ki a fürdőből, erkélyünkre lépve cigarettát gyújtok, és el-tűnődöm a naplementében. Lassan a város alá bukik a fény, a meleget és értelmet adó. Várom az éjjelt.

Mire mindennel elkészülsz, már késésben vagyunk. Az utcán tipegsz melletttem, kezemben a csomagjaid, kezeden a kezem. Azután kezeink a zsebünkbe vándorolnak. Nem beszélgetünk.

Még egy perc, és indul a vonatod. Megölelsz, sietsz haza, ahogy csak tudsz, búcsúképp ezt ígéred. – Szeretsz? – kérded futólag. – Szeretlek – mondom (mit is mondhatnék). – Én is szeretlek – feleled. Megcsókollak, elhúzod az arcod. A rúzs sértetlen marad. Hát akkor egy hét múlva.

A szerelvény kigördül a peronról, én még maradok kicsit a szitáló esőben. Volt kedvesed alakja táncol lelki szemeim előtt. Azok a végeérhetetlen telefonbeszélgetések, amiket éjszaka folytattok mostanában. Azok a levelek, amik a postaládában várnak, de nem nekem címezték őket, a feladó neve mégis is-

merős. A levelek, melyeket fehéreneműs szekrényed fiókjából halásztam ki a minap. Az arcod, amelyen kimúlt a szerelem. Az arcod, amely enélkül a szerelem nélkül is éppen olyan szép. A kényszerölelés, mellyel sikerült megölnöd.

Éjszaka van, a pályaudvart elhagyom. Azon gondolkodom, hogy annak a férfinak a címét sem tudom, pedig szükségem lesz rá, mikor gyorspostán utánad küldöm a holmidat.

Hát persze, én is szeretlek.

Álomkeltő

Évekkel ezelőtt, szeles őszestéken a kertünk végében tábortűz köré kuporodtunk. Akkoriban, míg a pattogó, vad táncot járó tűzbe bámultam, révületem vadregényes tájakra kalauzolt.

Azokban a pillanatokban ezer álmot láttam, suttogva peregtek az évtizedek lelki szemeim előtt, fényes lehetőségekkel kecsegtetve. Hadvezér és milliárdos voltam, meg vidáman nótázgató utcaseprő, utóbbi inkább csak hóbortként. Azután kardot, fegyvert, seprűt hátrahagyva miniszterré, királlyá váltam. Parancsoltam, kormányoztam. Vásott, kicsi kerti székem gépkocsivá változott, úgy szeltem át sok száz országhatárt, aztán nagy hajómon tengert láttam, nem csak az ócska Balatont. Tengeralattjáróm kapitánya is magam lettem. Pár rabommal fűtőrésszeve sellőket néztünk és fodrozódó vizek mélykék birodalmát.

Később fülemből csapva varázssapkám kőborolni kezdtem, és minden munkát elvállaltam pár fillérért és néhány lyukas garasért, hisz a fizetség mit számított! Pipámat jól megtömve, mélyhang-dörmögőn bútort fabrikáltam. Asszonyra, dús keblű nőszemélyre tekintet sem vetettem. Fűtyszóm kísért magányos, boldog utamon, és ha egy koldust láttam, ki ideig-óráig elszórakoztatott zenével, táncsal, bábbóhóccal, nem fukarkodtam, és fizetséget kapott, nem alamizsnát.

Álmodozásomból pislogó szemhéjam és olykor apám borszagú szavai rántottak vissza a valóságba.

Anyám némán vont magához, így kímélve szélről, betegségtől. Mellei közé vackoltam be fejem, onnan pislogva apámra, aki kortyolva borából – mely savanyúbb, mint az ecet – tovább beszélt.

– Nem fenéki tejfel az élet! – nyögte két slukk között és cigarettája elhamvadt. – Bizony mondom, tanuld meg fiam, az éhség nagy úr, talán minden királnál nagyobb!

Összenéztünk anyámmal, emésztgettük szavait. Rám mosolygott, megcírógatta arcomat, majd csitítón apámhoz szólt:

– Hagyd, hiszen gyerek még, ráér megtanulni, mi az élet rendje!

Közhelyeink puha takaróként burkoltak körül. Apám mormogott, szürcsölgette borát, és egy újabb cigarettára gyújtva lassacskán elcsendesedett. Tovább bővültük a tüzet, ki-ki a saját álmaival nézett ismét farkasszemet. Anyám új ruhákat, általa tán nem is érintett gyöngysorokat idézett. Apám az étellel harcolt szakadatlan, és én néha féltem, mikor vasöklével a levegőbe csapott.

Szorosabban öleltem anyámat, azután vágálmaim paplanát mélyen szemembe húzva szép meséket teremtettem, amelyekben nem úr az éhség, és

apám is nyugton tanyát verhet egy árnyékot adó fa lombkoronája alatt. Akkor elhatároztam, megóvóm őket. Ha felnövök, anyámat gyöngysorral, apámat békességgel ajándékozom meg, magamat pedig az ajándékozás örömeivel.

És azt is megfogadtam, nem felejtsem el őket még akkor sem, ha netán a város csillámfényei elcsavarnák a fejemet. Ragaszkodtam a szívem mélyén rejtegetett emlékképhez a hevenyészett tábornúzról, amely a pompánál melegebb, vagyonnál emberibb volt, és örökre az is maradt. Legféltettebb kincsem, a paráztatáljű átjáróház álmaim birodalmába.

Betörhetetlen tűzünk képviselhetette egyedül szegény sorsunk szabadságát. Begyűjtani olyan könnyű volt! Hófehér, zörgő papír gyűjtősként, a tiszta lelkiismeret, két kőből pattanó szikra, a bizalomé, bölcs kivárás és vágyak, melyek a lágy szellőt zavart viharra, a háborgó óceánt búvópatakká varázsolják. Hányszor, de hányszor fohászkodtam a jóistenhez, őrizze a tüzet, esőcseppet üldözve a láthatárról, hogy a láng örök tánca el ne mosódjék!

Teltek-múltak az évek. Az évszakok szakadatlanul át- meg átrajzolták körülöttünk az erdőt. Levelek hulltak, a kopasz ágakat zúzmara ölelte körül, aztán rügyek pattantak és a lombok újjászülettek. Csak mi maradtunk egy helyben, néma hármas, változatlanul. Az erdő őrei, akiket vigyázott a rengeteg.

A lángokat csodáló kábulatomban egy tenyér meleg simaságát éreztem, amint végigcírógatja tarkóm. Oldalra tekintettem, és egy lánnyal találtam magam szemközt. Mosolygott rám és hozzám bújt, szinte el sem akart engedni. Egészen addig didergett, de a közelségemtől feloldódott. Nem kérdeztem a nevét, ő sem ismert engem igazán, mégis békében üldögéltünk így négyesben.

Azután apám alól kifordult a farönk, amelyen üldögélt. Egy mély sóhajjal búcsúzott tőlünk, majd utat tört magának a magány felé. Az ösvény két oldalán az erdőlakók álltak díszőrséget, míg alakja az erdő sűrűjébe cammogott. Agancskoronás szarvasok tisztelegtek, farkasok vonították a holdat, és az énekesmadarak dúdolták az éjfél rekviem-zenéjét.

Ekkor anyám szíve megszakadt. Könnyei mosdatták meg arcát, mikor a tűz mellől felpattanva apám után futott. Egy foltozott kis batyut szorongattak remegő kezei. Apám elemózsiája, amit elfelejtett magával vinni.

Az ösvény széléhez érve elállták útját a szarvasok. Az erdő lakóinak torkából harci indulók harsantak. Apám utolsó vándorútjának a természet rendje szerint kellett zajlania. Tudtam, ezek a vadak inkább széjjeltépnék anyámat, semhogy megengedjék, beavatkozzon az isteni akaratba.

Apám felszegte fejét, amit ez idáig a kócos avar képe ígézett meg. Léptein szélére az állatsereg visszatorpant. Tisztelték a halottat. A tisztás szélére lépve apám átvette a kis csomagot anyámtól. Szeretettel nézett a sírástól véres szempárba. Összekulcsolták a kezüket, finoman megcírógatták egymás arcát. Anyám a védelmező, békés szempárba nézett, és apám ekkor megcsókolta a halovány ajkat. A csók halálosnak bizonyult.

A tűz meglobbant, szellő borzolta végig a testem, mikor szüleim árnyképe besurrant a rengetegbe.

Ketten maradtunk, és én nyugtalanul néztem páromra. Gyengéden vont magához, így kímélve szélről, betegségtől. Mellei közé vackoltam be fejem, és figyeltem a tüzet, amely méltóságteljesen tornyosult fölénk.

Nyilas Atilla

Egyunyári jegyzetek

Tudatalatti

*A Vízimalom fogadó teraszán.
„A pörköltömnek lőttek.” Esetleg
gulyást kérjek répa és lé nélkül?*

*Nem. „Sertésszelet Jóasszony módra.”
(Tudat alatt Ildi miatt? – Amit
ő rendelt: bakonyi zsványpecsenye.)*

Bakonykoppány

*„Hoppá! Bakonykoppány! Fú
de jó kis pogány neve van!”
– mondta feleségem vezetés
közben jobb öklét*

*rázva, s mivel a helységnév-
tábla után kevéssel feszület
áll, még ugyanazon lendülettel
keresztet is vetett.*

Karácsonyi Zsolt

Ámor háborúi

X.

*Ámor halála? én vagyok Ámor,
oly távol már a háborúságtól,
csak nézem, hogy a test a testhez
hogyan illeszkedik – most ereszd meg,
és fogd vissza magad megint.
Csak Ámor, aki megint téged,
és Ámor, aki megint téged
kíván Földnélküli Johanna,
a helyzet az megint csak alma.
Mert nem győz le a föld hatalma
senkit, aki az égbe téved –*

én magamévá teszek téged.

XI.

*Legyen a föld az égbe nyúlt ág
előtt kinyíló szomorúság,
legyen a gyémántszerű frigyben
jelen levő az igen és nem,
én megkereslek, hajlok hozzád,
ahogy a zöldbe burkolt ország,
ahogy a széna közt a tölgyek,
a színek hangja én: vörösbegy,
és megtalál a túli tónál
az agy s a szív közötti tornán
ami már rég nem érdekének:
Johanna, én szeretlek téged.*

Pollágh Péter

Ideáció

1. *A valódi Olymposon
fogalmak ülnek.*
2. *Ideációba kerülni annyi,
mint Olymposra jutni.*
3. *„Nem tudhatom, hogy másnak
e tájék mit jelent...”*

Hideg címen

Zsávolya Zoltánnak

„A forma smokkság” (Thomas Mann)

„Odi profanum vulgus et arceo”

*Memorizál: „romantikamentes”,
memorizál: „morál” –,
és érzi magát.
Érzi magát a könyveivel
küszködve – felültetve.*

*Pedig megmondták: tüneteik lesznek,
mert több, és Varázshegyről
lemenni formát nem talál.*

Életvezetési probléma

*Fönnakad a cselekvés
a mondat igazán.*

Hippokratészi

*„Tehetségtől az ölésig
ne jussak el!”*

Loschitz Ferenc

Ősz végi park-idill

*November súlyos kőkeresztjét
láncolják barnuló napesték –
bámuld, az őszi parkban, itt;
Jézus teste fonnyadt levélbe
gyolcsosva marad meg a télre:
nem mozditja a karjait.*

*Már ő se moccan. Milyen tél lesz?!
Nincs száz méter, ahol a kertes
házak kezdődnek: szűk tetők
szorulnak az avarhalmok nagy
bátterébe. S az őszi leroskad,
majd meghal. Mindenek előtt.*

magolcsay nagy gábor

(pocsolyák tenyerén)

*pocsolyák tenyerén nyöszörögnek az árvák
az eső még meleg
mint a leányanyákban térdelő büntudat
de már fejembe cintányéroz a pávaszemű ős
a híres zeneszerző mogyorófája
szádkásan tartja a világot
aztán egy pillanatra megtorpan az evolúció
és eljön az utolsó kézfogás*

beszédhasadás és reinkarnáció

*talán a relációk a boldogság alkatrészei
talán a büntudat
esélyt keresek és feloldozást hiába
fejem alól hazaindul a nyár
és még imádkozni sem tudok*

Jelentés a Vizes utcából

Bizonyosan a városszépítőik naiv buzgalma hozta létre M. városában azt a különös természeti alakulatot, amely föld alatt is van meg föld fölött is, folyik is meg nem is. Surrogása éjjel-nappal hallatszik, holdtöltekor pedig megárad a föld alá süllyesztett nedves homokfolyam. Polgári neve – Vizes utca, és kétségségesen igyekszik megfelelni feladatának: hátán hordozni templomtornyot és lakóházakat, zord rendeltetésű középületeket. És hogy a dolog még sincs igazán rendben, arról a megállíthatatlanul terjeszkedő hajszálrepedések és a rejtélyesen el-eltünedező apró tárgyak, kalandorkedvű macskák tanúskodnak. Városerősszerűen nyilván gondot okozó jelenségegyüttes ez – az író azonban el se képzelhet nagyszerűbb háttérrel novellafüzére számára. Különösen olyan író, aki évtizedeket töltött a képzőművészet bűvöletében és művelésében, aki számára a világ színeiben, anyagokban és építményekben nyilatkozik meg. Színek pompázásában, anyagok tobzódásában, épületek fennállásában és dicső telen elmúlásában.

Mintegy kétszáz éve surrog, tűnik el meg elő ez a rejtélyes folyam, éppen annyi idő óta, amennyire egy család emlékezete visszanyúlik a múlt kódéba. A Vizes utca betemetett föld alatti folyama mintha maga volna a láthatatlan Idő, amely vak szemével mégis mindent lát, és halk mormolásával emlékezteti lakóit, hogy sárra és homokra épült ez az árnyékvilág M. városában, és ezt mindenkinél tessék tudomásul venni!

A magyar alföldnek ebben az átlagos mezővárosában, ebben az átlagos polgárcsaládban semmi rendkívüli esemény nem történt az elmúlt kétszáz évben. Semmi olyan, ami ne történt volna meg akármelyik másik, kisebb-nagyobb mezőváros átlagos családjában. Jámborné Balog Tünde azonban valahogy ismeri a titkot: tudja, hogy a jelentéktelen események örök emlékezetű példázatok hordoznak, hogy az egyszer megtörténtek makacsul tovább élnek a család emlékezetében, hogy a helyszínek (romos kerítéstövek, lugasok, padlások és társaik) őrzik azok emlékét, akiknek a szava-éneke egyszer közöttük elhangzott, akik árnyéka egyszer rájuk vetődött. A Vizes utca természetesen halálra ítéltetett a kiásás és betemetés pillanatában, mégis éli gondtalan életét, és nem nevetnek, szeretnek vagy sóhajtoznak se többet, se kevesebbet a benne lakók, mint más városok más utcájában. Sőt, talán tudatosabban, talán érzékenyebben élnek mindennapjaikat, mint azok, akiknek a talpa alatt meg se mozdul a sziklakő vagy az agyagréteg.

A család mintha maga volna a múlt, a történelem. Erős férfijai, gyöngéd asszonyai, kortalan nénijei nemzedékeken keresztül őrzik az emlékeket és adagolják az utódoknak, és elégedettek, ha akár csak egy töredéket, egy adalékot, egy mondatot is továbbadhatnak a roppant fontosnak tartott semmiségekből. A valódi történelem persze folyik a háttérben, a városban is, meg a családban is. Mindig vannak formálói az eseményeknek, és mindig vannak elszenvedői az eseményeknek. Az utódok aztán hol elfelejtik, hol unják az ősök történetét, de a megtörtént esemény csak odapárolódik a legendák sajátos ízei és hangulatai

közé, valamennyit minden utód kap és megőriz belőle. S ha az ősök története el is homályosul, a maga történetének megőrzésére a kedv tovább él és tovább munkál benne öntudatlanul, vakon is hordozva a múlt-jelen néma tárgyait, mint a Vizes utca sárpatakja.

Hát persze, az ősök, elsősorban ők a szereplői ennek az árnyakból és gesztusokból szótt tarka kompániának. Meg a szomszédok, az utcabeliek, a város hajdani notabilitásai, akiket az elbeszélő kedvű író mai emlékei nyomán lefest, akire még emlékszik gyermekkorából, akikre a gyermekkorbeli krónikások emlékeztek, vagyis mindazok, akik az elmúlt száz-kétszáz évben éltek, beszéltek és cselekedtek M. városában. Aki tett okosat és hasznosat, gazemberséget (mert az emlékezet nem felejt ám!), vagy olyat, ami megdobogtatta a mindenkori fiatalság szívét, a fiatalság aztán továbbmondta, megöregedvén ki is cirkalmazta azt a fiatalkori... botlást, bakugrást, ki emlékszik már pontosan?! És sorra-rendre előkerülnek mind a házak, ahányszor tönkrementek egy-egy öreg tulajdonos kezén, és ahányszor megújultak egy-egy új gazda jóvoltából. A sarki trafik, a kocsmák, a házak, ahol a család különböző tagjai laktak, aztán egymáshoz költöztek, aztán helyet cseréltek, jaj, de sok mindent kell megőrizni az embernek. És persze a templom, amelyiknek a tornyát hatalmas erdélyi vörösfenyő gerendák emelték a magasba, aztán földre szálltak ezek a gerendák, és az istenháza falát kezdték támasztani, hogy a repedések ne növekedjenek tovább a kőfalon. És megemlékeznek még a derék (és néha egyáltalán nem derék) négy lábúakról is, különösen a kutyákról, akik hűségükkel, vad üvöltésükkel, kerítést szagató hevületükkel, ölbe ejtett fejükkel annyira részesei voltak és maradtak a házban lakók életének.

Különös, egyéni hangulatú történetek Jámborné Balog Tünde novellái. Inkább mondanék víziót, felidézett látványt, amely egyszerre hiteles bizonyítékot szolgáltat a múlt mellett, és mégis olyan bizonytalan és szivárványos, hogy érintésre talán szét is pattan. Nem érinteni, hallgatni kell őket. Az olvasó magában is igyekezzék fölépíteni a látványt. Vagy még inkább: elsajátítani a múltból az emlékek segítségével való képírás művészetét. Harmincnál több novella helyezkedik el a füzéren, logikai láncolat aligha határozza meg a novellák pontos helyét, kevés az események szigorú egymásutánja. Minden lehetséges alkalommal elmondja (kissé persze mindig kiszínezve) a Vizes utca geológiai sajátosságát, de újra és újra bemutatja a már másik novellából ismert szereplőket is. Őket is mindig egy picit másképpen – így teszik a nagy mesemondók is. Megosztja velünk híreit két fontos személyiségről, akik természetesen kiváló és derék férfiak voltak, emellett jók is, és a város évszázados üdvén munkálkodtak. Ők voltak: a Földmérő és a Prédikátor, így, nagybetűvel írva, de meg is érdemlik. A Földmérő megszerkesztette a meridiánt, amely máig bizonyítja, hogy M. templomtornyában húzódik a világ tengelye, a Prédikátor pedig följegyezte s híveire hagyta mindazt a tudást, megsejtést és vágyakozást, amit ők ketten barátságuk meghitt perceiben kigondoltak és elárultak egymásnak: a Földmérő és a Prédikátor.

Nosztaglia támad az olvasóban, hogy minél tovább sorjázzon a novellafüzér e hétköznapiságában is megkapó történetekkel, de még inkább talán azért, hogy a magunk városát, utcáját, családját és csatolt részeit is képesek legyünk ilyen sokszínűen, ilyen megelégedett formában és anyagban látni. Hogy elhigy-

gyük: magunk is részesei vagyunk a saját élmény- és emlékfolyamunknak, csak el kell kezdeni szólni a szálakat, mondani a mondatokat, mozdulásra buzdítani a képeket.

És akkor egy szörnyű sejtelen vesz erőt az olvasón, bizonyosan a regélőn is, amit végiggondolni se mer, kimondani pedig még kevésbé! Mi lesz ezután? Mi lesz akkor, ha az utca ódon házait letarolja a buldózer, ha a kétszáz éves sarki trafik helyén videókölcsönző nyílik, amelyet az ellenérdekelt cég felgyújtat, ha a házőrző kutyát megmérgezik, ha a szétrebbent rokonok sem eladni nem tudják a romló családi házat, sem összegyűlni nem hajlandók benne? És ha a templom falán olyan szélesre terpeszkedik a repedés, hogy szétszakad a ráragasztott cigarettapapír?

(Jámborné Balog Tünde: *Árapály a Vizes utcán*. Széphalom, Budapest, 2005)

Lukáts János

Teremtő művész a színpadon

A művészszerp Szarka Tamás dalszövegeiben

Kétféle művészszerpet ismerünk: a teremtőt és a kivitelezőt. Míg a teremtő művész a tervező szerepét ölti magára, addig a közönséggel többnyire a kivitelező, azaz reprodukáló típusú művész kerül közvetlen kapcsolatba. Szokatlan, ha a teremtő művész egyben kivitelező is.

Amennyiben általa megírt dalt ad elő és nem improvizál, a teremtő művész is kivitelezőként viszonyul művéhez. A közönséghez azonban másként hajlik: ő nem egy másik művész „üzenetét” közvetíti, hanem... Hát éppen ez a művészetelmélet egyik nagy kérdése. Mit közvetít a művész? A kivitelezőhöz képest a teremtő művész saját tapasztalatából tudja, hogy műve a teremtő hatalommal való azonosulásból született.

A teremtő művész – műve előadása közben – képes arra, hogy a mű teremtődésének idejét emlékezetébe idézze. Az előadást ez a lélekben megidézett emlékezés az „eredetre” teszi mássá. A mű eredete – a teremtő művész számára – az alkotói folyamat tapasztalatára való emlékezőként van jelen, míg a kivitelező művész esetében képzeleti tevékenység révén (már ha egyáltalán ez esetben jelen van).

A teremtő művész a teremteni serkentő lelki hatalmat közvetlenül képviseli. Ő tapasztalatból tudja, mit jelent teremteni, mit jelent a teremtésre várakozni, és mit jelent ihletett állapotban alkotni. Ő tapasztalatból tudja, és nemcsak elképzei, mit jelent a teremtés hatalmának átadott sors, hiszen éppen ezt a sorsot éli. Amikor művét közönségének előadja, önmagán ezt a sorsbéliyeget is felmutatja.

Eredet és sors az éppen előadott mű háttéréből (rejtékéből) szólal meg – nem különálló módon, hanem éppen az előadásnak kölcsönzött különös fény által.

Milyen művészi szereplehetőségeket és miképpen él meg, illetve ábrázol Szarka Tamás az *Éghymese* című 2004-ben megjelent Ghymes-album tanúsága

szerint? Kiemelvén fontosnak érzett részleteket elsősorban a *Tűz, víz* című dalból, ezt a kérdéskört igyekszünk lehetőség szerint minél teljesebben bejárni a következő oldalakon. Az elemzés célja a kérdés fogalmi megközelítése. Nem tudhatjuk pontosan, hogy az adott művész, akinek a műveiből kiindulunk, mit él meg. Saját bevallása szerint is kettős a viszonya dalaihoz: egyrészt „alanyiak”-nak tartja őket, olyanoknak, amit a megtapasztalásokkal teli élet súg, másrészt mégsem a kifejezetten sajátjának nevezhető életproblémák ihletik, azok „nem ide vetülnek”. Úgy gondolom, ezt a kettősséget a személyes én és a művészi mély-én fogalmi megkülönböztetésével lehet kifejezni. Ebből a megközelítésből pedig az következik, hogy az ihlet és az előadás során a személyes én nem „csak” olyan élményekkel találkozik, melyek az emlékezetből nyomulnak előtérbe, hanem olyanokkal is, amelyek ős-emberiek (archetipikusak). Az ős-emberi, szunnyadó tartalmakat hevíti fel és telíti vérrel a megélt élet magas hőfoka. „Órák alján ér ha dobban, / Vérbe csurran annyi idő.” (*Kalapács*). Az így létrejövő varázskör – egyéni és közösséget alkotó, a mát élő és a történelmet megalkotó lélek találkozása – vonzza a közönséget, hiszen benne a lét ugyanerre az egyesülésre vágynak.

A következő oldalakon megpróbálom kiemelni azokat a vonásokat, melyek a színpadon álló teremtmény művész szerepéből olvashatók ki. Ezek a vonások a szerep fogalmából következnek. A fogalom pedig a ténylegesen megélt élethelyzetből. Az elemző bevallja, hogy maga is – bizonyos mértékben – a színpadon álló teremtmény művész kategóriájába tartozik. Ebből következően mondanóját saját tapasztalatából is meríti, bár sokat bíz a képzeletre is, mellyel empátiásként megkísérel belehelyezkedni egy ilyen szerep teljességébe. A fogalmi kifejtés követeli e teljességet, de csak mint távoli célt, mely irányt mutat. A teljesség vezérlőkategória, a gondolkodás – és persze az élet – vezérlője. Mindig mint távoli van jelen, mindig mint ábrázolhatatlan – de ekként mégis mindig mint a legvalóságosabb hatalom.

Tűz, víz

*Azt hitték, fáradok,
Szép világ szagától olvadok,
Hadd már, nem alkuszok,
Húsevők hiába lesnek itt és lesnek ott,
Nem érzik, hogy nem érzik, nélküled
Nem is vagyok.*

*Azt hitték, harcolok,
S minden véleményen túlvagyok,
Ennétek, itt vagyok.
Kényelem kitárva, húsom itt és húsom ott,
Nem érzik, hogy nem érzik, nélküled
Nem is vagyok.*

*Tűz, víz a kezébe',
Százszor megígérte,
Úgy se vége, úgy se vége.*

*Mégis megy a mélybe,
Látod: megigézte,
Vissza, vissza, vissza nem kapom.*

*Vágyom a vágyatok,
Álmodom sosem volt álmotok,
Boldogság rajtatok,
Hónapok hiába lesznek itt és lesznek ott
Nem érzik, hogy nem érzik, nélkülöd
Nem is vagyok.*

A művész, akiről azt hiszi a közönsége, hogy... („Azt hitték, fáradok”). A művész kiszolgáltatott közönsége élénk reakcióinak. Úgy kell élnie és alkotnia, hogy művei és személyisége – mivel reflektorfényben áll – folyamatosan megítéltetnek. Miközben a teremtő hatalom felé haladván egyensúlyoz végenincs hosszú kötelén, ezen ítéletek hol jobbra, hol balra lökdösik. Aztán már akkor is hallja hangjukat, ha történetesen éppen nincs mit hallania. A teremtő-világ-lélek kapcsolatba benyomul a közönség, ez az ezerfejú képződmény, amit felerészben éppen a művész hozott létre maga körül. Hiszen szüksége van rá, nélküle semmi volna.

A művész, aki a fáradás rémével küzd. Nincs biztosíték arra, hogy az ihlet mindig ugyanolyan hőfokon lángol. A művész többnyire átadatik az ihlet öntörvényű megjelenésének. Persze dolgozhat érte, sőt hiheti, hogy a befektetett munkát a teremtő hatalom – akitől az ihlet ered – áldozatként értelmezi és érdemként tudja be. De mindig bizonytalan, hogy az érdem kergette kegyelem megadatik-e vagy sem: „Kapna-e tőlünk annyi kegyelmet, / Mint amit érdem annyira kerget?” (Érdem). Logikus volna, hogy a művész a teremtés, az előadás és az érvényesülés fokozott feszültségi állapotaiban hosszú távon elhasználódjék. Logikus volna, hogy a test öregedésével együtt a teremtő tűz, az ambíció is lohadjék. Logikus volna, hogy a beérkezett művész, aki anyagilag is helyrezökent, megelégedjék, és átadja magát a „szép világ” élményének. Amikor a művész a fáradás rémével küzd, a természetes folyamatok ellenében lép fel. Hiszen, ha természetes, hogy egy szikra lángra lobban, az is természetes, hogy idővel kialszik. Hacsak... Hacsak nem lobbantja lángra az egész világot, ami persze, ahogy mondani szokták, szintén benne van a pakliban. Ez, mint eszkatologikus esély, azt jelenti, hogy az embert teremtő lélek az evolúciós fősodor áramába jutván, maga is átalakul. Ami hátulnézetből „új ember”, az előlnézetből „emberen túli”...

A művész korrupciónak van kitéve. „Azt hitték, (...) Szép világ szagától olvadok”. A teremtő kedv fáradhat attól is, ha a művész nem érvényesül, és fáradhat attól is, ha befut. Az érvényesülés társadalmi rangot és anyagi jólétet hoz. Mindkettő kísértés. Kiderülhet, hogy a művészt erősebben fűtötte a rang vagy a jólét iránti vágy, mint maga a teremtő hatalom. Kiderülhet, hogy személyes céljainak elérésére használta azt a tehetséget, aminek valódi célját nem határozhatja meg. A művészet célja – az a hatás, amit a befogadó lelkekben, illetve e lelkeken keresztül a történelmi időben és térben kíván kelteni – legjobban, ha rejtve marad az alkotó személyiség előtt. Talán nem is lehet megismerni.

Vagy ha feltételezzük, hogy megismerhető, akkor sem lehet elmondani értelmes nyelven, félreérthetetlenül. Szentséggel mélyen átítatott gondolat és érzés ez: a művészet célja rejtőzködő, rejtőzködéséből előlépni képtelen. A művész addig „valaki”, amíg rang és jólét (föld) a lelkébe ültetett teremtmő magot (ég) táplálja – és nem fordítva.

A *művészi dac*. „Hadd már, nem alkuszok”. A dac egyfajta szembehelyezkedés. Kitartás valami mellett még akkor is, amikor támadó pengékkel néz farkasszemet. A dac lehet a legmélyebb értelemben vett hűség kifejeződése is. Művész esetében az a meg-megújuló döntés, hogy műveit a teremtmő hatalom által szólíttatva hozza világra, a kísértések dacára kitart elhatározása mellett. A kísértés a fentebbiek értelmében a „szép világ szaga”: rang, elismertség, anyagiak. Ha valami azt súgná a művész lelkében, mindezt azokért a remek művekért kaptad, melyeket eddig alkottál, mátol nyugdíjba vonulhatsz – akkor az a kísértés hangja volna. A kísértés mindig arra csábít: ne folytasd utadat. Szakrális töltése miatt a lélekben megébredő teremtmőképesség, a teremtmő kedv, nem lehet alku tárgya; nem adható el (bár megrontható), mert a Teremtmőtől származik. E teremtmőképesség által tart eleven kapcsolatot küldőjével nem csak az adott művészi személyiség, hanem a befogadó közönség is. Általa reméli és kapja meg minden napi lelki újjászületését.

A *ragadozók – a földi hatalom emberei –*, akik pusztán azért, mert a teremtmő művészen valamely magasabb rendű lét megnyilatkozását szimatolják, vélt vagy tényleges hibáira lecsapnak, tépkedik húsát, mert így érzik magukat hatalmasabbnak, mert csalhatatlan ösztönük azt súgja, ez az alak veszélyes rájuk nézve. „Húsevők hibára lesnek itt és lesnek ott”. A művészetnek és általa a művészi személyiségnek hatalom adatik. Ez a hatalom egyfajta varázslat. A művész lénye közelebb áll az archaikus műveltség varázslójához, mint a modern kor politikacsínálójához. Mégis e két alak hozzá képest másodlagos. A művészt ott látjuk a kultúrateremtés ős-pillanatában. Ő az, aki megteremti egy új korszak látomását, melyhez aztán mint ősképhez, mint ősdramához (archetípushoz) viszonyul a rá építkező kor. A lélek elsődleges tevékenysége a teremtés: képek, érzések, ritmusok, ráérzésszerű gondolatcsírák lazán szövött, lüktető, hullámozó mozaikja. A művész – akármilyen színvonalon – ehhez az őскеzdethez téríti a befogadó lelkeket. Az őскеzdet képeinek lélekben való újrateremtése a forradalom lehetőségével terhes. Ha az őскеzdet tudatba nyomul, ha egyre nagyobb tömegek képesek ráérzésszerűen összehasonlítani vele a jelenkor látványát, és ha túl nagy a különbség, ha a látott világ túlzottan eltér a teremtmő eredettől – akkor a világ megítéltetik. Harc kezdődik a megítélők és a világ állapotának fenntartásában érdekelték között. E harc addig élesedik, amíg a „húsevők” le nem gyűrik a „forradalmárokat”. Ha az újjáteremtők szemlélete diadalmaskodna, akkor a húsevők másodvonala lépne fel az új világ szószólójaként. A teremtmő művészek vagy az általuk megbabonázottak mindig naivak, míg a hatalom emberei mindig dörzsöltek. Ezen ellentétben a kétféle egymással összemérhetetlen hatalomtípus vetélkedése érhető tetten: a lelki varázs és a testi kényszer. Az emberi lélekben is dúl e dráma, hiszen akarjuk is az ősképhez való igazodást, és félünk is a társadalmi felfordulástól; akarjuk is a fennállót megőrizni, de újítani is szeretnénk. A hatalom fél a teremtmő művésztől, ezért próbálja megnyerni, megvenni, esetleg megfélemlíteni. Ezért le-

si hibáit, gyenge pontjait – a gyenge pontokon keresztül kíván lelkébe hatolni, hogy kibillentsen, és ez már elég is. Ha sikerül az akció, elvesz a művész világtól való szabadsága. Ha elvesz e szabadság, elkorcsosul az ihlet, elkorcsosul az alkotó kedv: kifárad vagy ömlengésbe kezd, igazol vagy szórakoztat, hamisít vagy ismétli önmagát.

A művész ihlet nélkül semmi. A művész, ha nem alkothat, semmi. A művész, ha nem a legvégső teremtő hatalomtól ihletődik, semmi. „Nélküled nem is vagyok”. Ha a művészszerp beköltözik a lélekbe, akkor a személyiséget már belülről formálja. Attól fogva a személyiség már nem ura e szerepnek, hanem szolgája. Természetesen egy szerep nem saját elhatározásából tesz ilyesmit. A szerep maga tétlen eszköze e sorstörténésnek. A személyiség, a tudatos én hozza meg döntését, ő mondja azt: művész akarok lenni. Ám a tudatos személyiség a szabadság jegyében áll: amíg értelme vezérli, önként, mindenféle megfogható kényszer nélkül nem hoz oly döntést, mellyel önmagát rabságba vetné. Nem ő teszi, hogy a felvett szerep, mint maszk, egy idő után már csak az arcbőrrel együtt vehető le. Mélyebbre kell ásunk, ha e különös fordulatot meg akarjuk érteni. Először is fel kell ismernünk, hogy abban a pillanatban, amikor a maszk arccá válik, a művészség már nem szerep, hanem sors. A sors fogalma egyfajta kényszerszerű jel. A kényszernek háttérében erő rejlik. Valamilyen erő kényszeríti e sorsot a személyiségre, aki persze maga is vonzódik ehhez. Ez az erő a személyiség teremtő hatalmán, a lelken keresztül hat. A lelket különféle típusú őserők (archetípusok) drámai kötegének gondoljuk. Ebből egy jelentős erőtypus a művész típusa. Művészsorsról akkor beszélhetünk, ha egy adott lélekben ez az erőtypus uralomra jut, és az összes többi szolgájává avatja. Ez az erőforma férfi alkotóban nőies jellegű. Képi kifejeződési formája a múzsa (a teremteni ösztönző) és az eszmény (a bíráló, a mérték). Ez az alak (erőforma) akkor juthat uralomra a személyiségsszervezetben, ha az én – aki a személyiséget világba formálja – szerelemszerűen kezd viszonyulni hozzá. A művészszerp sorssá válásában a kezdeményező maga a lelki őserő (az adottság). A személyiség kipróbálja a művészetet, belekóstol, s ha tetszik neki az így élhető élet, hát efféle egzisztenciát szervez magának a világban. Egy nap arra ébred, hogy már csak hatalmas energiákat befektetve tudná át-szervezni az életét. Másnap meg arra eszmél, hogy tehetségével esetleg el is kell számolnia egyszer... – e gondolat azonos azzal, hogy a sors egyben feladat is, hogy a művész-őserő éppen azért épülhetett ki az emberi lélekben, mert közösségi igény van rá: mert közösséget táplál. Ha tudatosan a művészen, hogy őt a tényleges vagy a vágyott közösség is teremtette, akkor megszülethet a közösséghez szólás szerepvonása is. Ezt a szerepvonást érhetjük tetten a *Kalapács* című dal következő soraiban: „Nézz fel végre, látnod kéne / Az ég igazát” vagy a *Vér – szabadon* című dalban, ahol a művész egyszer többes szám első személyben szól közönsége nevében is: „Megszakadtunk, sírva, szabadon, / Így röhögtünk még a vadakon”, másszor többes szám második személyben szólítja meg a jelenlevőket: „Égbe szálltatok, most látom csak / Vér – szabadon”. E szerepvonás a leghatározottabban, egyben a legkevésbé kidolgozatlanul az *Éneklő magyarokban* nyer kifejezést. Itt a korábban emlegetett művészi forradalmár és népzézer alakja is felsejlik a rockénekszerp egyfajta értelmezésében.

A művész legbenső lényegét és ezzel együtt adódó sorsát nem érzi át senki – a művész magányos. „Nem érzik, hogy nem érzik”? A művésznek van „legmagányosabb magánya” (Nietzsche). Akkor érzi ezt, amikor a teremtő hatalmat sejtí közvetlenül a háta mögött. Ez kivételes élethelyzet. A kultúrák tudnak ilyenről, de az embereknek ritkán adatik meg e tapasztalat. Teremtő művész esetében még súlyosabb a helyzet. A teremtő művész olyan művek létrehozására hívatik, melyre kultúrát, kort, világot lehet alapozni. A művésznek e célból látomás adatik. A látomás nem feltétlen álomszerű, képileg határozott alakú. Inkább érzések, képek, gondolatfoszlányok, történések, előérzetek, vagyak bonyolult csomója. Az alkotás folyamata ebben az összefüggésben megújuló próbálkozás, mellyel e csomórendszert kívánja átlátni és láttatni a művész. Legmagányosabb magánya akkor tör rá, ha ráébred: lehetetlen, hogy közönsége értse és érezze, amit ő ért és érez. Éppen azért lehetetlen, mert a lét újjáteremtésének igényével terhesek a művei. A gyökeresen új, a még-soha-nem-volt-de-leendő – amivel terhes, amivel áldott, amit kihordani reá bízott –, ez választja el feloldhatatlanul a körülötte állóktól.

A művész, aki művei révén közönsége tápláléka. „Ennétek, itt vagyok”. Csak akkor merülhet fel ez az érzés, ha a művészszerp már sorssá vált. Ha már levehetetlen a maszk. Ha a művészi ősfoma már szolgálatába kényszerítette a személyiség egészét. Csak ekkor beszélhetünk arról, hogy a művekben ott lüktet a személyiség mélymagja. Hiszen én és mély-én eggyé vált. Ráadásul ebben az eggyé vált magban a mindeneket teremtő hatalom is hat, bár rejtetten – akár nem is tudatosítottan, akár nem is akartan. A Jézus-rítus értelme: az embert elfogyasztván Istent is megeszik a hívek. A teremtő hatalom e rituális varázslat során lelkükbe költözik. A művész felajánlja önmagát: „itt vagyok”. Ez a tett válasz egy megérzésre. Érzése szerint közönsége enné őt. De mire is vágyik „valójában” a közönség? Őreá? Öncsalás volna a művész azon reménye, hogy ő önmagáért kell a varázslatba merült „emberhad”-nak. Csak azért és csak addig érdekes a művész az ő egyedi személyiségében, amíg átadja magát a teremtő varázslatnak. Amíg az eggyé vált én és mély-én teremtőjével terhes, addig táplálja hallgatóságát. E varázslat nélkül a művész személyisége: semmi.

A művész és a teremtő látomás. A művész számára sorsa valamilyen mélyen megélt látomásban válik tudhatóvá. E látomást – mely kép, érzés, gondolat, emlék, dráma, vágy, szorongás – ha műbe rögzíti, esélyt ad az értelmezőnek, hogy valamelyest ő is lásson. A teremtő látomás, mely leginkább a művészt, hiszen éppen ez avatja művésszé, egyben a legmélyebben közös üzenet is. Hiszen az üzenet, amit a művész kap, hirdetni való feladat is. Hirdetni pedig azt kell, ami a tényleges és lehetséges hallgatóságot lelki értelemben életeti. Amikor tehát a lényegi teremtő látomást faggatjuk, arra az igazságra kérdezünk rá, mely rejtőzködő drámai történésként szunnyad a lélek mélyén. Az embert teremtő drámát akarjuk újraélni – jelen esetben a gondolkodás szintjén – a következő verssorokat vizsgálván. „Tűz, víz a kezébe” / Százszor megígérte, / Úgy se vége, úgy se vége. // Mégis megy a mélybe, / Látod: megígérte, / Viszsa, vissza, vissza nem kapom.”

Ha ezt a rejtélyes képtörténetet valamelyest érteni szeretnénk, az alkotó elemeket a maguk képzettársításos udvarával együtt, de külön-külön érdemes megvizsgálnunk. Első ránézésre szinte semmit sem értünk: kinek a kezében van

tűz és víz? Hogyan lehetnek ezek valaki kezében? Mit ígért meg? Minek nincs vége? Hova megy? Ki ígérte meg? Mit nem kap vissza a vers beszélője? A miértokról már nem is beszélve! (Miért tűz, víz? Miért ígérte meg százszor? Miért nincs vége? Miért megy mégis? Miért a mélybe? Miért nem kaphatja vissza?)

Értelmezői munkahipotézisként képzeljük és gondoljuk a következőt. Ha ez a látomás a művészsors lényegi megfogalmazása, akkor arról beszél, mit jelent a művészet. Tegyük fel, hogy a látomás látottja, (ő-je) egy nőalak. Ő tart tüzet, vizet a kezében, ő ígért meg valamit százszor, amit egyszer sem teljesített, ő megy „mégis” a mélybe; őt ígérte meg egy másik ő (talán inkább Ő). A nőalakot e rejtélyes, ígész hatalom miatt nem kapja vissza a vereshős. Szögezzük azonban le: valaha az övé volt, vagy legalábbis azt hitte.

E munkahipotézissel némileg megkönnyítve értelmezői feladatunkat, térképezzük fel azt a lelki drámát, aminek e látomás igen tömör kifejezője! Hogyan értsük azt, hogy e látomás fő alakja tüzet és vizet tart a kezében? Induljunk ki abból, hogy e két valóságelem: jelkép. Mint jelkép az archaikus hagyományrendszerekben kidolgozott négyes (olykor ötös) fő elemrendszerre utal. Az így értett tűz és víz a világ létét megalkotó és fennmaradását biztosító pillérek közül kettő. Mivel a létezés alapjaira utalnak, közvetlen kapcsolatban állnak a teremő hatalommal. Képletesen azt is mondhatnánk, ők a teremő hatalom négy (olykor öt) keze, melyekkel az a teremés munkáját végzi. Ha az így értett tűz és víz kerül valakinek a kezébe, akkor ez óhatatlanul azt fogja jelenteni, hogy a kiválasztott lény Istentől érintett.

A felsejlő lelki drámának ez az Istentől való érintettség a gyújtópontja. A szemlélő látomással látja-érzi ezt az érintett alakot. Mivel látomásban látja, saját lelkének vetítőgépe festi saját lelkének vásznára. Ha pedig ez így van, akkor a látomást szemlélő „én” és a látomásban felsejlő „ő” egymástól nem választható el. Ha korábbi gondolataink művészsorsról és múzsáról elfogadhatóak, akkor ebben a látomásban a művésszé avató lelki erő képi megjelenítődését vélhetjük. Ha ez így van, akkor az Istentől való érintettség továbbsugárzik a szemlélőre is – aztán még tovább a befogadó lelkekre –, és akkor már szakrális művészetről és szakrálisan értett sorsról és feladatról kell beszélnünk.

A „százszor megígérte” állítást a „mégis megy a mélybe” állítással együtt tudjuk e lelki drámába érthetően beépíteni. Az, ami a művészi személyiségnek a művészetet adja, az egyes művekhez a teremő erőt kölcsönzi, valamit mindig megígér. Ez az ígélet nem egyéb, mint az ő maradása. A művész lelke mélyén szeretné, ha az alkotás során érzett kizökkent állapot boldogsága nem szűnne meg. A művész teljesen hétköznapi értelemben is szeretne boldog lenni. Ha a művészet ígélet, akkor a boldogság ígéréte. E lelki dráma során az derül ki, hogy a látomásbeli alak ígéletét nem tudja megtartani. Egy darabig adja, amit adhat – önmagát –, aztán vége. Hívja a mélység. A mélység, a lent, a világ teremő lényege felé tekintő jelkép, míg az ég – csillagképrendje által – inkább a törvényadó lényeg felé mutat. A látomás nőalakja időről időre mélybe tér, arra a „helyre” tehát, ahol a világ formáit kikalapálják. Azt is mondhatnám, hogy a genetikai program (a lélekben ható teremő terv) felé tart. Íme, újra előttünk a művészi varázshatalom szinte már titkos – avagy tiltott – iránya.

Aki a tüzet, vizet e látomásbeli nőalak kezébe helyezte, az ígérte meg. Az ígélet mai fogalommal hipnotizáltság. E lelki befolyásolás – mágia – lényegi

szerkezete szerint az egyik lény pusztá akaratával behatol egy másik lény lelki irányító központjába, és ott ráolvassa akaratát. Az így megigézett lény azt teszi, amit a másik akar tőle. Ha az igéző „lény” a teremő hatalom, akkor a megigézett lény Istentől való sorsot kap. Ilyen állapotban a teremő hatalomtól eredő lét-továbbteremtés a feladata. A megigézett csak azt érzi, valamit el kell végeznie. Az időben és térben kibontakozó hatásról legfeljebb sejtelve lehet.

A művészen, főleg, ha úgy érzi, fárad, fel-felrémlik a lehetőség, hogy e tűnő látomásalak egyszer végleg elhagyja. „Vissza, vissza, vissza nem kapom.” Ez a lehetőség nem zárható ki. A látomásalak öntörvényű, mint küldője és megigézője. A művészi személyiség nem jutalmul kapja a művészet oltárán hozott áldozata fejében, hanem kegyelemből adatik. Ha a közönség ezt a lelki drámát, ezt a művészsorsból következő mély szorongást érzi és érti, akkor nem felejtkezik el a kegyelemből kihullott művészről sem. Akkor ott áll mellette minden időben.

A művész érzi az isteni küldött, az angyal közelét. Hallja ígétét, idővel ráébred, hogy ez az ígét olyan, mint a mézesmadzag vagy a katalizátor: becsalogatja, illetve belökdösi a művészszerp bűvkörébe, ahol a mágikus ráolvasást a teremő hatalom elvégezheti. Ettől fogva lényé legmélye megigéztetett, így maga is igézővé vált. Igézetten maga is egyre mélyebbre és mélyebbre jut, ez a sorsa, s ha tiltakozik is ellene, azért meg nem válna tőle, akárha szerelmesétől. Szorongva vágyakozik betölteni ismeretlen sorsát – ebben a folytonos örvényezésben él.

A művész közönsége rejtekező, kollektív vágyának megélője és kifejezője. „Vágyom a vágyatok, / Álmodom sosemvolt álmotok”. Kiderül, hogy a fentebb elemzett lényegi látomás nemcsak a művészt, nemcsak róla szól, hanem arról az embercsoportról, arról a kultúráról, arról a világhelyzetről is, amelyben élnie adatott. A lélek fogalmához nemcsak az tartozik, hogy felépít egy lényt, hanem az is, hogy felépíti a lények közösségét. Ezt az építkezést a lélekbe rajzolt – illetve az élettapasztalat feldolgozása révén kirajzolódó – rejtekező drámai látomás vezérli. Látomás az Országról, melyben emberhez méltó, illetve Istennek tetsző élet élhető hosszú távon. A művészsorssal együtt jár ennek a látomásnak a kihordása – olykor annak felismerése, hogy ez a látomás valójában tényleges és lehetséges közönségé is. Egy ilyen művészszerp kiépülésére sokkal természetesebb esély kínálkozik akkor, ha a művész napi kapcsolatban áll közönségével, ha színpadon alkot.

A művész boldogságot ad közönségének. „Boldogság rajtatok”. Ha a boldogság a lélek harmóniája; ha a lélek teremtet lényege és a kultúra által ráolvasott burka nem illeszkedik egymáshoz, ha a lélekbe írt teremő törvény és a kultúra által megalkotott világi törvény fel-felsérti egymást – akkor a boldogság azzal kezdődik, hogy a művészi alkotás varázshatása alatt a befogadó lelkekben a teremő törvény legyőzi a valójában rontó hatású világi törvényt. Ez a nagy fel szabadulás művészi pillanata. Katarzis: azaz megtisztulás a rontó hatalomtól.

Nem tartozik a művészetelmélet körébe a kérdés, mi várható az efféle katarzison átesett lelkektől a művészet köréből a világ körébe való visszaérkezésük után. És az sem, mi várható a világtól boldogság ügyében.

Thanatosz mester erotikája

„Erósz és Thanatosz. Érzékiség és Halál. Tetem és Tabu. Amiről nem lehet beszélni, arról verset kell írni.” – a fenti néhány mondat nem csupán a fülszövege Sajó László új verseskötetének, de a kötet tartalmának is a legfrappánsabb ismertetése. Az erotika, végső soron, saját ellentétében áradhat igazán túl – ezt sugallják a kötet versei.

Sajó új verseskötényében mintha legutóbbi verseskötete (*Válasz búcsúlevélre*, 2003) „halálos” tematikáját folytatná, csak éppen... Csak éppen az új kötet mélyebbre ás: egészen Erósz és Thanatosz párosáig, élet s halál közös gyökeréig. A korábbi kötet elsősorban a gyász rítusainak és az emlékezés kényszerének s képtelenségének abszurdításait, paradoxonait villantotta fel kegyetlen-groteszk iróniával. Folytatása és továbbgondolása, a *Dögcédulák* már az élet-erotika-halál „belsőhármás” titkai és paradox viszonya után nyomoz. A korábbi, ironikus hangvétel nemcsak felerősödik, de karcosabbá és keményebbé-kegyetlenebbé válik. Ugyanakkor a korábbinál gyakoribb szerepversek (pl. Casanova-ciklus), a megszaporodó kulturális utalások és hivatkozások pedig felerősítik a tárgyiasságot, s személytelenebbé teszik a költő iróniáját. Kétfelől is ironikus idézőjelek közé kerül a korábbi személyesebb hangvétel: egyfelől a durván erotikus, helyenként keményen pornográf akcionális mikro-naturalizmus oldaláról, másfelől pedig a személytelen hivatkozások és kulturális utalások – különösen Casanova nőkatalógusa – ridegen katalogizáló adatszerűsége felől. A túlzott személyesség elszemélytelenítő naturalizmusát gyakran más ciklusokban is dokumentarisztikus hivatkozásokkal, illetve idézetszerű betétekkel ellensúlyozza Sajó (pl. a *Ne engedd, hogy eltűnjön a nap* című ciklus alcímében s darabjaiban, ahol halálos beteg gyerekek írásai idéződnek fel). Ugyanakkor a kötet szinte – helyenként dokumentatív hitelességgel – végigkíséri „halálainkat” s meghalásainkat a gyerekkortól egészen az aggastyánkorig, társítva ezekhez a vágyakozásokat (főleg a félresikerült vagy beteljesületlen szerelmek esetében). S az öregkor és az elfekvő versei után a dögcéduláig, a boncterem és a temető groteszkül vidám, ironikus képéig-mondattöredékéig jutunk el, melyek szinte „maradványokként” lebegnek. A verseskötény elején még rendezett vagy legalábbis többé-kevésbé szabályos strófák és részletek a könyv vége felé mindinkább töredékekre, feljegyzésekre, „nyilatkozatokra” kezdenek hasonlítani, mintegy az emberi test és személyiség bomlását metaforikusan idézve. S egyben mintha a dögcédulák „megglelését” is szimbolizálnák, melyek mintha „belerejtve” lennének a kötetben...

A kamasz- s ifjúkor groteszkül zabolátlan fantáziáitól és „akcióitól” így jutunk el lassan – a férfikor s a korai öregség átmenetein keresztül – az öregség és az aggkor reménytelen vágyakozásaiig s halálváráisáig. S a dögcédulákban mintha manifestálódna is az elmúlás és a vágy groteszk nosztalgái („nappal Agónia nővér / éjjel Euthánázia / éjjel-nappal Thanatosz doktor / az embernek ki már nem ember / a fájdalomtól / nem kell / a keresztfára másznia”).

A könyv végére a korábbi – néhol kötött, illetve kötöttebb – versforma is „rendetlen” sorokra, töredékekre hull, vagy pedig a rímelés válik parodisztikussá,

„sutává”, mintha a formai agónia párhuzamosan erősítené a lírai én s a lírai hősök haldoklási folyamatát. S a halálközeli gyerek- s öregverseknek csak lát-szólag ellenpontjai az önpusztítóan erotikus nőkatalógusok... Ahogy a könyv sajátos szerkesztése is érzékelteti, inkább ugyanannak a túlvilágra repítő, „visz-szaszülő” thanatoszi erőnek a másik megjelenési formájáról van szó igazából:

*„föled áll szeméremszőrzetével cirógat ismerős pinaszag
fekete harisnyás combját fekete ölet széttárva vár
utolsó leheletig baszod csontig velőig lelkedig leszop
már nem láthatod a szomszéd ágyakon kefél a szép halál”*

S az utolsó három vers (A boncmester bevégzi estebédjét, Every day és Yorick monológja) mintha groteszk „vidámságával” a túlvilág nyüzsgő élénkségét („Hogyan nyüzsg, zsizseg, s ragyog a lenti / Cifra palota, föld a vakablaka –”) állítja szembe a fenti világ unott s ernyedtt haldoklásával. Ezen a ponton – a pusztulás groteszk „vég-pontjaként” – az „e világi” és a „túlvilági” szféra helyet cserél, amint ezt a lírai én – Yorick szerepében – ki is mondja a kötet végén:

*„... Dobjatok vissza. Halott
A fönt, míg él a lent – – –
Stb. Néma csend. „*

(Yorick monológja)

Kérdés, hogy e „sötétkori” zárlat után – a „végpont” kegyetlenül ironikus csattanóját követően – hozhat-e még lírai újdonságokat a „tanatoszi erotika” vizsgálata Sajó életművében. Lehetséges-e még e kegyetlenül ironikus és filozofikus groteszk könyv után is újat mondani e témában?

Mindenestre a Dögcédulák című verseskönyv olyan „lírai témát” dolgoz fel, melyről kevesen mertek igazán őszintén írni, pedig – különösen napjainkban – a „levegőben van”. S nála többnyire nem válnak öncélúvá az alul-poetizálás, valamint a groteszk és abszurd elemei, hanem a – világ kifordultságának traumáját megjelenítő – költői világszemlélet adekvát elemeit alkotják.

(Sajó László: Dögcédulák. Nyitott Könyv, 2004)

Marczinka Csaba

Kikötő

Lélekmértan

A XIX. Művészetterápiás Kiállítás a Pillanat Galériában

A modern kor rohanása, kattogó, surrogó, csörömpölő, sivító gépeinek, gépkolosszusainak hangzavara-zsibvására – egy szóval a *modern* (vagy legalábbis annak hitt) *élet* – eléggé megterheli szervezetünket. Testi és lelki betegségeink is innen jönnek – kivéve néhány öröklött bajt –, innen, a XX. és XXI. század fölfokozott ritmusából, bensőnket minduntalan megérintő csatazajából. Mert nem tudunk, nem merünk megpihenni, akár csak egy pillanatra magunk elé idézni ama sugaras Paradicsom felhőtlen nyugalmát és békéjét, szorongunk, beborítanak lelki nyavalyáink. Mintha az őskáoszban éreznénk jól magunkat, mintha a természetellenes – depreszsióink, félelmeink, képzelgéseink sora – volna a *természetes*, úgy viseljük a ránk rakott, ránk kényszerített (?) koloncot.

Ha a lélek megfázik – volt elég *Szibériánk* –, a művészi alkotás az a *ta-karó*, ami arkánusként segíti elviselni saját terhünket – önmagunkat. Mert a művészet (így a képzőművészet is), akár profi, akár amatőr műveli, az önmegvalósítás olyan – ha nem a legfontosabb – formája, amelyben ember és világ, bár némelykor drámai az összeütközés, egymásra talál.

A kiküzdött harmónia, a pillanatnyi megnyugvás békéjében? Abban is. De még inkább abban a *folyamatban*, amely magára eszmélés és tudatosodás, bűnmegvallás és föloldozás, égi és földi mezők – szakralitás

és valóság – egymásba forduló értekeinek és a közöttük megképződött feszültségnek ötvözete. És fókuszában a megsejtett igazság áll. Hogy az Isten a saját képére formálhatta a világot – erről szól a teremtés misztériuma –, de a szépség robotosa, aki az Igét meghallván vállára veszi a terhet, és Kölcsey híres versének parafrázisával: *hat, alkot, gyarapít, az maga az ember*.

Ezt az embert, a mindenség *alkotóját* köszöntik a művek is – a III. Művészetterápiás Kiállításon. A pszichiátriai betegségeknek nyilván megvan az orvosi kezelési módja – se szeri, se száma –, a szakirányú gyógyítás, ha lelkiismerettel végzik, csodákat tehet. Gyógyszer és türelem – mondja a laikus –, s ebben a *ket-tősből*, pontosabban föltámasztó képességében mindig bízhatunk. Van viszont a gyógy módok között olyan – alighanem nehezen körülhatárolható – *valami*, amely megoldoztatja a szívet, a kezet, az agyat, és avval *hat*. Ez a művészetterápia. Itt – ebben a gyógy módban – nincsenek betegek, csak alkotók vannak. Akik zárkózottságukból, félelmeikből stb. kilépve ceruzát, ecsetet, vésőt, formázófát fognak a kezükbe, hogy vágyaikat, megnyugvásuk – megpihenésük – *boldogság-mezejét*, a legyőzött *golgotát* különféle művekben-műtárgyakban (grafikában, festményben, szoborban, iparművészeti produktumokban) megjeleníthessék.

Mestereiknek-művésztanáraiknak – Sallai Nagy Ildikó iparművésznek (SOTE), Csorba Simon képzőművésznek (Valentin Ház), Ferenczyné Saás Kinga és Rédly Mária iparművészeknek (S. K.) – köszönhető, hogy az *álmodás-önmegvalósítás* hihetetlenül sok formáját és technikáját birtokolják. Kifejezési palettájuk az üvegfestménytől és a tűzzománctól a kerámiáig és a fafaragásig, a tusrajztól és az akvarelltől az ólomüveg betétig és a hímzett-varrott, keresztöltéses (?) textilképekig terjed. Ahogyan bának az anyaggal, és azt a maguk képere szelídítik – irigylésre méltó bőkezűség.

Bőkezűség a *szeretetben*, amely ha nem is motívumkincs, nem is szerkezet, nem is mitológiai-bibliai jelkép, de mindőjüket átfogó *lélekmértan*.

Igazán csak az amatőr művész érzi ennek a megfoghatatlan, egzaktságában is organikusan sugallatos teremtetelnek (?), a kéz a kézben, szív a szívközelben *mércének* a fontosságát. Természetesen nemcsak amatőrök, hanem igazi profik is – például a fényárnyék játékaival hihetetlenül érzékeny ceruzarajz (bögre, kiskanál, evőkanál) alkotója – szerepelnek a tárlaton.

Van, aki a nevét közszemlére teszi, van, aki elhallgatja, de mindannyiukban közös, hogy többnyire esztétikummal is bíró műalkotásokban akarnak megszabadulni

béklyóiktól. Egy hatásos, pointillista festményben (Réczi Márta), egy profetikus, ám az erotikától sem visszariadó tollrajzban (Vojcsik Györgyi), egy, a kubizmussal kacérkodó, absztrakt-félfigurális festményben (Farkas Balázs), egy expresszív formálású, kék-fehér hullámarcban (Bozsányi Szabó Éva), egy, a kaoszt gomolygássá alakító absztrakt üvegfestményben, egy félig naiv, testét szenvedésszimbólummá avató *corpus*ban, egy szalvétatechnikával készült, antik beütésű, fedelén ikonnal hívogató kazetában-dobozban (Györfy Zsuzsa), egy iparművészeti produktumnak is elsőrangú üveg-ólomkeret osztatú gyümölcsöstálban, egy kalligrafikus, színnek erdejében-szövetében megvalósuló érzemléstérképben. És még hosszan folytathatnám a sort.

A Marczibányi téri Pillanat Galéria tárlata – mert a név sugall valamit – egy világnagy méretűre kitágított *boldogságpillanat*. Tanúi vagyunk – bármily kaotikus állapotból, a pokol bugyrából törjön is ki – az *élet* születésének. Ami nem más, mint *teremtő akarat*. Mestereik – *művészet-orvosaik* – segítségével a kiállítás résztvevői olyan álmodat valósítottak meg, amelyben lelküket nem foghatja bilincs. S ebben a szabad szárnyalásban értelmet kap egész létük.

Szakolczay Lajos

Téka

Univerzumot tápláló csontok

Dylan Thomas világa

Csak egy-két szempon tból vizsgálnám Dylan Thomas költői univerzumát, de úgy érzem, tán mint két kötetének fordítója (*A csontnak partjain*, versek, ill. *A Szerelem Térképe*, mágikus novellái), közel kerülve a sokszor eddig le sem fordított szövegekhez, talán új nézőpontokból.

Egyik első rádöbbenésem Dylan Thomasra az *És nem vesz rajtuk erőt a halál* című verse volt (ez le volt fordítva, de ennek is van egy másik, tizenkilenc éves korában írt változata).

Kálnoky László csodás fordításában így szól a klasszikussá vált variáns eleje:

*„És nem vesz rajtuk erőt a halál.
Olybá vétetnek majd a póre holtak,
Mint lakói a szélnak s esti holdnak,
Míg csontvázuk letisztogatva korhad.
Csillag gyúl ki könnyökön s lábfejen.”*

S a vers világhírű vége, a holtakról:

*„Bár nincs eszük s feküsznek mereven,
Lényegük általüt a százszorszépeken,
S nap felé tör, amíg csak a nap áll,
És nem...”*

A Holdban lakó holtak, illetve a Nap felé szálló csontok képe kezdettől nagyon meglepett és máig izgat eredetük. *The Celtic Myths and Legends* (*Kelta mítoszok és legendák*) című könyvben némi utalást találtam erre: „A hajó szimbóluma, összekötve a Nap-emblémával nagyon ősi és nagyon gyakori jelenség az egyiptomi sírművészetben. Ez Ra kultuszával függ össze és i. e. 4000 körül alakult ki. (...) Ezt a hajót Nap-hajónak hívták. A Nap-Isten ebben teljesítette feladatait, például a Másvilág partjára vitte az üdvözült holtak lelkeit.”

A keltákról szóló könyv hozzáteszi az írországi Newgrange-ről, a szent temetői halomról: „Ha ezek a figurák halottakat ábrázolnak, nyilvánvalóvá válik előttünk az ún. »Kelta« halhatatlanság-kultusz.”

Az ábrázolások pedig szinte egybeeső Nap-hajó képet mutatnak (a görögöknél Kharon ladikja, a magyar *sajka* szóból van a sellye szó, ami koporsót jelent...).

Visszatérve a vers elejére, az ottani talányokra, azon lehet eltöprengeni, a póre holtak miért is lesznek lakói a Holdnak: először is a Hold élettelen, a szó állítólag a „holt” szavunkkal is rokon (Cseh Károly költőtársam szóbeli közlése), s az ár-apály jelenség miatt mindig is a mulandósággal függött össze, sőt, az ezüst szín is földöntúlíságot fejezt ki.

Persze, újrazivsgálván az eredeti szöveget, ott még absztraktabb képet kapunk. Szó szerinti fordításban: „A holtak meztelenül egyek lesznek / a szélben és a nyugati holdban élő emberrel...”

Az egyes szám nagyon furcsa és misztikus...

A „nyugati” jelző is fontos – a „nyugat”, tudjuk Joyce-tól, Yeatstól, a keltáknál a halál helye.

A „szélben” lakás pedig arra utal, hogy a tündérek laknak a szélben.

Újabb meglepetés a vers ötödik sorában ér bennünket: csillagok gyúlnak ki a holtak végtagjain („könyökön s lábfejen”).

Ez talán egy Mindenség-Ember/Ádam-Kadmosz képéből alakulhatott ki, amely mögött ott a csillagkép. Vagy tán a Sarkcsillagra utal...

Az általam Londonban „talált”, „felfedezett” kamaszkori, ún. *Jegyzetfüzet-versei* (*Notebook Poems*) sok-sok hasonló meglepetéssel szolgáltak. (Ezeket érthetetlen módon a költő „eladta”, de nem adta ki, avagy ebből dolgozta ki ún. „érett” verseit. Nem tudom, jól tette-e, ha megnézzük e verseket, melyek közül még mindig nincs mind lefordítva.)

„Ím: univerzumot táplálnak csontjaim” – írja tizenkilenc évesen, 1933-ban. (A Nap kigyújtja a reggelt).

Vagy ugyanitt: „Bordák alatt vitorláz a Hold s a Nap.”

A Nap az aggyal érintkezik, a Hold költi a holtakat (Jézus helyett? Metonímia ez? Vagy megint a „kelta”, ősi halotti kultusz holdbéli jele?)

A csontok és a Nap, a Nap és az agy érintkezése már mutat valamit, amit úgyszintén világlátása kettős tartóoszlopának látok, általában véve is. Nem véletlen hogy Dylan-kötetem címe is *A csontnak partjain*...

Ez a *Toronyban fül fülel* (*Ears in the Turrets Hear*) című versben szerepel: „E kis sziget mögött / hús hajsza-tengerén / s a csontnak partjain / egy föld...”

Vagyis látható, három-négy példából is, mindenütt a Hús, a Csont (a Vér) motívumait köti össze a part, a tenger, a Nap, a Hold motívumaival.

Előrebocsátom, mindenütt, prózájában is ezt fogjuk tapasztalni.

Így hát költészetét nevezhetnők BIOKOZMIKUSnak.

Tehát felrajzolhatnánk a hús és a tenger koordinátáin... Kozmikus – Biologikus.

Ennek még egyedibb variációi, rétegei is lesznek.

Az eredetiben egyébként e hely így szól: „Beyond this island / By a thin sea of flesh / And a bone coast, / The land...”

Egyébként a csont mellett a part, sziget, tenger képzet újra a Hajó motívumot idézi föl.

Ennek a párhuzamnak iskolapéldája a „már” húszéves korában született (egyébként díjnyertes) verse, ahol ezt a párhuzamot szinte tanítandóan végigviszi: „Erő, mely zöld kanócon hajt virágot, / Kihajtja zöld időm, mi fát ma robbant, / Holnapra rám ront...”

S különösen: „S nem mondhatom a szélnek, az idő hogyan / ketyegte fel a mennyet a csillagok köré.”

Mintha ez utóbbi is kifejezné a halottak már említett csillag-, Nap-, illetve Hold-utazását (persze a sajátos dylani nyelvújítással, amit igyekeztem megőrizni a fordításban: a „ketyegte” itt tárgyas, valamit ketyegett fel, a dylani újszerű mondatban egyik esetéről van szó).

Az eredetiben: „And I am dumb to tell the weather's wind / How time has ticked a heaven round the stars.”

Utánagondolva, ráadásul, a weather's wind mintegy a forgószelet, a változékony mulandóságot megint kozmikusán vetíti ki képzeletünk vásznára.

A „zöld kanóc”, eredetiben „green fuse”, is nagyon fontos és megőrzendő a fordításban, hisz a természet mélyén lapuló „kigyújtó” erőt fejezi ki, dylani „erősáramú” szókapcsolattal.

Tán mondhatni, a korabeli tudományfejlődés, kozmosz felé fordulás is nagyon hathatott Dylanre. Valahol olvastam, hogy úgy ötven tudományból, illetve áltudományból vette szókincsét. Persze Freud és a szürrealizmus kortársi hatását mindenképp meg kell említenünk. Ez utóbbiak csimborasszója a szintén a biológiai misztikumot kifejező, szintén a már tizenkilenc éves korában írt híres verse, a *Fény tör, hol nap se süt* című.

Persze ez már keményen szürrealista szöveg, nem véletlen, hogy éppen Weöres Sándor fordítása: „A gyertya comb közén / Ifjú magot hevít s vént eltűzel, / Hol mag se kel, / Ember-gyümölcs csillagokban feszül, / Fénylő füge, / Hol nincs viasz, kinéz a gyertyabél.”

A gyertya a comb közén – freudi kép a falloszra (égő gyertya Freudnál).

A „mag” (seed) szó kozmikus használatával – más költőkkel összevetve – leggyakrabban nála találkoztam. S ez átvezet egy másik meglátásomhoz.

Dylan Thomas nemcsak hogy biokozmikus költő, de ezen belül van egy még sajátosabb területe, amiben szinte egyedülálló, s amit úgy neveznék – Méhen Belüli Líra.

Kevés költőnek volt ilyen érzékenysége a női biológikumhoz (egyáltalán a biológikumhoz), melynek szinte misztikus megszállottja.

A hús, a nemzés misztikáját szólaltatja meg a tizenkilenc éves korában írt versének már első két beköszönő sorában is: „Míg húsom nem kopogtatott, belépve / s nedves kéz méh falán nem zörgetett...”

Nem a sors kopog itt, mint Beethovennél, hanem a fogantatás!

Az egész világmindenség ott van a nő testében (l. csont-univerzum). Erre nálunk példa – és a fordító segítségével Dylan Thomashoz csakis József Attila *Ódája* lehetett.

Szinte az egész organizmus megzenésítése például e rész Dylannél: „Torok tudott szomjat, míg bőrnek-érnek / vad rendszere, miként a kút, / hol szó és víz keveredések, / nyüzsög, míg lesz vér sejtje rút, – / Szerelmet szív gyomor az éhet / Tudta, s férget bél-alagút.”

Hát nem hasonlít ez szinte szó szerint az *Ódára*?... „Az örök anyag boldogan halad / benned a belek alagútjain / és gazdag életet nyer a salak / a buzgó vesék forró kútjain!”

A test, a női méh röntgenszerű átvilágítása, a kút-képzet, a vér rózsabokrainak József Attila-i megéneklése rokona a Dylan Thomas-inak, valamint a lét és a lényeg József Attilánál hasonlít a dylani hús és szellem kettősségének filozófikumához.

A méhen belüliség másik nagy verse Dylannél az eleddig le sem fordított, újra csak tizenkilenc éves korában írt költeménye, az *Első szerelmi láztól a ragályig* kezdetű (tán nem is véletlen, hogy épp egy érzékeny kamaszt foglalkoztat ez anynyira?!). „Első szerelmi láztól a ragályig / a lág perctől a méh odvas pillanataig.”

Az *Óda* és eme versek egyaránt 1933-ban születtek, hisz az említett röntgenszerűség, biologizálás tán divatban volt a harmincas években, a freudizmus úgyszintén. Csak Thomas Mann József Attila *Ódájára* ható „röntgenképére” hadd utaljak.

Szinte a petesejt (költőien „szilva”) átpoétizálását látjuk eme vers ilyen sorokban: „szilva mit anyám vetett, lassan megérett / A fiú kit sötétség verméből partra dobott...”

Dramai és sötét, misztikus képek ezek szülésről...

Mint ahogy Dylan az erotika nagy költője is. Így folytatódnak a sorok: „izmos lett, rostosodott, értője már comb-üvöltésnek / s egy hangnak, mely mint az éhség szava, / viszketett már a szél s a Nap zajában.”

Elementáris robbanás az erotika leírása nála, nem külső, hanem kozmikus és „üvöltő”.

Ezért vezetném be harmadik leírásként világára a kozmoerotikus jelzőt.

Az 1–2. versszak fogantatás-képétől a szülésen át, a méh gyereken maradó fátyolának finomságán át a Napig és Holdig kapjuk meg Dylan csodás méhen belüli és kiseded korabeli látomás-sorát.

Ezért, ha látomásos prózájában egy tenger alatti barlangról olvasunk, lehetetlen nem a magzatvízbeli létre gondolni.

Például íme egy prózarészlet: „Most a tenger-alatti hűvösség érzete ötlött föl benne. Most, ezen a nyári napon, nem sokkal dél után arra vágyott ismét, hogy a víz teljesen záruljon be körülötte, hogy a víz fölött ne is legyen sziget, csak alatta egy zöld térség, mely egy szédítő barlangba bámul. Emlékeiből most hűvös szavak bukkantak föl, és hirtelen egy verssort költött a tó alatt termő olajfáról. De az olajfa a szavak fája volt, és a tó egy másik szóval csendült össze.” (Dylan Thomas: *A látogató*. In: Dylan Thomas: *A Szerelem Térképe*. Tíz máigikus elbeszélés. ford. Erdődi Gábor, 39. old.)

Visszatérve az *Első szerelmi láztól*... kezdetű vershez, még kiemelném, hogy az ivarsejteket aligha láttatták így versben: „Sárga volt a szaporító homok.”

Csodálatosnál csodálatosabb sorok végig. Az egyik legszebb: „Lételem áradó tej keresztelte meg.” („Öntudatlan örökkévalóság” van e sorban is!) És ki mondható: direkt vallásosság helyett a szakrális jelleg, a szakralitás, az élet áldottsága sugárzik itt, mint híres rádiójátékából, *A mi erdőnk aljából* (*Under Milk Wood*, Tejes /?/ erdő).

Idézhetnénk azonban az egész verset, itt csak néhány csodáját tudtuk föl-villantani.

S hogy mindez a biologikum és misztika mire szolgál nála, többször is paradoxonnal fogalmazta meg. Mint például *Az idő naptára függ az agy falán* című vers végén: „Idő szava csügg csont minden fejezetén / Idő magva búvik ágyék ölen / S míg Napvilág, az élet-szemeknek csírázni kell / Mert szól újra meg újra az ige: / Emberé legyen az Idő.” (1933, ford. Erdődi G.)

Az életmű végén megfogalmazott mottójában szintén az Ember áll a középpontban: „These poems, with all their crudities, / doubts and confusions, / are written / for the love of Man and in praise of God.” „E versek minden érdeségükkel, kételyükkel, / és homályosságukkal együtt is / az Ember Szeretetére és Isten Dicsőségére íródtak.”

Erdődi Gábor

Mindennapi miérték

(Szécsi Margit: *Birodalom*)

Aligha indulhatunk el biztosabb irányban egy verseskönyvben, mintha a legnagyobb versek felé megyünk, Szécsi Margit új kötetében két ilyen – nemcsak terjedelmével mért – nagy vers van: az *Imák* és a *Madár-e az Denevér*. Az első Kondor Bélának, a másodikat Kassák Lajosnak ajánlja. Minél többször olvastam el ezt a két hosszú éneket, annál inkább éreztem, hogy Szécsi Margit keserves korszakhoz jutott el. Nem azért mondom ezt, mintha többi verse mást mutatna. A kisebb, rövidebb dalok is végletes következtetéseket sugároznak rám, mint valami hasadóanyag.

Ezért tartom magam elé könyvét a legnagyobb figyelemmel.

Valaki megszenvedi a létezését, kereszten lóg, azt kiáltja: Éli, Éli, lamma sabaktani? És én ne rettenjek meg, ne halljam ezt a kiáltást? Hiszen az én helyemben, az én létezésemért is kiált! Más könyve első énekében azt olvasom: Forgolódok a világ nagy ágyán / széteső fénnel akár akár egy nemzet” (*Álmatlan gyöngy-moréna*). Nemzet, hát nemzetnek képzelet magát? Akkor meg is fordíthatom: a nemzet is úgy forgolódik a világ nagy ágyán, mint Szécsi Margit. S nem pillanatnyi azonosítás ez, végigkövethetem ezt a személyiség és közösség közti azonosulást az összes versen. Az *Imák*ban már boncolókéssel vizsgálja meg, bizonyítja be, mennyire igaz, véres ez a forgolódás: „S dohány meg ital – ez maradt nekünk, / dohány meg ital meg a szomorúság, / hogy csak a földből jó el a mi raggóságunk.” Csak a földből? Halálként vagy életként? – kérdezem magam, mert mind a kettő lehetséges, és nemcsak a verssor szándéka szerint, de életünk valósága szerint is, Szécsi Margit nem áll meg, hogy kegyetlen Miatyánkját ne kelljen hallgatnunk. Folytatja és még fájdalmasabb részeinket érinti kisével. A föld és a halál után lejjebb száll a mindennapokba, azt kérdezi: „Hol van az osztály, akiért mi kipirultunk, / akiért fehér ingünk, világos agyvelőnk virult?” Mi erre a válasz, ha nem újabb kérdés, amit a vers indulatával, pontosságával tehetek föl magamnak: vajon munkásruhában, szegénységben védett-e az ember ellentéteivel, abszurdításával szemben? Van ilyen létezősméretű védőruha? S minél tovább suhog ég felé ez az ima, annál inkább tudom; nincs, hogy nem lehet, és Margit verseinek igazsága, ami több akár esztétikai hiteleknel is, éppen ez a szembenézés, belehasítás a szép felületek csillogásába. Ami mögött ott ez élet eleven vére is, de ott a sötétség, kétségbeesés is: az ellentét, sőt, az ellentmondás, ami minket angyalokból disznókká torzíthat, külön és közösen.

Közösen: férfiakat és nőket, Margit ismeri jól mind a két tábor. S most, amikor azzal a férfival beszél, akit a legjobbak, legragyogóbb szárnyúak között tart számon, a szokásosnál is élesebb fényt bocsát mindkét nemre. Egyik sen menekülhet meg saját kelepcejéből, tehetetlenségéből és látszat-létéből, mert a férfiak:

„a kontárok, a kufárok, a padisák meg a palik?
A férfiak? Avagy a női hölgyek,

*a spinkulák, Samu, a spinkulák,
akik a kegyed képein
töpörödött szárnyal, de nagy seggel röpi ōhajtanának
s guggolnak akár a galambicák a Géniusz alján,
akik a Próféta elöl négykézláb megfutamodnak
miután leszerepeltek mint kísértők –
Hímek, nők, akik gyártják az élők korai halálra,
vénségre fellöketésre, kórházi ágydeszka-homályra,
hályogos képernyő-látomásra, szellemi színvakságra –
ezek szabták volna meg Magának: kivé legyen?”*

Itt önmagát is szólítja a költő, nemcsak a festőt, önmaga is föllázad a közös tehetetlenség ellen, amit sorsnak nevezünk, hogy szebben hangozzék. Ki szállt ilyen fekete hangon szembe létezésünk korlátaival a belső képe és a külső torz alak közti elfogadhatatlan, elviselhetetlen különbséggel? „Hímek, nők, akik gyártják az élők korai halálra?” – szóval itt tartunk, alapjában tagadjuk meg a földet és az életet? Alapjában lázadunk föl az isten ellen, aki mindezt így látta jónak? S csak azért talán, mert legjobb barátunk meghalt? Egyetlen ember halála miatt, hirtelen halandó, botrányos és menthetetlenül korlátolt lett az emberiség? Dosztojevszkij Sztarece még azt kérdezte: „Megölhetünk-e egyetlen ártatlan csecsemőt is, akár milliók boldogságáért cserében?” Itt most a költő és az asszony mindent megfordít, azt mondja: Ha Samu, ha az ő Kondor Béla barátja meghalt, akkor nem ér semmit az emberiség, az egész emberi lét lett vásári vicik-vacak.

Vagy ne higgyünk, ne higgyek a gyásznak? Még ilyen nagy gyász önkívületének se adjak igazat? Mikor ez a gyász olyan mély forrásokból ömlik, mikor ez a gyász ott rejti sötétsége rétegei alatt a fényt, az életet, az örömet? Mikor csak az öröm miatt, talán az öröm végett ragadtatja el magát? Hiszen ez a gyász annyira emlékszik az azelőttre, a halál előtti boldogságra, a teremő festőre, aki legyőzhetetlennek látszott, s ezzel diadalmassá tett mindenkit, őt is, a költőt, a barátot! Hiszen ez a festő maga volt az élet elindulása, megragadása, jelképe és valósága:

*„S járunk a képek szentjében, vándorolunk szerelmében
akár a Kezdetben, valamikor, mert csak a Kezdet nagy,
s akár a paraszt ünnepkor, a vetésben: járunk a Kezdet fenségében”*

Mert volt Kezdet, a Galamb-macska-virágének tanúsítja ezt. Az emlékezés biztos tanú, habár csak a fejünkben, csak a kimondott szóban, kidalolt versben is. Ezekben az emlékekben még a tudatlanságunk, tapasztalatlan ártatlanságunk liheg-moccan, és térünk vissza hozzájuk, mert ártatlanság nélkül nem létezhetünk, csak tengődhetünk. Igen, vissza kell oda térnünk, abba a „sufniba” – és senki ne higgye, hogy ez afféle költői visszkapcsolás, ez valóságos, gyakorlati emlékezés, fölér az orvossággal, a kezeléssel – vissza kell oda mennünk, „hol boncoltunk holt madárkát, / kutatva a mozgás eredetét, / s megleltük egymás anatómiáját –” Akkor még természetesen azt vallottuk világnak és magunknak, „hogy a lét mocska még lebírható”. De aztán még azt is kétségbe kellett vonnunk, hogy kimondhatunk-e bármit is társadalmi és egyéni létünkéről,

hogy az erők és erőink engedik-e kimondani, ami belül rejtőzik és kívül létrejön. A nyelvi közlésnek van egy olyan rétege, amely nem közöl semmit. Csak elhangzik, szavakká sűrűsödik, de nem tudjuk értelmezni. Tehát vagy közvetlenül ébredünk rá jelentésükre, vagy megőrzi titkukat. A világ és köztem tehát kellene lennie valamilyen műveltségbeli, szabadságbeli megfelelésnek, hogy kifejezhessem a világot. Mert a nyelv nem tárgyasul teljesen: nem olyan, mint a festmény, a szobor. A nyelv éppúgy azonos marad velem egy bizonyos mértékig, ahogy a tánc a táncossal, a játék a színésszel. Néha kimondhatatlannak, vagyis közölhetetlennek látszik egész létezésünk és környezetünk, helyzetünk. Ez a költő politikai csődjének pillanata: hiszen hogy tud így hatni a társaira, a közösségére? Ilyenkor mozdulatlanságot, némaságot, kozmikus fegyverletét érez Szécsi Margit:

*„az isten befejezte harcát.
Kíván nehéz halotti pompát,
teliholddal tömött aortát” (Esély)*

Nincs más mód a megszólalásra, csak a leghidegebb, legtúlvilágibb víziók: „AKÁR A SZELLEMKOPONYÁK / ÉGVÉN RIDEG, FOSZFOROS LÁZBAN: / LAKATLAN ÓRIÁSCSIGÁK / VÁNDOROLNAK A VÍZMOSÁSBAN” S innen, a vízmosásból sokkal cicomátlanabb a történelem is. Innen, a némaságból, mozdulatlanságból lesve, megfordul a híres ének szövege: „Feljött a sírokra a páva, / feljött, de nem szabadulásra”. Mivel a költő meg van kötve, nyelve fagyosan mered szájában: az egész világ fagyosnak, nyelvtelennek, reménytelennek látszik. S akkor már leginkább csak kérdezni tud: „Madár-e az Denevér?”

Az ősi helyzetben, a modernül ősi helyzetben régies nyelvezetre bicsaklik a szánk, a csöves tsöves, a csillag tsillag, a zsinór sinór. Hogy éreztesse a költő a mélységet, de a nevetséget is: hát megint ide jutott? Hiszen erre a kérdésre nem lehet, nem is szabad válaszolni, Kassák válaszolt rá? Egy egész élettel csak, egy egész élet jeruzsálemi lovaglásával. A megválaszolatlan kérdéssel nyeregkapáján, végiglovagol a századon. Vele lehet beszélni, ő érti, amit mondunk, mert ő is énekelt, mozgott, küzdött, „naponta begyalogol a szent városba / s megáll a redakciók előtt, a kapuk alatt.” Tessék: a mozgás, Kassák Lajosé legalább, a mozdulatlanság leleplezésére. És Kassák megnevezéseire még a nyelv is közölni kezd, kapcsolatot teremt köztem és a világ közt. Hát akkor, valóban: „Madár-e az Denevér?” Akkor odafordulhatunk Jeruzsálembe, létezésünk, történelmünk Jeruzsálemében akármelyik gyanútlan járókelőhöz, aki éppen kirakatot néz, mert a fogyasztást a napi istentisztelet kötelező szertartásává avatta ez a Jeruzsálem, a Pénz és a Hatalom Jeruzsáleme. Odafordulhatunk, megkérdezhetjük: „Mondja, uram: mért vagyunk mi / apolitikus akol?”

Erre a kérdésre hosszú, kötetlen ének következik, már ahogyan ez Jeruzsálembe kötelező, majd summázás, rövid, gyors ritmusban, mintha pap és hívők felelgetősét hallanánk a költő tervei szerint. S olvasnám ezt a felelgetőst végestelen-végig, míg minden kérdésre feleletet, azaz újabb Szécsi Margit-i kérdést nem kapnék.

Mert a kérdések összekapcsolnak minket: világot és embereket.

Szécsi Margit új könyve megállíthatatlan kérdezések örökmozgója. Nem nyugszik ő bele a fagyba, halott nyelvbe, a vízmosás történelmébe, állapotába.

Megálmodja a Jeruzsálem felé ügető Kassák Lajost, fáklyás, nagy angyalföldi elődöt, hozzá imádkozik még egy utolsót, mielőtt énekét, könyvét berekesztené:

*„Ide az angyalföldre a Lajos hozza a Miértet,
s a mindennapi Miértet add meg nekünk ma –”*

S innen, így kell a könyvét újra, előlről elolvasni.
(Szécsi Margit: *Költő a Holdban*. Magvető, 1984)

Tornai József

Valóság és mítosz

Nota bene. Szeretem faggatni azokat a verseket, amelyek nehezen adják meg magukat az olvasónak, amelyek titkokat rejtegetnek.

„Hölderlin vascipői”: első hallásra szürrealista ötlet. Mintha Lautréamont híres mondásának akarna megfelelni: szép a varrógép és az esernyő találkozása a boncasztalon. Valójában: utalás Friedrich Hölderlin befejezetlenül maradt drámai műveire, az *Empedoklész halálára* (ennek két változata is van) és az *Empedoklész az Etnánra*. A drámai cselekmény végkifejelete mindegyik variánsból hiányzik, de a német költő tervezetet írt műveihez (*Vázlat az Empedoklészhez*), így ebből s az ókori filozófusról fennmaradt mondából fogalmat alkothattunk róla, hogyan képzelte el hőse halálát.

Empedoklész (Kr. e. 490–430) szicíliai filozófus, költő és szónok, akinek kozmológiája mitológiai elemeket is őriz. Hölderlin drámatörredékei szerint ráébredt, hogy az istenek és az emberek közt áthidalhatatlan szakadék tátong. Úgy gondolta, az élet egyetlen értelme, hogy azonosuljon a természet és a kozmosz mindent betöltő erővel, vagyis az istenekkel. Üdvöztető felismeréseit meg akarta osztani az emberekkel, Agrigentum lakóival. (A szicíliai város neve ma Agrigento; mellette egy kisebb település, Porto Empedocle a filozófus nevét viseli.) A városiak azonban méltatlanok voltak tanításaira, mulandó s nevetséges dolgokért rajongtak, és kiközösítették maguk közül a bölcsöt. Empedoklész az Etnára költözött, hogy remeteként folytassa vallásos szemlélődését. A város polgárai megéreztek gyarlóságukat, bánták viselkedésüket, és követséget küldtek hozzá, hogy kiengeszteljék. Ő azonban hajthatatlan maradt. Visszavon-

Nagy László

Hölderlin vascipői

*Fölszívni a téboly tápsóit, Virág,
fölszívni virág-koponyádba erőnek,
elindulni az Etnára, Virág,
a hamuboz, ahol már nem a kard
ragyogása szép, de a példaadás,
ugrani fejjel a kráterbe, Virág:
megható nagy sors – már tapsolnak is
látván a tündércipőket a mélyből
kifújva, látától nagygyá szeretve,
csigasorok emelik tár-szekérre,
négy bölcs: tübingeni négyesfogat
búzza megizzadva, mert lépegetni
vulkántól vassá szeretett cipődben
ki tudna? Csak a szellemed, Virág.*

1970

hatatlan döntést hozott – az Etna lángoló kráterébe vetette magát, hogy az isteni őselem, a tűz eleméssze testét, lelke pedig visszaszálljon az égiekhez.

A drámai cselekmény nagyjából a filozófushoz fűződő ókori mondához igazodik, de az értetlen emberek és a fennkölt gondolkodó ellentétét, illetve a dráma hős megdicsőülését romantikus német lírikushoz és személyes alkatához illoén képzelte el Hölderlin, s a saját lelki igényeihez igazította. E művével is a nemzeti költő és a világköltő különös egysége jött létre: Hölderlin úgy vált a németiség reprezentatív költőjévé, hogy amennyire csak lehetséges, azonosult az eszményített görögséggel. Ugyanez természetesen fordítva is érvényes: úgy lett világköltő, hogy betöltötte a német költő hivatását. Mi, magyarok szívesen vonunk párhuzamot közte és Berzsenyi közt, aki Horatiust idézve, dunántúli szülőföldjét és birtokát Itália termékeny lankáihoz hasonlítva és mitológiai istenekkel népesítve be, az ókori Róma világát idézte maga köré, ugyancsak átszellemült, antik formájú verseiben.

A hagyomány áthangolása

Mottó: Lávába kóstol, aki ma csókol, és ő maga is tűz lesz, de tarajos tűz lesz elsusogott szava is.¹

Ahogy a romantikus Hölderlin a görög múltat, úgy tartja példaértékűnek Nagy László a németek nagy költőjét. Hölderlin látnoknak, vátesznek tekinti az igazi költőt, kiválasztottnak, aki képes megteremteni a kapcsolatot az isteni lényeggel, amelynek jelenlétét a természet jelenségeiben érzékeli. A német lírikus leggyakrabban használt természeti képei (amelyek részben megfeleltethetők Empedoklész kozmológiai őselemeinek) hasonlítanak Nagy László képeire. A tűz, a fény, a nap, a szél, a felhők, az ég, az erdő és a mező, a fák gyümölcse és – igen jellemzően – a virág minduntalan felbukkan ódáiban, himnuszaiiban, dalaiban. Nagy László ezért szólítja meg a világlíra e szelíd megszállottját négy-szer is így: „Virág”. (Legrégibb, töredékes virágénekünk, a *Soproni virágének* kezdődik „Virág” megszólítással.)² Itt nem a „Fölveszem kardom, sisakom”³ költője, nem a Szent György-ös Nagy László szól – leteszi a fegyvert: „elindulni az Etnára, Virág, / a hamuhoz, ahol már nem a kard / ragyogása szép”. A *Virág* a *kard* ellentéte: emez a szelídség, amaz a harc jelképe. Nagy László a maga küzdelmesebb alkatával ellentétes világirodalmi alakban mérlegeli a még reá váró utat, és az önkéntes megsemmisülés példáját szemléli a nagy előd sorsában. A békesség, a kedvesség és a gyöngéket pártoló szeretet éppoly fontos alapeleme Nagy László költészetének, mint a küzdés, attól függően, kivel áll szemben. Ebben az ódai hangoltságú, de *sifre*-szerűen áttételes versben az éterikus német költőt megtestesítő *virág* oldalára áll, átellenben a *karddal*.

Mint Hölderlin és a görögök világa közt, ugyanúgy Nagy László és a német romantikus közt is óriási az alkati eltérés. Magától értetődő, hogy mindketten a saját koruk, szülőföldjük, nemzeti és nemzetközi környezetük fiai, más-más determinációval. Hölderlin vallásos vidéki értelmiségi, aki ifjúságában sóvárog a távolban lezajló franciaországi változások után, és élete végéig a görög kul-

¹ Nagy László: *A vasárnap gyönyöre* (Nagy László Összegyűjtött versei. Magvető, 1988).

² „Virág tuggyad: tőled el kell mennem, / és teirtetted kell gyászba öltennem.” (1400 körül)

³ N. L.: *Himnusz minden időben*, I. az 1. sz. jegyzetet

túráért rajong, azt szeretné meghonosítani némethonban. Nagy László számos bukott forradalmi mozgalom vesztese – közvetlenül az 1945 utáni demokratikus átalakulása, a NĚKOSZ-ifjúságé s az 1956-os szabadságharcé –, aki a maga áttételes kifejezőeszközeivel a vereségben is vállalja és céljának vallja, hogy a művészi cselekvés küzdőterén győzelemre viszi eszméit. Szellemi rokonai azok a költők és művészek, akik az ál-racionalista marxista államvallással szembe helyezkedve, a mágikus népi és őskultúrák nyomán haladva teremtenek újszerű, ihletett, vitalitástól feszülő költészetet. A görög hagyományból az orfikus líra és (a nietzschei tipológia alapján) a dionüszoszi költészet modellje vonzza. Az újabb irodalomból főként romantikusok és modernek – elsősorban szimbolisták és szürrealisták – közt leli meg szellemi elődeit és társait, szövetségeseit.

A „vátesz” szelíd változatát fedezi föl magának Hölderlinben, aki azzal a szándékkal ír, hogy „legyen törvény a Szent Betű” (*Patmosz*) a gyarló és közönséges gyakorlati élet fölött. Közben tisztában van vele, hogy a költőváteszt már a XIX. század elején is jócskán anakronisztikusnak tartják a klasszicizmus és a realizmus hívei, valamint a kései felvilágosodás prófétái, akiknek hiú mindentudását zavarja az irracionális megvilágosodás művészete. Nagy László éppúgy dacol ezzel a korlátoltsággal a maga korában, ahogy százhetven évvel korábban Hölderlin. Tiszteli a német klasszikus közhírré tett, evangéliumi elhatározását, hogy a majd’ másfél évezreddel korábban élt görög filozófus-költő, Empedoklész nyomán inkább azonosuljon egy valószínűleg elérhetetlen, eszményi vágyképpel, mint hogy megfeleljen kora és környezete alantas igényeinek, a talmi érdekekkel és kicsinyes hatalmi viszonyokkal átszőtt társadalom elvárásainak. De a leegyszerűsítést elkerülendő, inkább magának Hölderlinnek adom át a szót a romantikus költő indíttatásainak jellemzéséül. A drámahős Empedoklész „...halálos ellensége minden egyoldalú életformának, s így a valóban szép viszonyok közt is kielégítetlen, nyugtalan, szenved, csak azért, mert ezek különleges [vagyis az emberek számára elérhetetlen – A. J.] viszonyok”. A filozófus szenvedése feloldhatatlan, mert a szépség s az isteni lényeg nem tölti be környezetét, mert az emberi társadalomból hiányzik „a minden élőtfogó együttérzés nagy akkordja”, a hiánytalan „szeretet”, mert nem élhet „olyan szabadon és kitárulón, mint egy isten”, s mert köti az „időbeliség” korlátozó törvénye.⁴

Hölderlin drámáját és költeményeit olvasva észrevehetjük, hogy a költő világnézete és életérzése nem pusztán panteista és nem csupán társadalomkritikai természetű, hanem jócskán létkritikai is. Az istenek a teremtés után magukra hagyták az emberiséget, ezért különleges ihletettség, átszellemültség és a hívásokról való lemondás szükséges ahhoz, hogy a kiválasztott, a lángelme, a költő-próféta (a látnok, a vátesz) a szépség útján közelebb jusson az olümposzi hatalmakhoz. Hölderlin ideái közt centrális szerepe van a szépségnek – művészete (kortársai közül Novaliséhoz, Caspar David Friedrichéhez és számos zeneszerzőéhez hasonlóan) szent örület és szépségvallás. Nagy László méltán áldozott neki ódai hangú verset, akár csak a modernek közül Adynak, Krúdynam, Csontvárynak, Egrynek, Mednyánszkyknak, Bartóknak vagy József Attilának. A „felvilágosodás” költőjét, Csokonait is úgy szólítja meg, mint aki a lehető legprofánabb módon „írva” is arany szívek nyomát hagyja a hóban, akinek „versléptei érnek any-

⁴ Az idézetek a Hölderlin (*Versek – Levelek – Hüperión – Empedoklész*) című kötetből valók (*Előszó az Empedoklészhez*. Magyar Helikon, 1961).

nyit, mint a helikoni birtok", s akit a szárnyas ló „fölvész gyöngygerincére”. Versei „lángoló fülemülék”-ként „menekülnek az égő rózsalugasból”, a rokokó csebecsék világából, és „Lilla helyett a legszebb nőt imádta: Európát”.⁵

A vascipők. Nagy László verse kitalált, pontosabban szürrealisztikus képzettársítással létrehozott relikviára épül. A mitizált irodalmi hősről, Empedoklészről a dráma szerzőjére, Hölderlinre viszi át a képzeletbeli tárgyat: az Etna tölcséréből kitörő láva a német költő cipőit veti ki, amelyekre ráégett a vulkáni vas-magma. A látomás az abszurditás síkjára emelkedik és szatirikus töltést kap: a hatalmasra nőtt vascipőt csak csigasorok segítségével tudják társzekérre emelni Tübingen bölcsei (elképzélhető, hogy Nagy László itt Hölderlin ifjúkori filozófus barátaira, Hegelre és másokra is utal), hogy elvontassák a városba, ahol majd az erekye csodájára járhatnak mindazok, akik életében kiközösítették maguk közül a látnokot.

A mágikus-modern költő lélekben találkozik a versnél kétszáz évvel korábban született romantikussal, amikor a vers zárul: „...lépegetni vassá szeretett cipődben / ki tudna? Csak a szellemed, Virág”. (A metafora csak hosszas magyarázattal bontható elemeire, de azt hiszem, nyilvánvaló, hogy a vemhüktől duzzadó állatokra utal a „nagygyá szeretett” jelző.) A szürreális kép azt a hatalmas ellentétet feszíti a végletekig, amely a szellem világában élő, azaz nem e világra való német romantikus lényé és a realitások, praktikumok között fennállt.

Megkockáztatom, hogy az elképzelt vascipőknek van közük Nagy László személyéhez is. Egyik lábán gyermekbénulása⁶ miatt járógépet használt, és tudta, mint jelent a hatalmas fantázia szárnyán magasba emelkedni tudó szellem és a keservesen nehézkes földi járás közt a különbség.

A példaadás. Hogyan is értendő a versben a „példaadás”? Nagy László verse a fennebb már említett lelki-szellemi rokonok, elődök közé helyezi Hölderlint, de a *példaadás* és a *megható nagy sors* szót ironikusan használja. Nem a maga, hanem a tübingeni „bölcsek” nevében mondja. Ők akkor ünneplik a közölük kiemelkedő művészt, amikor már nem kell követni tanításait és költői világmagyarázatait, elég, ha időnként megkoszorúzzák sírját, és szép, okos szavakkal, esetleg némi bűnbánattal megemlékeznek róla, aki életét látványosan feláldozva vont le művészetének és bölcseletének végső konzekvenciáját. Nagy László számára azonban Hölderlin nem úgy példakép, mint akinek végzetes ugrásában kellene gyönyörködni, mint valami mutatóvívban („már tapsolnak is / látván a tündercipőket a mélyből / kifújva”). Esztétikai-etikai példa, a szépség, a természet, az ártatlanság és az éteri Költészet megtestesülése: „Virág”. Nagy László szeretettel, szinte becézve idézi meg a szerencsétlen sorsú, ifjúkorában megtévelyült költőt, aki százszor különb volt a józan és számító tübingenieknél, kikben akkor ébredt föl a lelkiismeret, amikor prófétájuk már halott volt.

Mindezekből talán kiviláglik, hogy a *Hölderlin vascipői* mennyiben szól Empedoklészről, mennyiben Hölderlinről és mennyiben Nagy Lászlóról.

A magyar költő tanúnak hívja elődeit önmaga mellé, a szépség képviselőiben.

Alföldy Jenő

⁵ N. L.: *Furcsa vitézi versezet*, I. Az 1. sz. jegyzet

⁶ N. L.: *Életem*, I. az 1. sz. jegyzet

Friedrich Hölderlin

A tavasz

*A messzi magasból újabb nap érkezik le,
a virradatból már fel is ébredt a reggel,
mindenkire nevet, felékesítve,
lágy örömmel telik meg a sok ember.*

*A jövő keblében feltárul egy új élet,
ezer virág tündököl a nagy völgyben,
boldog napok jele, a Föld már éled,
s messze száll a panasz a szép tavaszidőben.*

A nyár

*Nem telt le még az év-idő, s szerte a nyárnak
tágas mezői fényesen, szelíden állnak;
a rét zöldjével pompázik a tájban,
végig a hullámzó patak útjában.*

*A mai nap begyen-völgyön át szárnyal
feltarthatatlanul tova, ezer sugárral,
s nyugodt felbők úsznak a magas térben,
az év, úgy tűnik, marad fenségében.*

Az ősz

*A legendák eltávoznak a Földről,
a szellemről szólnak, mely volt, s vissza fog térni.
Az emberekhez jutnak el, s a gyors időből
sokat tanulunk, míg magát emészti.*

*A természet minden képét őrzi a múltnak,
s amint a napok egyre halványulnak
a nyárban, úgy köszönt a Földre újra az ősz,
a zápor-szellem ismét fenn az égben időz.*

*Sok minden célt ért kis idő alatt ma,
ekéjével a földműves feltűnik,
s látja, az év hamar boldogan bevégeződik,
ilyen képekkel lesz teljes az ember napja.*

*Sziklával ékesített a földkerek,
nem olyan, mint este a szétfoszló fellegek,
aranyló nappal ragyog fel az égen,
s nincs több panasz a tökéletességben.*

A tél

*Mikor láthatatlanok, s eltűnnek a ködbe
az évszak képei, a tél köszönt be,
a föld üres, a látvány egyre lágyabb,
vihar kering, esők mossák a tájat.*

*Mint egy nyugodt nap, úgy ér véget az esztendő,
akár egy kérdő hang, a válaszáért esengő,
majd jó a tavasz, minden újraéled,
s pompájával ragyog a Földön a természet.*

Eszes Boldizsár fordításai

Egy csodálatos történet

Szalay Károly *Párhuzamos viszonyok* című könyvéről

Habent sua fata libelli. Ezt a latin mondást valahogy sohasem értettem egészen. A könyveknek is megvan, meglenne a maguk sorsa? Végül is, miért ne? Hisz elolvassák, a könyvespolcra teszik, majd megint előveszik, ha előveszik, kinyitják, becsukják őket, mert unalmas, vagy netalántán sérti a kor szellemét, a közízlést, s ezért az ilyen könyvet el is égetik, mint az inkvizíció – a barbár, a római, a középkori és az újkori – az embert, illetve porhüvelyét. Mert hát veszélyes az ilyen ember. Ezért keresztre, máglyára, verpadra, bitóra vele. Megérdemli. Mint Jézus, mert hogy Isten fia és a zsidók királya, ő maga mondta, s ez istenkáromlás, Giordano Bruno, mert hogy a Világegyetem végtelen és a Föld csak porszem benne (és akkor mi, a nagy és gazdag hatalmasok mik vogymunk benne? Porszemek a porszemben! No de ilyet!). Vagy Morus Tamás, mert elárulta a királyt, a nagy Anglia nagy királyát (vajon emlékszik-e még valaki a nagy király nevére

a profi történészekén kívül?). Vagy akár a mi ötvenhatos mártír miniszterelnökünk, Nagy Imre, aki elárulta a szocialista hazát és a Szovjetuniót (hol van az már: a szocialista haza és a Szovjetunió? Közröhej tárgya mindkettő). De a könyvek! Vajon ezen ártalmatlan, kemény vagy puha fedelű borítóval ellátott papírlapok kötege szintén ilyen erővel rendelkezik, rendelkezne, mint az ember? A válasz egyértelmű: igen. Mert a könyvben ott az ő szelleme. És mint egy nagy írótl tudjuk, az embert (a porhüvelyt) el lehet pusztítani ugyan, de legyőzni nem lehet soha. Mármint a szellemét. Bizonyítja a történelem.

Ám folytassuk ezt a gondolatsort, mert úgy tűnik, a bölcs rómaiak megint csak fején trafálták a szöveget ezzel a mondással is. Igenis, a könyveknek is megvan a saját sorsuk. Mert hát van könyv, mely nem sok vizet kavar, és van, mely sokat, mert korszakot teremt. Például Dante *Isteni színjátéka*. Vagy Madáché, *Az ember tragédiája*. És van könyv, melyet rongyossá olvasnak, mint például a Biblia vagy kamaszkoromnak felejthetetlen olvasmánya, az *Egri csillagok* (tizenvalahányszor is elolvastuk mi kamaszok az ungvári iskolákban, pedig nem is volt kötelező), és van, melyet csak egyszer, mert muszáj, vagy egyszer sem, mert minek, hisz nem ad semmit. De olyan is van, melyet elég csak egyszer elolvasni, és örök nyomot hagy az ember lelkében, és nem felejtí talán egyetlen sorát sem. Nekem ilyen könyv volt egyetemem éveimnek egyik kötelező világirodalmi olvasmánya, az *Akiért a harang szól* (*For Whom the Bell Tolls*) Hemingwaytól. Csak egyszer, egyetlenegyszer olvastam, talán jó harmincöt évvel ezelőtt (még csak nem is magyarul, hanem talán oroszul, de inkább – azt hiszem – angolul), ám valamiért most is részletekre menően emlékszem rá, úgy felkavart. Itt lakozik a fejemben. Robert Jordán, a kisokos amerikai robbantó mester, és szerelme, Maria, a francoisták által megerőszakolt és kopaszra nyírt spanyol lány (lány, spanyol és egyedül, gardedám nélkül, melyik huszonéves fantáziáját ne izgatná fel?), és kettőjük szenvedélyes, tiszavirág-életű (mert hát mindössze három napig tartott, s aztán közbeszólt a halál) nagy-nagy szerelme. Fent a hegyekben, ketten egy hálózsákban, a csillagos spanyol égbolt alatt. Te jó ég! Mit művelhetett egymással az a két szerelemre éhes fiatal! És Pablo meg csúnya felesége, Inez vagy akárki, ki emlékszik már a névre. De akik életüket adták... „a szent világszabadságért”. Hemingwaynek ez a nagylélegzetű remekműve nekem erről szólt ott akkor Ungváron, a nagy és hatalmas Szovjetunióban, a világ leghatalmasabb ketrecében (körös-körül árammal telített szögesdrót, hosszú-hosszú tízezer kilométereken át, még a tengerek vizében is, nehogy valaki átszökjön hozzánk az elnyomók világából, a munkásparadicsomba), ahol szónokoltunk ugyan a szabadságról és a szerelemlről, ám *de facto* ott mindkettő tiltva volt. Mert a mindent átfogó, hazug és demagóg, de nagyon erős, állig felfegyverzett diktatúrán kívül létezett egy ún. *munkásmozgalmi prudéria* is (a definíció Szalayé).

Ilyen könyvvel, mármint a Hemingwaynek fent nevezett regényével, mely annyira megfogott, mely annyira „a lelkem mélyén szunnyadó és jégpáncéllal borított érzelmeket csákányozta meg” (Kafka is valami ilyesmit mondott; talán), azóta sem találkoztam. Egészen mostanáig. Amikor is Szalay Károly *Párhuzamos viszonyok* című regényét elolvastván, becsuktam (*Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2003*). 322 oldal mindössze. Vagy inkább, kár, hogy csak annyi. Mert ahogy olvastam – hogy a szerző szavaival éljek –, „vacogott

a fogam a gyönyörűségtől”, mint az 1956. októberi diákdemonstráció résztvevőinek is a regényben. S velük együtt lépve, kart karba öltve Budapest utcáin, éreztem, akárcsak ők, a szabadság bódító illatát, mely ott lebegett a levegőben a pesti utcák és terek felett, megült az emberek szívében, kiült az arcokra és ott csillogott a szemekben. Amikor egyet akart minden ember és egy egész ország. Azt, hogy elég legyen már a borzalmakból, a megaláztatásból. Talpra, magyar! *Liberté, égalité, fraternité*. És velük együtt tudtam, hogy egy ember életében, egy nemzedék életében csak egyszer adatik meg az ilyesmi. Akárcsak egy nagy, egész életre szóló óriási szerelem, mely fáj, marcangol, de boldogsággal tölt el. Vagy a római arénába küldött őskeresztények hite, melyért, ha meg kell halni, hát meg kell halni, mely hit vagy szerelem talán megadatik az embernek ebben a földi életben, vagy talán nem. Nekünk, magyaroknak, megadatott. Éltünk is vele. Megdöntöttünk egy véres kezű diktatúrát, kitessekkeltünk az országból egy állig felfegyverzett hadsereget, mely akkoriban talán a legerősebb volt a világon. Egy egész világ csodálattal figyelt, tágra nyílt szemekkel bámult bennünket. Jó volt akkor magyarnak lenni. Nem a mi hibánk, hanem egy újabb kori Molotov–Ribbentrop-paktumé, melynek „megkötése” után Nyikita Hruscsov, kezét elégedetten dörzsölgetve, jellegzetes, „bájos” vigyorával az arcán jelentette ki, még október 23. után néhány nappal, a PB-beli főkolompos társainak, hogy „továricssi, vengerszkij voprosz resjon (elvtársak, a magyar kérdés meg van oldva). Forradalmunk (ez is) elbukott. De még azzal is, hogy elbukott, olyan sebet ejtett a hatalmas szovjet hidra, a Gonosz, vagy ha úgy tetszik, a Sátán testén, mely végül is alig négy évtized múlva a halálát okozta nekije. Kimúlt, kipurcant a nagy Szovjetunió.

Hát ezért mondom, hogy Szalay Károly *Párhuzamos viszonyok* című könyvével olyasmit hozott létre, mely egyszeri olvasás után is mély nyomot hagy az ember lelkében, szívében. Ezért lett bestseller már 1988-ban. S egyáltalán nem azért, mert „részletekben túlságosan tobzódó szekszuális jelenetek” fordulnak elő benne, mint ahogy azt Kolozsvári Grandpierre Emil állítja. Vagy esetleg azért, mert „Szalay Károly a pikareszk regénynek a hagyományait követi” (Pomogáts Béla). Lehet, sőt minden bizonnyal követ valamilyen hagyományokat Szalay, és talán nem is egyet, de ettől még egy könyv nem lesz remekmű. Hogy mégis az lett, annak sok más oka is van. Vizsgáljuk meg őket, mert mint mondtam, a könyv remekmű. Szerintem. Hogy miért? Mert sok minden van benne, ami arra késztet, hogy ezt mondjam. Mindenekelőtt természetesen az, hogy ilyen szép és őszinte könyvet az ötvenhatos magyar forradalomról még nem olvastam. Vajon azért, mert magyarországi íróink nem is írtak és írnak róla, mert félnek ehhez az ún. „kényes” témához nyúlni? És csak úgy szőr mentén vagy demagóg szónoklatokkal tarkítva merészelik említeni: hogy a dicső magyar forradalom évfordulóján így meg úgy emlékezzünk meg a hős ötvenhatosokról és a pesti srácokról, akik életüket áldozták a szabadságért?! Uraim, inkább ne, csakugyan ne mondjatok inkább semmit, mert rossz nézni és hallani. Pláne azok szájából, akik... Szóval, nem tudom.

Ha Szalay könyvének egészét nézzük, akkor véleményem szerint három fő témát lehet, kell kiemelni belőle. Először is az izgalmas – jó, legyen, pikareszk

– **történést**, mely nyilván valahol mese, még akkor is, ha a szerző hiteles dokumentumokra hivatkozik. Egyébként ezek tényleg hitelesek. Másodszor a **politikát**, mely a mű eszmei mondanivalójának az alapja. Végül azt a hatalmas **szenvedélyt**, mely az ötvenes évek szeretetre és szerelemre éhes fiataljaiban, a pesti egyetemistákban élt, és mely a szexuális gyönyörök hajszolásában, a különböző neműek egymáshoz való tobzódó érzéki vonzódásban, a Magyarországon főként Budapestre jellemző és az előítéletektől megszabadult egészséges erotikában nyilvánult meg.

(1) Vegyük szemügyre tehát először is a mesét, a **történést**, mely izgalmas és fordulatos, mint egy krimi vagy kalandregény. És miért ne lenne az, hisz főként egykoron szép fővárosunkban, Budapesten játszódik. És Pest, mint tudjuk, az Pest. Olyan, mint abban az ötvenhatos viccben, melyre az idősebbek talán még jól emlékeznek. Amikor két volt pesti barát összefut valahol Párizsban vagy Londonban, mindegy, és megkérdi egymástól: „Hát te, hogy s mint, miért hagytad el az országot?” – „Miért, miért, hisz te is tudod – válaszolja. – Mindig kalandra vágytam, és ezért leléptem” – „És te?” – „Te is tudod, hogy én még tőled is jobban szeretem a kalandot, hát azért.” – „És mondd, mi van Gyurival, a legjobb barátunkkal?” – „Jé, hát te nem is tudod? Az volt mindig a legnagyobb kalandor közöttünk, úgyhogy ő Pesten maradt.” Szóval Pest amúgy is mindig tele van kalanddal. Szalay pedig, akár akarja, akár nem, egy tipikusan „körüti pesti író”, akárcsak Karinthy. Ő mondta. Mint ahogy azt is, hogy maga a város egy nagy kaland. De még mennyire! Az volt akkor is, a negyvenes és ötvenes években. Jó és rossz értelemben is. Hisz a regény főszereplői egytől egyig fiatalok, egyetemisták, friss diplomások, értelmiségiek. És hogy milyenek? Olyanok, mint amilyenekké az élet formálta őket. Értelmiségi fiatalok, nagy dumások. Megszólnak mindenkit, fiút és lányt, öreget és fiatalot, okost és butát, kivétel nélkül. Mindenről van véleményük, irodalomról és művészetről, filozófiáról és tudományról, s nem törődnek vele, hogy ez a vélemény helyes vagy helytelen, rosszmájú vagy elfogult, mert az nem érdekes. A lényeg, hogy legyen önálló, saját véleményük. Ameddig lehet, és nem kell a hivatalos véleményt szajkózni.

S itt felvetődik a kérdés: hogyan történhetett meg mindez az ezeréves Szent István-i Magyarországon? És Szalay válaszol: egyszerűen csak úgy, hogy idegen szuronyok segítségével a Gonosz vette át a hatalmat ebben az országban. Hogy hogyan, arról részletesen akár a trilógia első kötetéből, a *Szerelmes éveinkből* is tudomást szerezhethünk. Szalay Károly egy másik könyvében pedig, *A sátán helytartójában* megrajzolt és korunk Leninjeiben és Rákosiáiban reinkarnálódott Listius Lászlóval is megismerkedhetünk. A gonosz és a sátán alatt pedig, mint Ronald Reagan, mi is a XX. századi kommunizmust értjük, azt a „*egyéniiséget* ölő, *szellemet silányító, gerincet törő és tudást boszorkányuldózó ideológiát*”, mely még most is „*lappang, mint a sunyi kórokozó*”, mondja Szalay erről a gonosz eszméről a *Párhuzamos viszonyokban*. A helytartók pedig azok, akik mindenáron kommunizmust akartak Magyarországon is. Szovjet kommunizmust, vagy talán még annál is rosszabbat.

Maga a történés pedig arról szól, hogy adva legyen egy Csarody Kristóf nevezetű úriember, aki már évek óta Párizsban él, és nosztalgiából vagy akár-

miből, teljesen mindegy, elküldi Hajagos barátjának kéziratát, mely visszaemlékezéseit tartalmazza a negyvenes és az ötvenes évek Magyarországról. A negyvenes évek végének és ötvenes évek elejének történeteit Szalay *Szerelmes éveink* című könyvében olvashatjuk (mely a maga nemében szintén páratlan remekmű, nincs hozzá hasonló a magyar irodalomban), az ötvenes évek eseményeit pedig 1956-ig bezáróan a *Párhuzamos viszonyokban*, ebben, a főként az 56-os magyar forradalomnak (amit Szalay már jóval Pozsgay Imre **előtt** is népfelkelésnek nevezett) mesteri módon hiteles ábrázolása miatt csodálatosnak nevezhető gyönyörű regényben.

Amit pedig Csarody kéziratában elmesél, az dióhéjban a következő.

A regény ott kezdődik, amivel a *Szerelmes éveink* befejeződött: Udvari Gabi, a megtestesült echte pesti úrilányt, akibe minden fiú szerelmes (és főként Csarody), valamint családját, kitelepítik, mert burzsuj család, népellenesség (értsd: értelmiségi). Csarody az első fejezet első oldalán még kezét s lábát elhánnyva rohanna hozzá, vad szerelemtől, féltékenységtől meg nemi vágytól gyötörtén, mert hogy (egy kis ízelítő Szalay stílusából) „*a félhomályban Gabi aranybarna combjait látom, amint a hasán fekvő parasztleány derekát igazgatja az ölébe, és apró sikolyokkal és csípője rángatózó dobálásával úgy hullámszik a nyögdecselő fickó alatt, mint a delfinúszó*”. De valahogy aztán Gabi ellefejtődik, és szinte meg sem említődik a regényben (*sic transit gloria mundi*), mert kezdődik... A nagybetűs Élet: a mindennapos kemény harc az egzisztenciáért, a megélhetésért, az életben maradásért, és kezdődnek az új szerelmek, melyeknek mozgatórugója, egyetlen célja mai szemmel nézve hihetetlenül önzetlen. Egyik partner sem vágyik a másik pénzére, lakására, szabad idejére, életére, hanem csak egyvalamire: a testére, a szexuális kielégülésre és kielégítésre (Csarodynál pl. Judit, Juliann, Aranka és az a húszvalahány – hm! – névtelen nő, akiket kéziratában említ). Miért lenne hát az ilyen szerelem „csúnyább”, mint az, melyben csak a pénz, az arany, a minél szebb lakás, az autó, a külföldi luxusnyaralás a domináns. És miért kell azt mondani éppen az ilyen íróról, mint Szalay, hogy sikere csak „a politika és a sex (*sic!*) ügyes adagolásának” (Gömöri György) köszönhető? Nem inkább annak, hogy jó író, aki őszintén beszél olyan kérdésekről, melyek húsba vágóan értenek nemzedékeket, fiatalokat és időseket egyaránt? Vagyis a szerelem, a szereleméhség. És ami vele jár, a szex. A testiség, a test, mely képzőművészetiileg is gyönyörű. De bűn ez, irodalmi sarlatánság, amit szemére kellene vetni?

Ám folytassuk a mesét. Summa summarum Csarody kiügyeskedik magának egy állást egy csepeli gyárvárosi iskolában, és végzi a dolgát. Rendre összeütközésbe kerül a hatalmasokkal (Fenyves, Dénesi, Halupka, aztán Gellért Gellért, aki a könyv végén már forradalmár). Szóval, Csarody is lelkesedik, szónokol, vitatkozik, párttag lesz, mert hisz „az eszme tisztaságában” (manapság az ilyenre azt mondják: „hülye”). Majdnem ez lett a veszte. A könyv végén az egyik forradalmi csoport egy razzia során megtalálja párttagsági könyvét, és majdnem falhoz állítja, mert „disznó kommunista”. Életét a Corvin köz egyik hősének (Szalay nem mondja, hogy ki, de én Pongrácz Gergelyre tippelek) köszönheti, aki nem engedi, hogy kivégezzék. A forradalom leverése után egy ideig céltalanul téblábol és bolyong a ripityára lőtt fővárosban (köszönjük nektek, szovjet testvérek, a testvéri segítséget), aztán egy hideg hajnalban „G. Jós-

kával, a festővel egy leffegő ponyvájú teherautón” átvág a határon. És ott... Erről már nincs is mit mesélni. Mint tudjuk, idegenbe szakadt hazánkfiainak a túlnyomó többsége egyáltalán nem bánta meg, hogy átvágott a határon. Ám üldözte őket sokáig „a szocialista haza megvetése”. Igaz, ez a megvetés hajbókká változott, amint a disszidensek egyike-másika egy kis baksist is hajlandónak mutatkozott „a szocialista hazának” könyöradományként fizetni. *Ó temporá, ó móresz!* Mint ahogy Jago mondja Rodrigónak az első felvonás végén: *Put money in thy purse* (Az erszényedben elég pénz legyen – Kardos László fordítása), hogy én is használhassam. Ó, te szép Kádár-korszak!

Persze, ez mindössze egy rövid összefoglalója a történeseknek. Mert a könyvben rengeteg van belőlük, és csak úgy váltják egymást az izgalmasabbnál izgalmasabb jelenetek. Például, ahogy Csarody kijátssza Fenyvest, és fővárosi állást szerez magának, amikor pedig még a diplomája is veszélyben van. Vagy Guzmics Alajos átverése, ha Csarody netalántán soron levő nagy szerelmével, Arankával akar háltni; vagy Csarody próbálkozásai „emberszabásúvá” tenni a magyarországi szocializmust, s ezért úttörő újságot szervez, amit betiltanak; lavírozásai Tódor és Juliann között, mert hát a férj a barátja, akit lelkiismerete nem enged átverni, ám Juliannt azért akarja, de még mennyire. Továbbá ügyeskedései, hogy nőt kapjon, még akkor is, ha azt a nőt „mindenki megerőszakol”, stb. Mindez, s ebben igaza van Pomogáts Bélának, csakugyan a pikareszk regény fordulataira emlékeztet (Fielding *Tom Jones*-ára például). Ám maga a történet Szalay fanyar, kissé cinikus és csipkelődő humorát, mikszáthos mesélő kedvét is bizonyítja, ami egyáltalán nem pikareszk, hanem inkább realista (ezt az iskolában is tanultuk) és annyira pesti.

(2) Következzék most a második fő téma, a **politika**, a történelem.

Nos, ezen a területen Szalay Károly úgy mozog, mint a hal a vízben. Teljesen otthon van. Hogy miért? Érthető. Idézek néhány sort életrajzából: „Sz. K. író, történész, kandidátus. Magyar-történelem szakos tanár. A katedrán töltött éveket követően aspiráns, majd kiadói szerkesztő (Szépirodalmi Kiadó, Magvető). Több ciklusban a TV szerkesztője.” És mint ilyen, ez már nem idézet, óriási általános műveltségre, történelmi ismeretekre tehetett szert. Azt a kort, amelyről írt vagy írni szándékozott, alaposan (meg)ismerte. Vonatkozik ez a *Párhuzamos viszonyokra* is persze. Azon túlmenően, hogy ezt a kort személyesen is átélte, megtapasztalta. Innen tehát az **abszolút** hitelesség. S a kérdés itt egyáltalán nem az, kinek az oldalán áll, mert az egyértelmű, mint ahogy az is, hogy becsületes, tisztességes magyar ember nem is állhat a másik oldalon, a szovjetbérencek: Rákosi és Gerő, az ávéhá és a karrierkommunisták oldalán, hanem az, hogyan is látja ő, a szépiró, a történész, a tudós ezt a kort és ezeket az embereket, és hogy látásmódját hogyan tudta ebben a regényben is megfogalmazni.

A válasz: hitelesen, kegyetlenül, maró gúnnyal és már-már bulgakovi íróniával és szatírával, ugyanakkor eredeti pesti humorral fűszerezve, az egész rendszert és képviselőit egyaránt kiröhögve. Emberségére vall, hogy nem tör egyértelműen pálcát felettük, illetve azok felett, akik bekapták a maszlagot, vagy csak úgy gondolták, hogy szél ellen nem érdemes pisálni, mert... S ezért inkább odaálltak Rákosiék szekerét is tolni (Saca, Gellért Gellért, maga Csarody és a többi tévelygő), és azt mondja: létezik egy keresztényi szeretet is. Gya-

koroljuk tehát! Ne akasztgassunk! Igen, mondjunk ítéletet, de emberi és keresztényi módon. Mert a gyűlölet csak gyűlöletet szül, s abba meg bele lehet fulladni.

Természetesen Szalaynak, mint a nagy humanistáknak általában, tökéletesen igaza van. Csak azt sajnálhatjuk, de nagyon, hogy a forradalmunkat leverő és aztán, mint a saskák, országunkba beözönlő szovjetek, valamint bábjai, ennek a szemléletnek nem voltak éppen a hívei. No de ezen nincs mit csodálkozni: munkásokól vasököl.

Egyébként, aki Szalaynak nem hisz, mert hogy esetenként kegyetlenül torz és visszataszító képet mutató tükröt tár az olvasó elé annak a kornak viszszasságairól, inkvizíciós tobzódásairól, és főként a ma már általános közröhej tárgyát képező bunkóságáról (röhejnek röhej, ha nem lenne olyan kegyetlenül szomorú, egyéniséget romboló stb. lásd fentebb), az nyugodtan látogasson el a Terror Háza Múzeumba. Andrásy út 60. A Szalay által megfestett korban ez a ház másvalamiről volt hírhedten hírhedt.

(3) A harmadik téma tehát a **szex** (mely tobzódik), a szerelem, a szenvedély, amiért Szalaynak egyes kritikusok jól a nyaka közé csördítettek. A kérdés mindössze annyi (bélapátfalviasan, emelkedő hangsúllyal): jogos volt-e? Mármost ez a nyaka közé csördítés.

Az én válaszom, hogy nem. Először is, megint csak az én szerény véleményem szerint, Szalay „túlságosan tobzódó szekszuális jeleneteinek” minden bizonnyal elfogadhatónak látszó magyarázata a hivatalos „munkásmozgalmi prűdéria” elvetésében keresendő, annak, a szovjet irodalomból, filmművészetből (Eisenstein) származó prűdériának az elvetéséből, mely tilalomfát állított minden nemi közelséget sugalmazó tárgy, jelenet, természetes emberi viselkedés bemutatása elé. Olyannyira, hogy például a képzőművészetben egy szerelmes pár a kultúrparkban árnyas fák alatt, no, mit gondolnak, mit csinál? Bingó: hát persze, Vlagyimir Iljics Lenin *Anti-Düring*jét tanulmányozza, méghozzá ellenfényben, amitől az őszi falavelek csak úgy csillognak és villognak. Hát nem gyönyörű? Vagy, hogy a szocialista filmművészet egyik remekéből vegyek egy példát, amikor egy gyönyörűséges holdvilágos és csillagfényes éjszakán a Csapajev-hadosztály két főhőse, Petyka, a pucer, és Ánya, a *puljemjotcsica* (a gyengébbek kedvéért: géppuskáslány) épp a „gaz” fehérek ellentámadását várják a géppuskafészekben hasalva, kedves szavakat sustorogva egymásnak (Ánya, hogy te milyen szép vagy, Petyka, te sem vagy kutya, stb.), és mit ad Isten, Petyka megfogja jobb kezével Ányának a..., dehogy a micsodáját, hová is tetszenek gondolni, hanem csak a bal kezét. Erre Ánya szikrázó szemekkel rácsap Petyka kezére, és kommunista erkölcsösségének teljes tudatában sziszegi, az es-eket szinte esz-nek ejtve, mint egy vipera: *„Ti szto obo mnye dumájesz, Petyka?”* (Te mit képzelsz felőlem?) Jó, jó, elismerem, sarkítok kissé. Tudom, hogy a magyar irodalmi hagyomány e két irányzat közül egyiket sem preferálja, de azért az ötvenes és a későbbi évek magyar szocreálja – szovjet hatásra (előírásra) – sem „tobzódott” különösképpen „szekszuális jelenetekben”.

Másodszor, vegyük végre észre, hogy semmi esetre sem Szalay az ún. „pornográf” világirodalomnak az egyetlen és ezért megvetni való képviselője. Az eredetileg pap Rabelais-t meg Maupassant-t szokták úgy emlegetni, hogy csak tizenhét évvel ezelőtt olvashatják. Ám rajtuk kívül akad még egypár ilyen

„mocskos szájú” (azaz pennájú) író. Létezik például egy világhíres Henry (nem Arthur) Miller (*Ráktérítő Baktérítő*, stb.). Említhetném akár Shakespeare-t is, akinek bővérű reneszánsz kiszólásait sok esetben le sem merték fordítani magyarra. Vagy Émile Zolát, akinek *A hajsza* című és vérfertőző jelenetekkel „részletekbe menően” tarkított regényét épp a napokban olvastam újra, szent borzadállyal. De említhetném Dosztojevszkijt is, akinek minden írását át- és átfűti az orosz (még cári) erotika. És tudják-e a magyar irodalomtörténészek (ez csak költői kérdés, mert persze hogy tudják), hogy Dosztojevszkij *Bjeszi (Ördögök)* című regényének magyar fordításából kimaradt az utolsó, kilencedik fejezet, mert *anno dácumál* az orosz cenzúra sem engedélyezte kinyomtatását, mert hogy hát... tömény pornó.

És ha mégis elmarasztalnánk Szalayt „tobzódó és részletekig menő szexuális jeleneteiért”, akkor mit tegyünk azzal az íróval, aki ilyesmiket vet papírra, mint *„hogy a férfiakat fölizgassuk akkor ha meg akarja csókolni a fenekemet...”*. Az idézetet tovább nem folytatom, mert a magyar nyomdafesték még ma sem igen tolerál ilyen „disznóságokat”. Még ha az idézet – enyhén szólva – meglehetősen gusztustalannak tűnik is, azért ne siessünk rögtön ítéletet mondani. Először is, ez egyáltalán nem az egyetlen és a legvaskosabb idézet a könyvből, másodszor pedig: a szerző James Joyce, a XX. század EGÉSZ irodalmának meghatározó egyénisége. Ma ezt már senki sem tagadja. Sőt, most már az egész mélyen vallásos, a főként katolikus (de a protestáns is) Írország büszkén, igaz csak 1960 (!) óta vállalja Joyce „aberrációit”. Nem úgy, mint korábban. Márai Sándor pl. olyan ledorongoló kritikákat írt róla, hogy no. És nemcsak Márai. No persze, Joyce nemcsak azért nagy, mert ügyesen adagolta a szexet, a politikát és a többit. Nagyságához az adagolásnak semmi köze. Azt másutt kell keresni. Akárcsak Szalaynál, aki azt is el kívánja mondani „pornográf” jeleneteivel, hogy *juventus ventus*. Vagyis, amíg az ember fiatal, mindenekelőtt a szerelem érdekli, ami – akárhogy csűrjük és csavarjuk – mégiscsak az élet alfája és ómegája. Nincs élet szerelem nélkül. Akár tobzódunk részleteiben, akár nem. Akinek pedig nem tetszik, hogy az élet már ilyen, az akár nadrágot is húzhat a zongora lábára, mert a láb máris valami kétértéműséget sugall. Ám két ember szerelmi kapcsolata akkor is az élet alapkérdése marad, a zongora lábára felhúzott bugyival vagy anélkül. S aztán jöhet az összes többi (alap)kérdés, akár értelmiségi szinten is, a legmagasabb fokon: a politika, a tudomány, a művészet, a sport és aztán... minden földi hiábavalóság.

Ortutay Péter

Könyvleletek

A bácskai James Bond

My name is Bond, James Bond. A titkos ügynök elrugaszkodott a talajtól, és kidugta fejét a vízből. A tenger lágyan körülölelte, a hullámok átsapattak néha a feje fölött, lebegett. Valahol a messzeségben a part, s körülötte az Adriai-tenger. A parton pedig városok: Trieszt, Pula, Fiume, Split, Dubrovnik. Városok, egy ország, majd országok. S a tengerben James Bond.

Az olvasó elbizonytalanodik: mi ez? Európai helyszínen játszódó amerikai film összefoglalója, vagy valami más? Nem amerikai, mégcsak nem is film. Újabb lelet, méghozzá egy könyv. *Kijárat az Adriára, avagy James Bond Bácskában.* Az elkövető **Lovas Ildikó**. A történet időpontja 2005. Vagy 1944. Lehet, hogy inkább 1967, vagy mégsem. Beszéljünk inkább időintervallumról. A helyszín Magyarország, Jugoszlávia, Szerbia és Montenegró... A helyszín változó, vagyis változatlan. Változó változatlanság. Vajdaság és Bácska. Hovatartozása kérdéses, immáron több mint nyolcvan éve. Mikor, hová. A szél járásához hasonlóan. Azonban ez részletkérdés. Az élet ettől még zajlik. A gyerekek megszületnek, felnőnek, majd megöregszenek. Aztán meghalnak. Szerelmek fogannak, mint ahogy ez lenni szokott a világ bármely táján, s háborúk zajlanak, ahogy ez már lenni... Nem, ez nem megszokott a világ bármely táján. Itt sem, csakhogy itt mégis megtörténtek. Valamikor 1914-ben kezdődött, mikor Gavrilo Princip, mellényében egy pisztollyal, kezében pedig egy szál rózsával felment szerelméhez, aki visz-

szautasította. A rózsát elfogadta, a pisztolyt pedig nem vette észre. Fél óra múlva eldőrdült egy lövés, s megváltozott a történelem nyugodt rendje. Valamikor itt kezdődött. S folytatódik hosszú éveken keresztül. Ma sincs még vége. A közelmúlt történései beírták magukat a történelemkönyvekbe. A dél-szláv háború, majd a második világháború után, 1999-ben, először bombáztak Európában. És az események kitörölhetetlenül beíródtak az ott élő emberek életébe, emlékezetébe. Benne vannak mozdulataikban, a kimondott és elhallgatott szavaikban. És ott vannak a könyvekben is.

Lovas Ildikó regénye szembenézés és elszámolás. Önmagával és a történelemmel. Feldolgozása mindazoknak a borzalmaknak, helyzeteknek, örömeknek és bánatnak, melyeket átélt, megélt, sőt, túlélt. És nemcsak bánatról meg félelemről szól(t) az élet a Vajdaságban, hanem minden másról is. Szerelemről, sikerekről, gyerekekről, erotikáról, szóval mindenről, mint máshol. Ugyanakkor a hely szelleme, az a bizonyos sokat szapult „couleur locale”, rányomja a bélyegét az életre. Multikulturális környezet, ahol egymás mellett élnek szerbek, horvátok, magyarok, németek és még sokan. Többnyire békében. Főként, ha békén hagyják őket. Ez évszázadok óta állandó. Az együttélés. Csupán az ország változik folyamatosan. Kelet-Európa azon ritka és érdekes helyei közé tartozik ez a vidék, ahol az ember anélkül, hogy kilépett volna életében házának kapuján, akár több állam állampolgára

is lehetett. Ez egy ilyen hely. Ahogyan a regényben is megtörténik. Hőseink visszafele tartanak Nyugat-Európából, mikor a repülőtéren fiatal határőrök elkérik útlevelüket. Jugoszláv útlevél, azonban az ország időközben nevet változtatott: Szerbia és Montenegró. A nyugat-európai, fiatal határőr nem érti a dolgot. Ilyen az ő világában nem történhet meg. Az útlevél így érvénytelen, mert már nem létezik a borítójára írt ország. Szóval ez a helyzet nagyon is jellemző. Egzisztenciális probléma. Innentől kezdve pedig egzisztencialista regény. Hová tartozunk és kik vagyunk. Minduntalan visszatérő problematika. Fokozottan érvényes ez a mostani Magyarország határain túl élő magyarságra. Ők a határon túliak; a kisebbségek, a nemzetiségek odaát. Vagy éppen szerbek, románok, horvátok, ukránok, szlovákok ideát. Elbizonytalanított egzisztenciák. A lét furcsa játéka helyrajzi átrendezéseknek köszönhetően. James Bond balkáni kiküldetésen van. Figyel, és értesíti felletteseit. Titóról, a helyzetről. S közben éli a hétköznapi nyugodt életét. Szereti a nőket, szeret triciklizni, azaz egyszerre két nővel... Szerbbel, horvátal vagy magyarral. Közben az ő identitása is változik. Hol szerb, hol angol. Mikor hogy. Egy furcsa társadalom furcsa tükörképe ő, s közben ne felejtsük el, hogy titkos ügynök. Ő a regény egyik hőse. Története újra és újra átszövi a cselekmény menetét. Megszakítja a történet sodrását, kitérőkre kényszerít bennünket. Fiktívvé tesz eseményeket, vagy igenis valósá?

És a főhősnő. Aki sokat megélt eddigi élete során. Szerelmeket, forradalmakat, háborúkat, és újra szerelmeket, és újra háborúkat... Mindez azonban nem változtatta meg. Az maradt, aki mindig is volt. Nő. Akinek fontos a külsín. Mint minden nőnek

bárhol a világon. Akinek fontos a fe-neke. Aki durcás lesz, ha a tengerparton a kedves, a választott férfi nem vele foglalkozik, hanem egy formás, tigriscsíkos bugyiba bújtatott hátsó után mereng. Minden porcikájában nő. Érzékeny és érzéki. Nem utolsósorban anya, aki aggódik a fiáért. Szerető gondoskodással fekteti le este, majd utána kimegy az utcára, mert forradalom van, s abban részt kell venni. Ő is forradalmár, azaz forradalmárnő. Az élet adta megannyi szerep, melyeket teljesíteni kell, melyeknek meg kell felelni. A háttérben pedig vonul a történelem. Néha nagy, néha apró lépésekkel, attól függ, mennyire figyelünk. Főhősnőnk figyel. És James Bond is figyel. Az elbeszélés menete meg-megszakad, hogy nyomon követhessük az egyre öregedő titkos ügynök életét. A cselekmény pedig több szálon fut: hol 1944-ben járunk, s főhősnőnk felmenőiről olvashatunk, hol a hatvanas években, s Bond rejtélyes és erotikus kalandjait élhetjük át. Jelen lehetünk főhősünk születésénél is. Ahogyan Tito halála (1980. május 4.), úgy a 67-es dátum is történelmi pillanat. Megszületik az, aki egyszerre tárgy és írója a regénynek. Dokumentarista és önéletrajzi regény ez, melynek fő csapását a dél-szláv környezet adja. Meghatározó, izgalmas, furcsa illatokkal teli régió ez, hol nem lehet unatkozni, s hol minden szörnyűség ellenére is tud szép és gazdag lenni az élet. Lovas Ildikó regénye az életről szól, a magyarságról, a Vajdaságról, történelmünkről. Rólunk szól. Miközben fűszerként ott az erotika, a szerelem, a háborúk, és persze James Bond.

(Lovas Ildikó: *Kijárat az Adriára. James Bond Bácskában*. Kalligram, Pozsony, 2005)

Vincze Ferenc

Bernhart Tibor

Tizenhárom aforizma

- A szerelem: gyerekeknél kíváncsiság, felnőtteknél szükséglet, öregeknél illúzió.
- Százszor megmondtam... – kezdi a szülő. De a gyerek még nem tud számolni.
- Jubileum. Sóvárogya gondolunk a tegnapi, amikor sóvárogya vártuk a másikat.
- Szeretni valakit annyi, mint önzésünknek tárgyat találni.
- Mennél többször döntünk helyesen, annál kisebb az esélyünk a megbocsátásra.
- A kevés is sok, ha nincs belőle több.
- Sokáig élni azért érdemes, hogy megtudjuk, mi mindenért nem volt érdemes sokáig élni.
- Tedd ki a szívedet az útra. Ha valaki nem tapos rá, zárd belé.
- Öregség. Ha az ember nem elég hülye, rögtön nem sajnálja senki.
- A legkisebb szabadságfaktora az átlagembernek van. Kevés a veszténivalója, de az nagyon hiányozna neki.
- Szeretem a magyar sokféleséget. Itt mindenki másként nem normális.
- Az utóvédharc a szüléssel kezdődik.
- A méltókat méltóan szeretjük. A méltatlanokat igazán.

(A szerző Korpafüvek címmel hamarosan megjelenő kötetéből)

Tizenhárom

„Atléták nyári bált rendeznek, kereskedők, bankárok, vidéki plébánosok járnak a rózsafák között, a főherceg valójában divatba hozta a szigetet, amely egyébként is ott feküdt, csak lakhatóvá kellett tenni.” (Rácz Péter)

„Vagy száz, bontásra váró mozdony is állomásozott a Vízafogón. Két évtizedig tartott a Vízafogó pályaudvar agóniája, s én csak az utolsó időben merészkedtem a sínek közé. Akkor, amikor nem volt tétje, amikor már nem volt sem portásveszély, sem kutyaveszély. Amikor már nem kellett igazi bátorság hozzá.” (Sebeők János)

„Miért van az, hogy vagy mi választunk, vagy minket választanak, de ez a kettő ritkán találkozik? Miért titok ez, amit még senkinek sem sikerült megfejtene? Egyszerűen így vagyunk teremtve?” (Polcz Alaine-Ablonczy Anna)

„Keresünk valamit, aminek a létezése nem is érdekel bennünket. Keresés valami után, aminek a létezését nem is akarjuk elhinni, tudni, fölhalálni.” (Zalán Tibor)

„Az egyik kéményből egy ágacska nőtt ki, zölden, mint a remény. Sokat gondoltam rá, jövődő sorsára, amely már rég meg volt írva, mint az enyém.” (Temesi Ferenc)

„Mi kell ahhoz, hogy emberarcot adjon valaki az elhagyatottságnak... A kert álomképébe kapaszkodott. Hogy legyen valami, ami kitölti az öregség napjait. Mintha kicsúszott volna keze közül az igazi lehetőség, vagy ő csúszott ki egykor a szerencse markából.” (Lászlóffy Csaba)

Ára: 550 Ft. Előfizetés: 4000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél,
a Magyar Posta Rt. (1) 303-3440-es faxszámán,
a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

valamint a szerkesztőségben:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
az Osiris, a Pont és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban,
valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-29902327